

S A D R Ź A J

Proza		
IVAN PANDŽIĆ	Dogorijevanje smisla	1
LJERKA SCHIFFLER	Naša priča	9
Prijevod		
ANTE STAMAĆ	O najznamenitijoj engleskoj renesansnoj komediji	19
F. BEAUMONT I J. FLETCHER	Vitez gorućeg tučka (preveo Ante Stamać)	23
Poezija		
ANĐELKO VULETIĆ	Učim se primati udarce	87
IVO DEKANOVIĆ	Deset pjesama	96
STJEPAN GULIN	Pisanje pjesama	104
MIROSLAV PELIKAN	Dijalozi	118
Studije, rasprave, eseji		
IRVIN LUKEŽIĆ	Putopisna svjedočanstva o otoku Pagu	126
Prikazi, osvrti		
PETAR SELEM	Tri teme Rudolfa Bunka	139
LJERKA SCHIFFLER	Meštar svjetlosnih artikala	141
JOSIP LISAC	Vidovićev »Život pod jedrima«	146
HRVOJE ČULIĆ	Iskonska snaga izravnog govora	148
ŽARKO MULJAČIĆ	Alessandro Marzo Magno, <i>Il Leone di Lisa</i> . <i>Viaggio in Dalmazia</i>	153
RADE PETROVIĆ	Sergio Anselmi	162
TONKO MAROEVIĆ	Doprijeti do smisla	167

Uređuju

JOSIP BELAMARIĆ, HRVOJE ČULIĆ, IGOR FISKOVIĆ,
BRATISLAV LUČIN, PETAR OPAČIĆ, MIRKO PRELAS

Izdavač: Književni krug Split — Uredništvo i uprava: Ispod ure 3/I, 21000 Split — p. p. 567 — Telefoni: 361-081, 344-711, 360-102 — Internet stranica: www.knjizevni-krug.hr — E-mail: knjizevni-krug-split@st.htnet.hr — Odgovorni urednik: Petar Opačić — Uredništvo prima ponedjeljkom i četvrtkom od 9 do 11 sati — Godišnja pretplata 80 kn (za ustanove 160 kn), za inozemstvo \$ 50, odnosno odgovarajuća protuvrijednost u drugoj valuti — Cijena pojedinačnom broju 11, dvobroju 22, trobroju 33 kn. U cijenu je uračunat PDV — Žiro račun kod Zagrebačke banke 2360000-1101462559 — Devizni račun kod Splitske banke d.d. Split 20004971 — Rukopisi se ne vraćaju — Dizajn: Neven Šegvić (1953) — Redizajn: Boris Ljubičić (1993) — Računalni slog: Književni krug Split — Tisak: Tiskara »Dalmacija-papir« Split
Sukladno Zakonu o medijima (Narodne novine 59/04.) izjavljujemo da su tijekom 2004. godine tiskana 4 trobroja časopisa *Mogućnosti* (1-3, 4-6, 7-9 i 10-12) svaki u nakladi od 700 primjeraka.

DOGORIJEVANJE SMISLA

Ivan Pandžić

Staze su se račvale i zalutali Putnik nije više mogao slijediti svoju stazu, već je umočio svoju sudbinu u neizvjesnost te odlutao do sljedeće upitnosti, gdje je odložio sva svoja stremljenja i poklonio se udesu. Bilo je sumorno vrijeme, lastavice su već odletjele k toplom jugu, a čvorci im usputno domahivali kao pripadnici jednake sudbine. Putnik je slijedio njihov let i klanjao se prirodi koja je tako ujednačila sudbine i ostavila dovoljno prostora za dogorijevanje u iluzijama. Putnik je prezirao svoj identitet, jer nije bio prepoznatljiv ni pod jednim podnebljem. Vazda je pokušavao doumiti čovjeka u tom prostoru, uspostaviti odnos prema Apsolutu, ako postoji, ali je uvijek ostajao uklet i sputan pod zvijezdama te mu je preostajao samo ironijski osmijeh visine kojim je gasio svoju žeđ za spoznajama.

Putnik je gazio proplancima, gledao kako sunce izlazi iza visokih planina ali nikako nije uspijevao popeti se na najviši vrh, a to je život. Doline su ostajale iza njegove stope, prostrane i raskošne, zrele primiti svakoga putnika dobronamjernika. Međutim, njima je nedostajao onaj propanj za kojim je naš Putnik toliko tragao. Doline su bile cvjetne, ali je ta raskoš tako kratko trajala, da je Putnik smirenim hodom jedva stizao utopiti se u njihovoj metafizičnoj ljepoti.

Pretopljen u prirodu do bezimenosti, Putnik je nastojao dokučiti onu nevidljivu sudbu koja ga tjera da se utka u te proplamsaje i počne živjeti sebe kao dio prirode. Zapravo, nije išlo. Svijest je palucala njegovim čelom i svi su pokušaji da nestane bili uzaludni. Tako je nastala priča o Putniku, koji je išao prema sebi, kako bi se što cjelovitije izgubio. Mučilo ga kako napisati roman bez naracije, bez kazivanja i nabranjanja Martinovih konaka. Onda mu rekoše:

– Život piše romane!

– Da, odgovorio je, ali je život često loš romanopisac. Ne zna staviti točku.

Putnik je stajao pred grbavom gromadom koju su poneki nazivali životom. Bila je to zagonetna stijena koja se urušavala pred svakom najezdom večernjeg sutona. Putnik je

često znao ustuknuti pred tom amorfnom masom koja je žderala sve što je bilo umno i razgovijetno. Jednom je Kornelija došla s dubokim dekolteom i kitom svježega cvijeća. Dugo su se smijali. Kako je rani suton prijetio svojim dolaskom, odlutali su u neprohode kamo ljubav jedina može stići. Kornelija je uporno počinjala priče o budućem životu koji bi umnogome morao nadrasti ovaj sadašnji. Putnik se potihom smijuljio, jer je imao iskustvo mnogih opsjena koje obilaze čovjeka u potrazi za skloništem. Da je ljubav jedna od temeljnih opsjena, znao je on od davnine, točnije od rane mladosti. Ima li što ljepše i zamamnije od cvijeta, a opet ima li što lažnije? Tako iluzije putuju svijetom, zateturaju svakoga tko im olako povjeruje, grade groblja koja potom kite cvijećem. Najcjelovitiji suodnos: grob i cvijet. Podosta patetično, mrmorilo nešto u Putnikovoj duši, makar je svu patetiku potrošio pri prvome pristupu životu.

– Sjećanja su počela tkati moju davinu, život ispreplitati nemogućim, onim što je tvorilo moju prošlost i moju sadašnjost. Sjetio se proplanka na kojem je majka plakala, kada su jedne noći ostali sami pod zvijezdama. Susjedi su noću nečujno nestali, našli sklonište te utihnuli u sumornoj noći koja je obećavala samo strepnju. Došavši do sebe, Putnik je anticipirao sebe u grobu i govorio nadvremeno, kako to i dolikuje živome pokojniku.

Misao na grob Putnika jako lecne: grob je moja budućnost, zucne, i kako izdržati vječnost u trošnom tijelu. Nađeš se odjednom u nebrojenom carstvu, a ne možeš na kavu ni kod prvoga susjeda. Svi su nekako ravnodušni, uspavani, samo zijevaju i ne prave nikakve programe za iduća stoljeća. Djeca ne plaču, ali im se prljave pelene još uvijek monotono vuku, kao magla u prvo zimsko jutro. I misliš: evo, vječnost je u mojim grudima i nije me više strah, ni ljeta, ni zime. Riječju, postojim kao vječiti zimzelen. Jest da je ponešto tamno, čak i vlažno, ali si siguran da te više ništa ne može zaboljeti, da ti propuh ne će naškoditi te da nisi bačen u prostor kao prljava krpa. Tek ponekad, gle ovo, pojavi se i život. Gušter, žaba, miš ili zmija strelimice prolete i nestanu u čudnu šipražju, što je postalo neosjetljivo na zakonitosti svijeta u kojem moraju obitavati. A meni u grobu tako lijepo, prostrano, vrijeme i prostor tako se prožimlju da ljudsko biće biva eterično, lakokrilo i kadro nadrasti vlastitu kob čudna podzemlja. Dok sam bio u zakonitostima nadzemnoga svijeta, obliven i obgrljen sunčevim svjetlom, često su mi govorili o raj u paklu, o patnjama ili radostima, a meni tako ugodno, prpošno, kupam se u svezremlju i nije me briga hoće li sunce izići ili zaći. Čovjek je naprosto unesen u svijet, koji mu je predan na neodređeno vrijeme. Kako bi sada ružno zvučila riječ – vječnost. Potrošena riječ za još potrošenije vrijeme. Neki me guraju i viču.

– Čovječe, pa stavi jednom točku!

Uživam u dvotočju ili, više, u točkicama koje narušavaju ili nagrizažu horizonte onoga gore svijeta koji se suludo vrti oko vlastite osi. A čemu? Zašto? Mnogi pokušavaju odgonetnuti svrhu vrtnje i pritom se sami zarotiraju da izgube i ono malo svijesti. Netko je probazao i svi su utihnuli. Može netko reći:

– Čuju se glasovi iz groba. Treba otvoriti.

Potom smijeh. Ne zna se zapravo tko je veći mrtvac: onaj u grobu ili onaj nad grobom. Staze se račvaju. Smrt je najsigurnije čvorište.

Spušta se suton i mir pokriva cijelu krajinu. Strepnje rastu. Nikada se ne zna kada će netko zalutati u svoje nesuglasje. Strah otvara sve stranputice. Kažu, noću neki i ustaju. Ali, to su pobožne bakice isplele u dugim zimskim noćima, kako bi okitile dječje snove. Snovi se roje i nestaju. Bakice bivaju sve starije i umornije, a priče i dalje teku. Tako se vječnost polako upliće u sadašnjost i kategorija vremena biva nagrižena. Smrt je stoga nužna kao pokrov za sve proplamsaje. I sada, neka mi netko povuče razliku između života i smrti. Život je vazda naporniji, ali zato gluplji. Narod kaže: mačja trka do pojate. Zapravo ništa. U smrti si barem siguran. A to je najvažnije. Ako si vozač, ne moraš misliti hoćeš li kočiti ili ne ćeš. Vazda ravno, a uvijek na mjestu. To je prava vječnost. Raj i pakao, odjednom, od bajke postaju stvarnost koje nema. Ali, nema ni tebe, pa ste opet jedno. Istost u razlici. Često sam imao napasti progovoriti s Tomom Akvinskim, Augustinom ili s Voltaireom. Rekoše mi da su oni nestali u opsjenama svojih djela. Družio sam se stoga jedino sa Silvijem Strahimirom Kranjčevićem koji je preko Mojsija nebo uprisutnio u pustaru, gdje prestaju svi horizonti. Tin je bio vazda žedan, pa smo ga tješili izvor-vodama za koje je on malo mario. Da bi opstala, vječnost je posudila simbole iz ovoga svijeta i tako zavarala ljude da su i oni vječni.

Čim bih provirio iz onostranosti u ovaj svijet, predmeti su me tako boli u oči, naprosto bivali su mojim bićem i to sam poistovjećenje teško podnosio.

– Ja nisam predmet – bugario sam. Ali, Veliko Ništa nema granica, poistovjećuje prostor i vrijeme te ljudski bitak svodi na proziran kostur. Nudi mrtvačnicu sa cvijećem. Tu je, naime, najtrajniji ljudski boravak. I, sjetite se, zar Dostojevski nije najbolje pisao dok je govorio iz groba.

Tako se ostvaruje Bitak – Ništavilom.

Bjelina papira otimala se mrtvom tekstu, širila svoje plahte i tugovala što će jednom, prije ili poslije, biti načičkana pravopisnim znakovljem.

Riječ se ukotvila u svoja značenja i semantika joj je teško izmicala te je svoje golo ruho posudila lošijim piscima, da tako budu, makar i na negativan način. Medijska pomagala odvodila su ljude u neprohode, u fiktivne svjetove koji ionako unakazuju stvarnost. Potom je riječ s t v a r n o s t plegla obzorjima, betonirala svaki umni proplamsaj. Slučajnost je oblijetala oko nadgrobniha značenja, satkana od čudnih čestica, idealnih za smeće i druge prikladitosti. Truljenje. Bitan proces u povijesti svijeta. A vele: Bog je vječan!

Putnik je prošetao vječnošću, ostavio za sobom smrdljive tragove i jednu nedovršenu rečenicu koja se vrpaljila oko svoje stilske nezgrapnosti. I druge zgode još su se zbile koje nisu zapisane u ovoj knjizi i ne treba za njima tugovati.

Putnik je bio tužan što se njegovo oko naviklo na pojavnosti te je počeo predmetima davati njihove nevidljive dimenzije, dodatne vrijednosti koje su bile samo njegova pretpostavka, mrtva apstrakcija što je promašivala i samu pojmovnost. I kada ga je prijatelj upitao zašto piše, odgovorio je: da bi imao što križati. I tako je križao život, a grad se pred njim okretao u svom kamenom zdanju, krovove podastirao asfaltom, kako bi opsjena bila što cjelovitija. Putnik je bio svjestan svoga koraka, jer je tako bivao sve dalji i dalji od sebe. Osmisliti besmisao bilo je njegovo temeljno htijenje, što je, naravno, utopija kao

i sve dobro i pozitivno. Davninu pretočiti u sadašnjost, ili, dosegnuti sebe u četvrtoj dimenziji, biti na razmeđu gdje se ukrižuju suznačnosti i drugi promašaji. Prava rečenica negdje je bdjela, treperila nad svojim besmisлом i svaka je usporedba bila suvišna.

Putnik je hodao a pratila ga je svijest da je u tu nebesku provaliju netko ubacio besmisao koji se sada grči kao zmija na ognju. Stalno je ponavljao kako je život put u Ništavilo, ali se obzorje stalno odmicalo. Trula ljudska egzistencija htjela bi biti pa lakokrilo obilazi oko svojih promašaja, gnijezdi se u neprohode i tako nadilazi svoju Bit. Putnik je gazio Nigdinu na kojoj je nekoć živio njegov narod. Znao je da će jednom taj prostor biti spomen na minulo, jer se njegov puk nije uskladio s općom Sudbom Svijeta. Uzaludnosti su podastirale svoje sive plahte i mrtvim rečenicama htjele dosegnuti smisao s obrnutog smjera.

– Mrzim nestabilna obzorja koja nikada nisu. Zorom i sutonom vazda odmiču svoju smrt i nikada se ne slijevaju u jednu crtu koja bi mogla biti početak.

Valovi i more. Daljine. Oporijek što nestaje u dodiru s vlastitom mogućnošću.

Putnik je pripadao puku što nestaje. Njegova postojbina bivala je dnevno manja. I on sam bivao je dnevno manji, jer se bolest razbuktavala. Tonuo je u dvojtvo bez subjekta. Kao popudbinu nosio je sa sobom velike pisce i njihov ironijski diskurs činio mu je korak duljim, razmicao tjeskobe i otvarao klance. Tako se u Putniku budilo sjećanje, crvotočno i ranjivo, ovijeno djetinjom nostalgijom koju su valovi nevremena raznosili nalik na bablje ljeto što besciljno luta. Budio se u njemu grad s tajnovitošću rimskoga Imperatora koji je tražio vječnost u koordinatama vremenitoga. Ipak je nadživio svoje vrijeme i stoljećima uputio lekciju, kako se kamen može utkati u četvrtu dimenziju.

Putnik je gazio izlizane pločnike toga grada, strepeći vazda da ga Imperator ne prekori za nemar i ravnodušnost spram proplamsaja sadašnjosti koja je živjela svoje minulo vrijeme. Stakleni izlozi upozoravali su Putnika da se osmisli i vidi koliko je nestabilan i prolazan za razliku od velebnoga cara. Putnik je počesto bivao neskroman; žarko je želio da ga Imperator pozove na piće, kad već nije imao kave. Stoljeća su se listala, ali ni jedno nije moglo izbrisati Imperatora koji je sjedio ukotvljen u sjevremenost, istovjetan s pojmovnošću, koja opsjeda svako ljudsko djelo.

I zaputismo se tako, priča mi Petronije, nekako u doba prvih pijetlova, a mjesec se ustobočio pa svijetli, sja, kao da je pučina podne a ne ponoć. – Potom podigne ruke i reče: »Eto, lagan je hod bogova, i ne čuje se. Ali uvijek stignu, i na vrijeme. Tako ni nas nije mimoišla kazna zbog naše nemarnosti prema svetinjama; polja nam stoga leže pusta.«

Našavši se pred Prazninom, Putnik ustukne i sukobi se sa spoznajom: »Što koriste zakoni u zemlji u kojoj vlada samo novac, ili gdje siromaštvo ne može ni na koji način dobiti parnicu?«

Putnik se strese. Njegova zemlja, koja je umnogome nasljednica starorimskoga iskustva, odjednom ponavlja poroke minulih vremena, i to u potenciranom smislu. Mjesec se okretao oko svoje osi, a car je bio u dubokom snu. Bdjela je jedino java, koja je bila užasnija od vlastite pojmovnosti. I, makar je Stari Rim iživio smisao i besmisao povijesti i povijesnosti, Putnik je zazivao cara da barem okrajkom toge zakrije ovo neljudsko

vrijeme koje gubi sve svoje razloge. More je lamatalo prema svojim zakonitostima i nije marilo za krhke obale što ih je sagradio čovjek.

Ljudske sudbine tumarale su svijetom kao napušten brod nasred oceana sa slomljenim kormilom. I da se obzorje slutilo, on ipak nije imao smjera. Uzaludnost u propnju. Pučina u oku. Svemirska šupljina disala je ritmično i ponešto prigušeno, dok su se zvijezde rojile nalik na bijesne ose kojima je povrijeđen tihi dom. Vječita potraga za sigurnošću. A trebalo je nadići opstanak, napisati nešto nestvarno ali moguće. Oporijek kao ishodište. Odvratnost spram opstanka.

U Putnika se nešto ušuljalo, amorfnu i nerazgovijetno. Htio je odustati od Egzistencije, ali nije imao načina kako nestati; ukotviti se u Nebitak. Nije išlo. Gavranovi su bili i odviše blizu. Putovao je a daljina se množila s kvadratom besmisla. Nešto je šušnulo. Bjelina papira se postidjela i gavranovi u letu preletjeli su bezdan koji je mamio svojom prazninom. Blistavi Petronije bi rekao: »Kržljav pas i u snovima laje na zečje tragove!« Bolje bi mi bilo da stavim točku i ne hvatam se za morsku pjenu koja me vuče u dubine.

– Barem da zaronim u dubinu Bitka – uzdahne.

Nebeska provalija monotono se okretala, milijunima godina rasprostirala svoju svjetlost a da nikome nije zucnula o svojim razlozima. Mrtvaci su svejedno vodoravno ležali, nepomični u svom dostojanstvu. Tek bi se ponekad urušio pokoji kostur, što bi izazvalo žamor među utvarama.

– I da sam pisac – prosuzi Putnik – pohodio bih sva groblja, nagutao se smrada i nauživao šprehe sa sjenama. Ovako...

Mrtvo klupko razmotavalo je svoje fiktivne konce. Neki rekoše: – Zemlja!

Jeka odluta u prazninu i sve se smiri u vodoravnom položaju. Putnikova Domovina gušila se od viška Slobode; naprosto nestajala u Slobodi. Takvi su zakoni vladali na tim prostorima. Raskorakom teorije i prakse do apsurdna, do potrošenih apstrakcija koje ionako žderu same sebe.

– Što na tom tlu nije bilo apstraktno – pitao se Putnik, ali su mu odgovor raznosile čudne struje koje su u kovitlacu i kolopletu bile više nalik na zmije kobre dok se ljube, nego na razgovijetan glas vremena što tone u nepoznato.

To Nepoznato bilo je svemoćno. Stari Grci imali su hram posvećen Nepoznatom Bogu. Hrvatski pisac pjeva o Nepoznatom Nečemu i kune njegovu Bezglavost, koja je bitan pokazatelj čitave vrtnje.

– Bezglavo Veliko Nešto!

Tako su se Putnikove staze lomile i račvale u imaginarnom, u zviježđu Ovna, što je bio njegov horoskopski znak. A pojam horoskopa vjerojatno dolazi od latinske riječi *horror*, koja se prevodi kao *trnci*, *ježurci*, *srsi* i ine nakaznosti, što krase truli i gnjecavi opstanak. Putovi bez postaja tako su odgodili svoj dohod u ozračje Nigdine. Bezizlazje u krugu. Svijest se grčila, ali ipak nije ostvarila vlastiti tok, niti odsjela na Joyceovoj školjki, a kamoli da bi popunila lubanjske šupljine te ispjevala himnu gluposti. A glupost je sveopća i ures mnogih dvorova i kurija.

– I kad me ne bude, nad mojim grobom vijorit će promašaji – prozbori Putnik i odjezdi u čistoću nepostojanja.

Pustinja Nebitka bivala je sve obuhvatnija, i sudionici toga poraza krotko su sagibali glave te ulazili u nove praznine, nalik na novorođenče što plačem pozdravlja svoj novi dom. Samo se luđaci smiju svome apsurd, jer ga nisu shvatili. Ili su u nj utkali dodatnu dimenziju.

A pustinja raste. I kaktusi cvjetaju. Bodem se na oštricu vremena kako bih izbjegao sva nesuglasja s pustinjским cvijećem.

Vjetar se suludo igra užarenim pijeskom, a sunce se ustobočilo i uporno ponavlja svoj ustaljeni krug. Ne liježem u pijesak, jer su mi oaze draže. Ima zmija. Možda i pokoji poskok. Udava se ne bojim. Sprijateljih se s tim gmazovima u jednom cirkusu. I oni su shvatili da je sve cirkus, pa smo se stoga antropološki sljubili. Bio je to Nebitak u propnju. Tako se popunjava životna provalija, i kuće bivaju suviše, puka sporednost. A more beskrajno i dom mnogih nemani kojih se boje samo ljudi.

Čovjek je zapravo nakaza koju je priroda započela, ali nije dovršila. I najveći među sinovima ljudskim: Mojsije, Gaj Julije Cezar, Ivan Krstitelj, Aleksandar Veliki, možda Džingis-kan ili Napoleon, satkani su od opsjena koje se pokoravaju vjetru. A prostori vane za popunjavanje. Pustinja, međutim i dalje rasprostire svoj besmisao. I teško onom tko nije shvatio Nietzschea. Govorit će uprazno. I čemu Stari Rim kad nitko nije shvatio njegove poruke?! Rijeke, međutim, i dalje teku i ne mare za vodopade. Buljkaju valom i bezazlenim propnjem svjedoče o naivnosti prirode koja ne pamti ni svoj početak. Uzalud je Putnik osmišljavao svoju trulost, promašaje tkao u spirale i motrio svoj imaginarni identitet u zvijezdu, što je svjetlosnom igrom bilježilo ovnove, bikove i drugu stoku.

Vjekovi su monotono tekli, strepili pred licem koje su sami izmrčili. Malo je pomogao i ironijski osmijeh kojim je bilo okićeno bezizlazje. Kadli, i bezizlazje se počelo tiho odmotavati, i Putnik je, umjesto Akropoli, kao veliki Ernest Renan ili dragi Bogdan Radica, obratio se ploči osunčana djetinjstva, na kojoj ga podiđoše prvi srsi. Tonuo je u svemir, a baštiniio zemlju. Jadnik, nije slutio da će mu Davnina, davnina jako satirati svijest te će pobrkati kategorije vremena i obrnuti predznake. Zaborav, zaborav! Veliki Renan listao je stranice njegova života, posrtao i ustajao, ali nikada nije zaobišao Istinu. Putnikova Istina bila je boginja nakazna lica koja se cerekala umjesto da se bar jednom nasmiješila. Pa makar i volterovski ili luciferski. Nosala je njegovu lubanju kao Saloma one kobne noći. Putnik je otpočeo život s lubanjom na pladnju, koja je bila okićena Sudbinom. Bolje reći Usudom. Javljala se vazda s crnim rukavicama i prozirnim plaštem. Nudila je noć bez svanuća.

– Točka, točka, hoću točku – vikao je Putnik, ali noć nema dna, pa niti noć o ponoći ne navješćuje dan.

Te gluhe zvijezde okreću se monotono, poštuju zakon sile teže i nestaju u svjetlosnim godinama. Gadure, nisu prihvatile ni Cezarovu zvijezdu koja je sedam dana uzastopce sjala nad Gradom nakon Cezarova smaknuća u Senatu. Poštujem Martovske Ide (15. ožujka), jer je toga dana klonuo najuzvišeniji nositelj toge, patricij i polubog Gaj Julije

Cezar. Povijest je davno zalutala u neprohode i povijesnost je samo na obzorju, zamišljenoj crti, kojoj što se više približavamo, sve više se udaljava od nas.

I što mi odsad znači sunčan dan – prosuzi Putnik – kad je i on opsjena. Volim ga jedino stoga jer briše zvijezde i lakokrilo leprša u svojoj prolaznosti, nalik na dijete što se igra kamićcima. A mudrac reče: »Dječja igra je carstvo!« Kraljujem stoga i bez krune te se opijam nečujnim pjevom »nebeskih sfera«. I da ne bi lastavičjeg cvrkuta na balkonu, još bi Putnik tumarao bespućima i čudio se što su mu stopala krvava. Ovako, ovako vrati se gradu svojih prvih vidika i poljubi carev lik, što je vrijeme pretočio u kamen i dosegao barem obrub vječnosti. Volim stoga taj grad, jer nadilazi svoje konotacije. Lebdi u mogućnosti koja sama sebi izmiče i smješta se u stvarnost. Krug koji stalnom vrtnjom sebe otvara.

Krug u vrtnji; i Zemlja koja ima svoj dan.

Putnik je gazio tlo što je nestajalo, koje se bilježilo kao vječno vraćanje jednakoga; naprosto, Istost u grču. Tlo je bilo zapljusnuto tamom, krivotvorbama i inim nejasnoćama koje vode na put bez povratka.

Tako je tekao život. Poneki ljubavni proplamsaj, jer su žene drsko pronosile prostorom svoja raskošja. Bile bi mnogo dražesnije da nisu toliko svjesne svoga šarma. Ovako, ljepota bez odrednice, što je množilo opsjene. Smisao je tako dogorijevao bez pepela, kao metafizika na ognju. Narcis u namreškanoj vodi ili Apolon u kolutu oslabljena sunca. **Ž e d a n k a m e n n a s t u d e n c u .**

Čim se rodi, čovjek otpočne svoj put za iluzijom. Okrvavi tabane, iskolači oči. Iluzija svejedno ostaje vazda nadomak. Tako se rodila umjetnost, umijeće opsjene. Svijet je bio obogaćen Ničim. Putnik se stoga pitao: – Je li jedini smisao zemlje – v r t n j a ? Ne biti a biti istovjetan sa Životom.

Upitnosti su se ukriživale, sukobljavale i mrsile putanje Berenikine Kose koja je resila svemir sa zvijezdem što se okretalo oko zamišljene osi. Nebeski ego uništavao je normalna čovjeka.

A tibetanski mudrac kaže:

– Duh je sublimacija Materije, a Materija kristalizacija Duha.

– Porezah se na toj kristalizaciji – zacmizdri Putnik i Materiju utopi u čudan derivat koji se nazivao čovjekom. Tako smo opet bili na početku. Sunce je obasjavalo čudan proplanak koji je zanemarivao prirodne obrise, kako bi bio što uvjerljiviji. I zaista, puci su hodočastili i čitali svoje misli i želje. Nebo se obrtalo u duginim bojama i mogao si birati boju. Potom su sublimirane boje otpočele igru bez pravila. Horizont je postao sasvim zanemariv. Gutao je sam sebe u čemu su puci vidjeli posebna značenja. Svaka mogućnost bila je nadomak. Čudo je postalo opipljivo te je zemlja prestala biti Dolinom suza. Ponovno je procvjetalo stablo spoznaje. Jahve je sam morao gasiti sjaj plamenova da palucanje ne dopre i do njega. Zlatno tele, međutim, zakrčilo je sve putove prema Sinaju pa je Mojsije ostao sam. Pala je potom i Jahvina kategorija vremena:

– Ja sam onaj koji jesam!

Vječiti prezent je pokoleban i prošlost je postala njegovim sastavnim dijelom. Budućnosti ionako nema, ako nikada ne postane sadašnjost.

Čovjek na ledenoj kori mramorna vedraca. Smrt kao kreativno Ništa. Putnik bez stope u Egzistenciji, na proplanku bez obrisa. Obzorje nakon Waterlooa. Poljubac mumiji. Povijest bez povijesnosti u vječitom krugu.

Uzalud je Putnik kopkao po svojim ljudskim zakonitostima, trošio tabane i um, kad je Istost posvuda istovjetna samoj sebi. Makar je to znao, htijenje da se oslobodi svojih ljudskih suvišnosti nije ga nikada napuštalo. Tu sam ga i zatekao, kako nariče nad sobom vazda istim.

– Ovdje bih mogao staviti točku – uzdahne Putnik, ali kako su se staze i dalje račvale, pristupi onoj posljednjoj koja nije ništa obećavala. Učini mu se da i ona svjedoči o svojoj uzaludnosti pa se uputi sebi u susret. Ondje se i zatekne u igri kamičcima e da bi ostvario djetinje carstvo.

A supruga mu predbaci:

– Toliko si napisao a mene nigdje!

Staze su se i dalje račvale, samo bez čvorišta.

– Pa i Zemlja se vrti oko zamišljene osi – dobaci – a pjesnici je i dalje slave kao uporište u stvarnosti.

Siđe potom u Babilonski pothodnik, jer mu se učini da dvije fikcije tvore treću, a to je stvarnost.

Još nariče.

NAŠA PRIČA

Ljerka Schiffler

»Što govore?«, upitala ga je, gledajući dva ista zelena tijela izdužene glave, oštrih pilastih zubiju, repova kojima ostavljaju trag za sobom. Što predstavlja ta tamna mrlja – figuru, hijeroglif, amajliju, zaštitni znak, reklamni turistički kliše – suvenir?

Dvojci na okeru ljetne majice, iznošene i izbljedjele na suncu nekih ljeta, iznenađan, neočekivan susret u ovozemnoj galaktici, mirijada istovjetnih, što se rijetko na čas susreću, dvije duše nikad spojene. Susret s tajnom, sve je znak, misterij, nema slučaja, avantura, trik, njeno profesionalno gubljenje vremena na trice, značenja, unutarnje strane, u čem je protekao sav njen, kako ga je nazivala, papirnati život, njena ideja već osuđena na propast pri njenu pažljivo ispitivanju, tumačenju. Bila je pred rebusom. Magični ritual, zaustavljeno elegično prirodno glasanje, nešto od potrebe špiljskih crtarija nepoznate ruke onoga koji je vjerovao u moć ovladavanja neprijateljem u povijesnoj nadi preživljavanja. Stvarnost i tijelo – knjiga znakova, slika. Biće velikog, stranog, nepoznatog svemira izronilo je iz dna njena ormara, iz mraka davnog nekog doba. I sad je, poput zemlje na kojoj se odmara, gledao njenim očima nad sobom jedno jedino, svoje nebo, drugo istovjetno biće, lik u okvir zaronjen, sebe sama u drugom. Mir i spokoj, ne bol. Doći do zraka, izroniti, izaći, smoći hrabrosti za borbu (treba izdržati govorio je ne razumijevajući ono »treba«, ono drugo bila je poznanica svakodnevnog rječnika), vratiti motiv, bilo kakav, nešto što je moguće staviti u dlanove, snagu zagubljenu u dugim pustim hodnicima, u upadu u nemilosrdno beznadno protjecanje vremena boli, monstuoznih očiju bez sjaja koje izbjegavaju pogled, tijela što vuku svoje patnje pred sobom, za sobom.

Bio je to susret s novim, različitim od njenih sretnih otoka, tu, nadomak, nije trebala nikamo otputovati, tek rubovima poznatoga, pripitomljenog svijeta. Stvarnosti ljudskih bića što štetno djeluju jedni na druge nije se još mogla osloboditi. Možda nikada i neće. Živeći možda tko zna koliko dugo u mraku zaborava kao i to biće dalekih kubanskih

predjela, u nekoj vrsti povijesti svijeta. Povijesti njena života. Izronivši iz svoje geografske, geološke dubine, vremena, mjesta u svijet drugih značenja.

Svoj je život ovo biće dugovalo njenih tihovanjima, pomislila je na čas ne vjerujući u vlastiti izmaštani svijet. Uistinu bila je rastavljena, razložena pa opet sastavljena, taj put od tuđih ruku koje nisu pripadale prostoru njenih erotskih snova što su se sada neočekivano probudili (obično su pred jutro snovi intenzivni, pročitala je to negdje) pred vrtlozima disanja, pod kožom. Učinak je prevladati bol, biti strpljivom, zanemariti dogođeno, negativno, vjerovati u »pozitivnu energiju«, oponašati profesionalne pokrete – vjerovati u novu spoznaju kako sve dolazi iz tijela u stanice mozga, naslutivši već početka prednosti ovog drugog, rijedak dar nekih drevnih iscjelitelja duša, istjerivača duhova.

Dva lika s njihovih bijelih majica bila su ipak opipljivim dokazom prava ljudskog na maštu, kao i lica onih koje je ostavila za sobom (ali ne još i u malom prostoru svoga srca) u dugim mrtvim hodnicima uzdisaja, bila su živi primjer prava na osobno ludilo i paranoju noćne eksplozije živaca.

Ispisivala je poput njihova dva aligatora, bića međusobno različitih svjetova, vlastito pismo novih znakova za obično poznat rječnik, kao što je uzaludno pokušavala proizvesti zvuk koji je prelazio u zvuk vijavice, njemu je to – darom, tehnikom – uspijevalo. Prepisujući rečenicu anonimnog crtača majica »molimo ne dirati ugroženu vrstu«!

Maleni prostor unutar rubova slike crteža-znaka poprimao bi u njoj dimenzije velikog svemira duše, dišući njegovim disajima. Zavidjela mu je na tome daru kojim ju je znojnu hladio, uzdrhtalu smirivao, gladnu, i ne znajući to, sitio. Slušala je gladna obične jednostavnosti, mladenačka divljenja, njegove priče o prijatelju zaljubljenom u Ameriku, o malenoj točki koja mu se izdaleka približavala u pustinji, kamionu što je uzvitlao vjetar i podigao zrnca pijeska, o groznici vreline, vrijedne filmske poetske narativnosti Tarkovskog, o melankoliji cesta, dostojne pažnje velika njena slikarskoga genija.

Željela je prostore njegovih doživljaja svijeta, lišena asocijacija guste, teške mreže odnosa, srodnosti, suvišna tereta sjećanja. On nije poput nje mislio o onomu čega nema, ostavljajući se odmah, rasterećen značenja i suznačenja, rubnih misli, sve to o čemu je ona još dugo, danima mislila. Činio je, premda je nju od tog odvikavao, prostore njene pustinje naseljene mislima.

Želeći uspješan ishod svojih čina, radio je sve suprotno i sve dalje od njene vizije drevnog maga što rukom uspijeva odagnati zle čine, skinuti s nje uroke Luciferijanke, sofisticirane ženske zlotvorke, moderne vještice – bakterije – što koristi se medicinom – s njom i osloboditi se darova modernog svijeta, epidemija i zaraza, brutalnosti novih divljaka i moćnika trećega svijeta. Govorio je o svojoj želji da ima ruku iz koje vatrom ubija siledžije, bezosjećajnu nezrelu djecu koja se s grumenjem leda u srcu, kakve ne smisli ni njen najdraži filozof – bajkopisac – lišavaju brige za ostarjelim bolesnim roditeljima. Njegova je priča dijelila isto stajalište s modernim tokovima mišljenja o deformacijama i

malformacijama svijeta kao osvete za novu sliku čovjeka kao središta svih stvari, svemoći ljudske, takmaca negdašnje božanske. Slike te zle energije postojale su u duhu i likovima ptica grabljivica, životinja. Tako je i aligatore ona smatrala dijelom takvih predznanstvenih shvaćanja, ugrađenih u moderne ideje: nisu li njihovi zubi, prijeteći da joj se zariju u dušu, osvetnička kopija budnog neprijatelja, zlotvorke što se istiha podmuklo uvukla u tijelo, pod kožu, njen vlastit ugroz od života kakav je provodila, narušavajući ritam prirode tijelom što je stvarao vlastita pravila, zakone, radeći sve više na tomu da se ispostave na putu prijateljstva srca i uma, razgovora duše i tijela. Govorio joj je i o takvom prijateljstvu: upoznala je tako, ne vidjevši ih, njegove prijatelje, kakve sama nije imala. Njeni su joj stajali na putu. Ili se vara? Kao i u slučaju zlotvorke koja se nadvila osvetnički, pobjednički nad tijelo, kao na jednom od rutinskih sati anatomije, dovršivši ljudsko djelo. Poput zračnih arijelskih bića kojima iz usta kao u srednjovjekovnim slikama, izlaze dugačke uske trake ispisanih mudrih rečenica: »Hi, hi, radite, radite svoj posao, ali meni je povjerena zadnja riječ, bit će to mojih ruku djelo«!

Novi oblici zaraza koji poprimaju razmjere epidemija, ptičjih groznica što prelaze na bolesti u životinja nazirala je u slikama borbi paklenih bića na svom nebu, naknadno, sada. Nije prihvaćala njegovo oduševljenje, dirljivo treptav ushit riječima starice o vječnosti, njenoj želji da je se uvijek sjeća. Kao u starog pjesnika, »dok budu tekle rijeke, a granata zelenila se stabla«.

Nasuprot tomu, mislila je svoju potrebu, želju da je se sjeti kao slučaja, u trenutku koji pripada drugima, u časovima neplaniranim, nekontroliranim, kad bude plesao dodirujući bokove, grudi, koljena svoje djevojke, kad bude ispijao svoju kokakolu, kad bude gledao video merilstrepovske suspregnute žudnje u »srcu vrtloga«, kad bude razbuđivao motoriku zaspalih muskulatura svojih dragih staraca igrom balona.

Čežnja za ljubavlju ima i dragi oblik, ne samo besmrtnost, nego i kraj, želju za blaženstvom kakvu poznaju heretici i sveci, i siromasi. Danski filozof duboko je promislio ako ne baš taj problem, a ono bit prijateljstva. Pred mogućnošću puta u ništavilo, iskliznuća prijateljstva u ništavilo, prekidanje odnosa, otkrio je kako treba izbjeći da »ne zaglibimo u patnju« i da u tu svrhu »imamo pri ruci zaborav«, ravnotežu sjećanja i zaboravljanja. Njegova joj je priča o prijatelju kasno otkrivala dubinu filozofskog iskaza o važnosti suvišnog trećeg, ne nužno drugoga.

Mislila je na drevni čin oplođenja neba i Zemlje, Mjeseca i Sunca, svega što jest i što nije. »Evo, sad vam vidim osmijeh!« – nije mogao pratiti nevidljive njene misli.

Njena i njegova priča nisu se dodirivale, tražile su njih, živeći vlastitim životima. Stvarane od stvarnosti i vizija, od sjećanja i zaborava, postajale su postupno ono što je skupljala u dlanove, nešto živo postojeće za što se mogla uhvatiti, što joj je vraćalo snagu iznutra. Stari je japanski slikar oštricom pera opjevao suptilnost linija svoga zmaja bure, pejzaž duše zagledane u visove horizontale. Dočekivala je njegove dolaske sve novijim sadržajima, držeći mu pažnju, ushit u očima, vlagu na usnama, sama stareći ubrzano od

siline osjećaja, paleći se a ne uspijevajući ugasiti. U jednom satu osjećala je prolaženje godina, očekujući vjetar odnekuda. Nije zaboravio njeno pitanje o tom što govore njihova dva aligatora: »Nemaju pravo na govor« – prekinuvši njene misli.

Nije se predavao: gore od pomisli na neuspjeli ishod vlastita posla, bila je sama pomisao na tugu od neuspjeha. Nije se dao impresionirati njenom izuzetnošću, snagom, željom, upornošću, ali i odsutnošću želja, snage, ljutila ga je nadasve njena priča o besmislu, samouništavajuća. Zaokupljen metodom kojom će kanalizirati razornu njenu energiju, nije se dao niti impresionirati idejom bestjelesnog uma. Bilo je to nešto strano njegovom biću. Bilo mu je lakše u kontaktu sa nemoćnim starcima koji bi pred kraj zvali majku, ne ženu. Pamtio je njihove blijede usne toliko različite od ovih senzualnih. Sve je manje bio siguran u jučerašnje svoje osjećaje i misli, u svoju ruku, hoće li opet bol buknuti, nije mogao zamisliti sebe bespomoćna, a ipak...

Mozgom je vrtio stalno isti film, staričine riječi: »Nemoj me, braco, zaboraviti nikada!« Sutradan ujutro, s dunjom u džepu, stigao je prekasno, sa suncem koje je grijalo prazan krevet.

Pri pomisli na svoju staricu – dijete, savijenih ramena, ali ne tužnu, i na sebe – dječaka koji je poštovao šutnju dok bi joj redovito izostajali posjeti, u njemu se budilo sjećanje na njeno bezizražajno lice, odjednom preobraženo sretnim smiješkom kad bi pogledala ozelenjelo stablo u vrtu. Na njen bolećivo tih uzdah, »sjećaj me se uvijek, sjeti me se!«, osjetio je nešto duboko, trn, je li to tuga, bol, bit će sjeta. I na trenutak spozna: sjećat će je se, svakog proljeća to zazelenjelo stablo s cvjetovima, njene ozelenjele duše, i onda kad je već u njemu iščezlo sjećanje na nju.

Dugo je disala opojno dunja u ormaru. Sanjao je staričine poljupce pale na njegovu bolesnu ruku. Ova sigurno ne čezne za poljupcima. Samo za kretnjom, i u to nije bio siguran. Samo na trenutak povjerovao bi kad je govorila o igri.

Uzdao se u vlastite ruke, ticala, u njihovu inteligenciju, biti blizu, dodirom, perspektiva za spas. Neprimjetno, tiho, pričala se jedna priča, negdje postrance, kao put prema željama, izgovarala njegovu misao. Plašila se svojih osjećaja ovisnosti o njemu, navike, ne uviđajući da je već kasno, da je priča već završena a da još nije ni započela. Da su riječi priče bile izbrisane. Ili se oslobodile lanca, otrgle pa pobjegle.

* * *

Priča je protječući u dva rukavca dvojaca otvarala jedno vlastito novo vrijeme, njeno novo nebo – otvoreni dlan nad njenim očima poput novog zvijezda. Priča je počela prije svog početka kao što je i završena, nikad se uistinu ne završavajući, nikad prošlost. Traje poput beskonačnog razgovora. Poput tišine kojom se glasaju stvari, neizgovorene riječi, oblaci što jureći mijenjaju oblike, prozori i ulice koje su zadržavale njene poglede, korake. Njenoj priči i njoj nedovršenoj snaga je pristizala od tog novog zvijezda. Od onoga što je

ostalo od odbjeglih riječi. »Što mi je činiti s tijelom?« pitala je priča kovača u njenoj utrobi. Cijeloga ga je primala nerazdijeljenog u priči, dobra primajući koja je srcem željela. Zaštićena dlanom, sklapajući oči, kao u školjci osluškujući bilo, doživljujući balzamirano vrijeme koje joj je otkrio lucidni paranoik što vjerovao je u zvijezde, stari heretik i mistik, vjerujući u anatomiju duše, veličinu i bijedu malog svijeta, u mumije svemira, u zemni, glibni i zvjezdani ljudski dio.

»Što mi je od gliba zemlje, što li od zviježđa, nisam od jednog dijela, to je sigurno.«

Njeno »hoću imati« razučeno u prskalici nekih treptavih nevidljivih moći, njen red i kaos oplođivali su je trenucima sreće u bolesti. Bila je to i bolest zemlje, je li glib ta bolest? Ili tuga zviježđa? Učenje sreće? Zidovi njene utvrde primali su i vraćali agresivne udare izvana: »Sve ćeš ti to moći staviti u riječi.« Noću bi je budile majčine riječi: »Lela, pojedj nešto, vratit će ti snagu!« Uglavnom je sanjala, guste i teške snove, izdajničke.

Utihnula, napeta, strijela, prodirala je u sredinu bola: sve je već došlo, sve dolazi, sve će doći, samo od sebe. Tražila je pomoć osloboditi pokret od kosti, glib od zviježđa, zviježđe od gliba zemna.

Sve dolazi i odlazi, samo od sebe, znala je ali isto tako znajući, sve će s njim i s onima koji će doći poslije njega, kad sve prođe, ostati tu negdje.

Njihove su se priče, nekim čudom spojenih posuda, susrele, miješale zadržavajući vlastite sastojke, boju, gustoću. U očima aligatora odražavao se kriptoportret vlastite ugrožene, progonjene vrste, svoje i njegove, u blatnoj rijeci kojoj se nije naziralo dno. Vodena bića u neizvjesnoj borbi s brzacima, vrtlozima, zasjedama u mračno zelenoj dubini. Osvajači i progonjeni. Borba se vodila s pomoću nekih nevidljivih, prikupljenih, uščuvanih, magnetskih snaga tijela, ili duhovnih struja. Borba njena tijela, zaštićena ljuskom jajeta, oprezno nošeno snažnim zubima aligatora, očito je uživao u igri, produžujući je. Sva zagonetna u sebi, sklupčana, dijete, žena, vezana pupčanom vrpcom, zarobljena, sve do svoga kraja sa svojim zviježđem, s močvarnim isparavanjima, ponornim sokovima, tamom i srebrnkastom svjetlošću što je prodirala s površine, odolijevajući ponornim zamkama.

* * *

Slušala je mladićeve priče o svakodnevnim, dugim, sporim smrtima, o sretnim sretnicama, staricama-djevicama, o plodnim ljubavima začetim u svjetlucavim trenucima kasne zrelosti. Priču o vječnoj duši stabla, njegovom korijenju, o slutnjama i sudbini.

Želio je da stablo izgubi vječnost, dječaćki u sebi osjećao ljubomoru, jarost zbog godina, strahujući od vlastite boli koja se povremeno vraćala ruci, koja je bila sav njegov

život, usud, jedino što je imao, od trula korijena, u strepnji od osuđenosti na nemoć i samoću mirnih zavjesa i četiri prljava prazna zida.

Svakodnevno je bio usred umiranja, bile su to i njegove smrti. Činio se starijim nego je bio. I gubio je postepeno, neprimjetno ono što je prije posjedovao: dodirivati drugog, a sam biti nedodirljiv. Zaplašen suviše ljudskim klonio se sveg običnog, jednostavnosti, bojeći se da sebe ne »raspekmezi«, sjedne, popriča, popuši cigaretu, žurio je u svakodnevne rutinske navike, trudeći se ne biti izvorom snage koja bi se mogla svaliti i na njega, oboriti ga. Vladati drugima bilo je lakše, bezopasnije.

Većinu dana boravio je među ostavljenima, pomirenima sa sudbinom, lišenim ljudskog dostojanstva, među onima što su živjeli još samo od vlastitih bolesti, bez osjećaja o vremenu prije, poslije. Bilo je i onih koji se više nemaju kamo vratiti, ne znaju za srušene domove, izgubljene sinove, zovu majku, ne ženu. Gledao je i one druge koji su nalikovali na glumce koji pokušavaju odigrati neke konačne role, učeći ustajati, gutati, disati, slušati. Čekajući.

Neki su болоvali od nevidljivih ratnih rana s vremenom sve kompliciranijih. Noću bi hodnicima odjekivali krici: »Pustite me iz kaveza, pazi, stani, mina je, sagnite se, strmoglavljuju se, lešinari, čeljusti, plameni jezici, gorim, gorim, pandže, crna krila«. Vidio je kako gori nebo na zapadu, bila je to i njegova prošlost ne, tu je, u njemu, zauvijek, miris nagorjelih tijela, nebo-vijenac cvijeća, dim zapaljenih sela, staja, požar svijeta, smrt i kaos. Bio je to i njegov ratni dnevnik, otac na čiji je povratak čekao.

Pratio je svakodnevno i one zasanjane, nekolicinu što je molila za dodir svakodnevni, kao za kruh. Lice starice s povremenim smiješkom anđela, svetica, anđela smrti.

Dvije su majice mirovale jedna do druge. »Koja je tvoja?« upitala je. »Ova, ima mrlju«, odmah je odgovorio, mašta joj se pretrgla, primisao iščezla. Nije mogao, premda je to želio, ojačati njen identitet, premda ga je očajnički željela vratiti. Svjesna da treba pomoć. I sama pomisao na tu novu situaciju razarala ju je. Živjeti u horizontali, podložna kičmi. Ako i pobijedi, neće to biti zato što bi on bio bolji nego jer je prihvatila sudjelovati. U suprotnom, da ga nije dragovoljno prihvatila. Ona je pak zavidjela njegovom pogledu, slobodnom od misli. U njoj se javio rizik da zamagli, zatamni jedan jasni, čisti, jednostavni odnos, da se opterete sitnim, jedva vidljivim naborima kakve su imali njihovi aligatori. Da i sami postanu ugrožena ako ne i najugroženija vrsta.

Uznemirena dubokom vodom koja se vrtložila od njihova disanja, uranjala je sve dublje u samoću dana, trbuhom prema dolje, lica uronjena u šaš, tjeskobno bilje močvare u kojoj joj je ustrajati poslije ozdravljenja. Bolovi su postajali njenom srećom, dobitkom: čekala je, osluškivala, vjerovala, čeznula.

Njegova priča o bolesniku koji je poželio sok od kiše, gubeći smisao za stvarnost, podsjetila ju je na kosu kišu, na druge neke dunje. Na forzicije, miris trulog lišća i bocu s plavičastim zvjezdastim suhim hortenzijama najdužih njenih ljeta. Riječi jedne stare priče

ozelenjele su, razlistale mlade krošnje. Događalo se čudo i u njenom tijelu, toplom i živom, bez godina, u prošlom nesvršenom vremenu, opisujući put oko tijela, od tijela tijelu. Slušala je tišinu u školjci uha, vratila se na početak. Idealni okvir za koračaj u svakodnevno.

Aligatoromahija u toplu pijesku njenih zima. Podizala je ruke u ritmu smirenih valova i gotovo im čula šum. Milovanje dlana na vratu. Nisu bili slavna lica priče koja se pričala bez njih. Oni se neće ni čuti. Dodirivao bi joj kosu poput vjetra, nije razumjela taj pratekst.

Sjećanja i zaborav naizmjenice su mijenjali mjesta, podizao se veliki val, ekvilibrirali su na njegovom vrhu. S njime je rastao i neki poznati stari bol, grč u stegnima.

Učinilo joj se da oboje postoje u oku lika koji ih je izabrao igrom slučaja, da nisu oni ti što stvarno postoje, nego tek njihov san. Potrebnom za blizinom dodira kao da je htjela uvjeriti sebe u to da ne sanja. Ispred sebe nisu imali noć niti jutro, samo lišenost. Davnih nekih godina, na željezničkoj stanici grada Cvijeća pročitala je na bijeloj traci što je spajala ulicu, visoko nad glavama prolaznika, natpis novog filma: »Per noi due non c'è domani.«

* * *

Svakog idućeg dana nastavljali bi razgovor jučerašnji, bio je to protok jedinstvenog vremena i prostora, njene ideje o vremenu i njegove o neprekinutosti. Priča je dobivala nova poglavlja, stranice se punile smijehom, plačem, atmosferom i ostajale prazne na kraju dana. Umjela je čitati to nevidljivo pismo, upitnike, zgrade, kurzive i verzale, listove od snova, odbačene komadiće prirodnih materijala od kojih se grade gnijezda. Poput onih molitve, korskog pjevanja, gdje sve teži nedosegnutoj vertikalni, svetom, netaknutom, putu do duše. Težeći vertikalni tijelom je osjećala dolazak velikog vala, čekajući da je izdigne na vrh, nad ranjivost, živjela je ljepotu tih lomno-krhkih trenutaka, u sjeni njihova prolaska obnavljala je davnu svoju priču Hermesovih kočija, krilatoga glasnika nekog Boga, Boga boli.

Naša, njihova priča – antipriča.

* * *

Gledao je s ponosom i radošću na sretne ishode svog djela; uspravljenju kičmu iz horizontale poslije dugih mjeseci mrtvila tijela, pomlađena tijela, gledajući na svoj poziv drugačije od liječnika. Osuđen na zavisnost, sudjelovanje, bio je odjek, ustrajući u drugom, postajući neki drugi, različit od sebe. Pokazivale su to neke kretnje koje je nesvjesno ukrao od svojih bolesnika, neki prezreli izraz koji je odudarao od izgleda njegovih vršnjaka, neka teška sjena u sjajnu oku.

Nesvjestan da se lagano i neprimjetno pretvarao u roba, dragovoljno, ali ipak žrtvu (još nije patio, još to nije bila njegova starost ni smrt), dok je ona, naprotiv, radila sama za sebe, prividno zavisna o njemu koji je svim svojim tehnikama ostajao nemiran pred

njenim otporima jednoličnom, mehaničkom, uz odbijanje sudjelovanja, dekoncentracijom, nevjericom, pred otporom prisili, oboje je imalo nešto zajedničko – paniku pred prazninom, besmisлом, sumnju u konačna pobjednika. »Naša priča«, rekao je, ali to su bile dvije priče.

Zavidjela je prstima darovita svirača. Nisu mu bile potrebne riječi, gramatika, rječnici, znanje, disao je, sijao kao sunce, mjesec, hodao ne misleći o tomu kako ni zašto, čemu, odakle ni kamo. I to je bila njegova prednost.

Pratila je to pretapanje osjećaja čas u tehnički, čas inventivni pokret bez retorike kakav je moguće vidjeti u igri baletana. Pričao je istim zanosom o ocu i noćnom susretu sa srnom pred upaljenim farovima, o igri s bolesnicima, o svom umijeću slavujeva pjeva, glasnog zvižduka izdisaja.

* * *

Lik aligatora (zaštitni ukras) dovela je u neki nepoznat odnos s njegovim vlasnikom. Počinjao se kretati ritmom njegovih pluća, udisajem i izdisajem, postao (bio) njenom inspiracijom. Vidjela ga je kao jednog u karavani istrebljivača koja se kretala močvarom, bježeći pred najezdom ljudi osvajača.

Ugrožena vrsta vrebala je na svoje žrtve. »Smiri se, isključi misli, pokušaj osjećati oko sebe taj vrtlog zraka, diši kao i ja, zajedno sa mnom, samo diši i slušaj. Čuješ li?«

»Uči tehniku«. »Uči biti sretna«, čula je odjek njegovih riječi. Nasmijala se, neprijateljska prema istočnjačkim tehnikama kojima Europljanke krase svoj imidž, ne razumijevajući ništa od duha kojima su nošene te tehnike vježbe, ništa od svijeta, nazora, misli, osjećaja jednog svijeta podijeljena na vjeru u slučaj (igru) i na sudbinu (zakon). Svijeta puna psihičkih monada.

Poput lovca što kruži oko svog plijena – ugrožene vrste – razdiranog vlastitom željom da oslobodi sve nevidljivih okova, sebe i plijen, nije joj ostavljao slobodna vremena da izmakne njegovom oku. Nije se brinuo o njenim slutnjama i predosjećajima, vjerujući u tjelesni ustroj, primordijalan, u mehaniku stroja, sata.

Ona bi ostajala podvojena, bolno preosjetljiva epidermički sve do vršaka prstiju. Nekim paučinasto svilenastim nevidljivim nitima ispleo je njen oklop i nesvjestan toga. Ušuljao joj se u dušu svojim oruđem moći, ticalom. Njegovi su dodiri postali njeni nemiri.

Gledala je drugim očima. Tiho proračunato micanje gmazovih udova ispod njegovih pokreta. Umaći stradanju svoje vrste, vlastita svijeta, da joj svoje šiljate zube ne zarije u vrat. U njemu je vidjela znak svoje vlastite utrnulosti, stišavanja pretjeranosti, želju umaći vlastitom stradanju i propasti – motrilo ju je oko nedostižne mudrosti. Gledala je neko sebi blisko biće čiji jezik je počinjala razumijevati, božansko oko. Pokušalo je to biće razjasniti joj istinu, sve vrijeme skrivenu, udaljenu, među ostalim i o tijelu kojem uspijeva kretati se tek ako se s nečim poveže, na kraju puta.

Na njenom nebu vodio se rat sa zlim, đavoljim i osmjehivala djetinja čežnja za ljubavlju – besmrtnošću: ostati u tom oku zauvijek u zrcalu velike duše svijeta, u igri, na leđima svog aligatora, na grivi velikog vala izdignuta, potopljena, sve samo ne zatajena srca, živa, živa.

»Doći ću i sutra«, dometnuo je. »Laku noć!«

Na vješalicu je objesio svoju majicu. Svoju je skinula sa znojna tijela i ostavila do njegove. I ne gledajući, osjećala je na sebi prodorne oči. Motrile su najugroženiju vrstu.

* * *

Nije došao sutradan. Ni iduće sedmice. Uranjala je u svoje zimovanje, u vodeni omotač koji joj je otežavao disanje, ne onaj prvorođenog stanja. Ipak, jedan dugi dan i njegova priča nisu prošli.

Ruka mu je žarila. Sve je više boljela, nije vjerovao u izlječenje. Plašila ga je budućnost, starost u ruci. Bilo je još živo sjećanje na skupljače trenutaka.

Mnogo kasnije saznala je, slučajem, kao što ga je i upoznala, za njegovu nesreću, ono od čega je neprestano strahovao, od prikraćene budućnosti. Sit zaustavljenog vremena nije više želio trenutak. Pamtio je njene riječi, ljubav za starog alkemičara i mistika i za njegove vizije, ukletost utjelovljenja, vjeru u tajne sile prirode, u petu bit koja donosi ozdravljenje, ne liječničko umijeće. Sporim ravnodušnim pogledom pratio je rast biljke na prozoru, slijetanje plavog balona sa stropa pri nemirima zraka uzbibanog živahnim koracima bolničarke. Njeno zviježđe, njena tajna sila bila je daleko. Mislio je o tomu gdje su otisci njegova dlana, glasan žubor njegove snage, nekad gorivo, sad prepuklo gudalo, otrovni sok, oboljela priroda. Nije znao na vrijeme dići ruku, skinuti dodir prstiju s tijela svojih staraca. Zarazili su mu krv, ugrabili dušu.

Živio je još od sjećanja na stablo koje njemu neće pomoći, koje se poslije staričine smrti osušilo (slučaj, kob, usud?), od tuge, korobolje, uroka, čarolije simpatije, na pocrnjele grane, nekad pune grozdasta cvata, njihaljke za vjetar. Svoje sadašnje stanje vezao je uz to stablo, uz nevidljiva njegova svojstva koja je s njim davno dijelila i starica. Mislio je o onima kojima još nedostaje zvjezdani svod njegovih dlanova, kao što njemu odjednom nedostaje njeno lice, oči koje su čuvale njenu zvjezdanu snagu u dugom vremenu bolesti. Udaljen, osjećao je snažno njeno tijelo, ponorne dubine, vulkanski pepeo kojim se oprezno i vješto kretao aligator. Njen vruć dah opržio mu je ruku, dlan, ne poljubivši ga hranila se, liječila samu sebe tom vatrom, kroz pore, oči nadirala je snaga, oslobođena, koju sad on treba kao protuotrov, lijek. Sve to vrijeme nije bio, kao što je mislio, nedodirljiv, opržila ga je njena paklinasta peta bit, priroda žene, lukavstvo kovača u njenoj utrobi. Polazući ruke na njena bedra, na njen vrat, dok je ona prenosila snagu, on

je svoju gubio, oslobađao se njegov nečisti duh. Njeno tijelo prenosilo je njegove misli, odgovaralo na dodire – nemire. Zaustavljalo se vrijeme, drobeći se u zrnca boli, hranila se njime poput kopca, osjećao bi ih povremeno i slabo. U sve kraćim stankama između besanice i mučnih snova, u strahu od vlastita ludila, ne razabirući jasno zbilju od snova, vjerovao je sve više u paklenske sile tijela, u smrtnu opasnost razuma, sivilo svakodnevice, u ono na što ga je ona upozoravala. Kad bude najsigurniji, najjači, kad riješi svoj najveći problem, egzistenciju, uspjeh, status, karijeru, kad bude mogao i bez nje premda to ona njega treba, uzajamno, bit će izgubljen, umoran i slab, bespomoćan, lišen dostojanstva i slobode, izložen vlastitim tjeskobama i bjesovima, bit će velik dug vapaj ljudskog u njemu, očaj svih jakih, drugo lice vrline. Je li to on sada suočen s posljednjom tajnom života, obmanut i jalov, s čudotvornom tajnom koja to mora i ostati, s tajnom trenutka?

Gorio je od vatre njena tijela, od nervozne razigrane mašte, nošen strujama njenih misli koje su prekinule tetive njegovih ruku. Bila je u pravu, radeći svakodnevno s tijelom, nije ga poznavao, nije upravljao njegovim tajnim silama. Ne znajući pravi razlog vlastita oboljenja, nije mu znao ni lijeka, zakazala je i očekivana spasonosnost terapija.

Možda potražiti pomoć od priproste pučke vjere u čari zazivanja duge sreće i godišta, od neke druge ljekarije. Prisjećao se riječi stare alkadsko-babilonske bajalice za izlječenje, koju mu je čitala zanosnim svojim glasom – bajalice od božanstva, lijek trave od srca, molbe da se oslobodi bolesno srce sunca, životinja, dolina i planina, čovjeka i života. I njegovo srce da se oslobodi i bolest ga napusti.

Pogled mu klizne na plavu košulju, skupljač trenutaka odjednom se zamisli, je li on to sve sanjao, nju, sebe, aligatore? Je li bio trenutak sreće u snu aligatora, prosanjani dodir, tek djelić slike jednog punog, čitavog trenutka za kojim su zajedno, poput začarane djece livadom, trčali, trčali?

O NAJZNAMENITIJOJ ENGLJSKOJ RENESANSNOJ KOMEDIJI

Ante Stamać

Vitez gorućeg tučka, nastao vjerojatno 1611, djelo je proslavljenoga sustvaralačkog dvojca (s duhovnim kormilarom, Shakespeareom!) iz kasne engleske renesanse, Francisa Beaumonta i Johna Fletchera. U svoje dane ta je komedija bila vrlo omiljena, koliko među kazališnim djelatnicima toliko i u sve zahtjevnije književne i kazališne publike. Posrijedi je komedija reprezentativna za kasnorenesansno i ranobarokno poimanje kazališta i književnosti, na hrvatski dosad neprevedena, kao uostalom ni mnoštvo genijalnih komedija, tragedija i tragikomedija elizabetanskog i jakobovskog doba. Shakespeare je naime i glede recepcije bio toliko natkrilio svoje suvremenike, da se to nedvojbeno osjeća i tvrdi i dan-danas, nakon četiri stoljeća. Nije ovdje dakako mjesto katalogiziranju rijetkih no ipak postojećih prijevoda na hrvatski – primjerice su to neki slavni komadi što su ih napisali Ben Jonson, John Ford, John Webster, anonimni komad *Arden of Feversham* i još neki – no upozoriti nam je na nedostatan poznavanje bar tridesetak genijalnih onodobnih engleskih pjesnika i dramskih pisaca koji još uvijek čekaju na ulaznicu u naše književnokomunikacijske kanale; ako ih je danas, glede engleske imperijalne književnosti, »zbog općih stvari« uopće još plauzibilno otvarati.

Znamenita je ta galerija portreta engleskih dramatičara iz prve polovice 17. stoljeća, djelomice i suvremenika Shakespeareovih (1564-1616), a nakon Thomasa Kyda (1558 – 1594) i Christophera Marlowea (1564-1593): George Chapman (među inim i prevoditelj Homera), Ben Jonson, John Marston, Thomas Dekker, Thomas Heywood, Thomas Middleton, William Rowley, Cyril Tourneur, John Webster (*Vojvotkinja Malfeška* u mom prijevodu izvođena i u Splitu, a objavljena baš u »Mogućnostima«), John Fletcher, Francis Beaumont, Philip Massinger, John Ford, James Shirley, Henry Glapthorne, Richard Brome, pa nešto manje spominjani William Haughton, Henry Chettle, Henry Porter, Robert Amin, Barnabe Barnes, Gervase Markham, John Day. Galerija time nikako nije popunjena i izložena do kraja! Kazalište toga doba, stvoreno na temeljima Marloweove i Shakespeareove »pozornice svijeta«, bilo je vodećim oblikom javnog i kulturnog

komuniciranja, pa je, zakonito, svim vodećim književnicima i onodobnim »duhovima« utisnulo pečat svojih teorijskih i praktičnih konvencija. Postalo je mjerodavnim semiotičkim sustavom! A pisci, učeni ljudi, odreda »university wits« iz Oxforda, Cambridgea i Londona, svoju su golemu erudiciju, vještinu u oblikovanju jezika, njima suvremena europska renesansna, maniristička i barokna intelektualna iskustva, spajali i stapali s »elizabetanskim« kazalištem kao prizorištem filozofski i »intermedijalno« posredovane opće semioze. Cijela je epoha, čitav taj fantastični procvat bio grubo prekinut 1642. godine kad je Parlament (!), ponesen anglo-puritanskim zanosom, pozatvarao sva kazališta. Pozornica više nije smjela biti »zrcalom svijeta«.

Među svim tim piscima, i mnogima nespomenutima, vladala je dakako silna konkurencija, koja se izvanjski znala očitovati i kao otvorena netrpeljivost, ali i kao neutoljiva strast za zajedničko djelovanje. Mnogi su od njih, posebice John Fletcher i Thomas Middleton, znatan broj komada napisali i dali uprizoriti i s kojim drugim od spomenutih; mladi Fletcher uostalom radio je i sa Shakespeareom. Suradnja je bila uvjetovana i prožeta zajedničkim idejama, uvjerenjima, stilskim obilježjima, kazališnim iskustvima, zaštitnicima, poznanstvima i političkim prijateljstvima; naravno i novčanim interesima. (Tu su jedinstvenu rijetkost u povijesti književnosti i kazališta glede hrvatskih intelektualnih koordinata ostvarili samo Tahir Mujičić i Boris Senker; isprva, s njima, i Nino Škrabe.) Pa ako je renesansu, u svim njezinim europskim inačicama, oblikovao (kako gdje) duh istraživanja, pa početak »Gutenbergove galaksije«, neposredno upoznavanje grčke antike nakon pada Konstantinopola, visoki umjetnički ukus kraljeva i velmoža i, nipošto na kraju, građanstvo u svom nezadrživom gospodarskom usponu, englesku je granu renesanse suoblikovalo još i *kazalište kao institucija kulture*, sa svim njegovim bitnim sastavnicama: specifičan prostor izvođenja, jednodušno (pučko, intelektualno i aristokratsko!) gledateljstvo, visoka književna kultura pisaca usklađena s kazališnim zakonitostima, te, očito, intelektualna svijest i naobrazbena sprema njegovih tvoraca. Rečeno današnjom terminologijom, autorska, pošiljateljska, referencijalna, postavna, posebice kontaktna, metajezična i aktualno-povijesna funkcija književnosti i umjetnosti bile su savršeno izvagane i isprepletene.

Među svim tim piscima najznamenitiji su stvaralački duo skovali Francis Beaumont & John Fletcher. Valja međutim pripomenuti da se djela izvođena na pozornici, pa i ona najslavnija, nisu netom objavljivala i raspačavala tiskom: ostajala su u kazališnim rukopisima. (U nas je i danas uvelike tako, bar glede prijevoda!) Tek su se poslije, bivši potvrđeni mnoštvom predstava, pojavljivali u skupnim publikacijama, mahom s netočnim atribucijama i podacima. Tako je bilo i s Beaumont-Fletcherovom suradnjom, a njihova je ostavština, bivši očito vrlo popularnom, objavljena u folio-izdanju tek 1647, pa ponovno 1679. U tom se izdanju nalaze svi komadi, njih pedeset i sedam, što ih je Fletcher napisao s mnogim drugim suradnicima, *među kojima* je, dakle *među inima*, i Francis Beaumont. Fletcher je primjerice radio i s Massingerom i Shakespeareom, pa i s drugima. Naš je međutim dvojac, koliko se to danas može točno znati, ostavio potomstvu sedam »sigurnih« i sijaset još »nesigurnih« komada.

Francis Beaumont (1584-1616) bio je sin učena pravnika, studirao je u Oxfordu i Londonu, gdje je i predavao. Prevoditelj Ovidija, pjesnik i pisac uvodnih stihova za komade Bena Jonsona, Beaumont se vrlo rano, kao dvadesetdvogodišnjak, sprijateljio s Fletcherom te s njim dijelio književnu i kazališnu stvaralačku imaginaciju i praksu. Čak su živjeli i stanovali zajedno, sve dok se Beaumont, pet godina mlađi od svog poduzetnijeg suradnika, nije 1613. oženio te nakon trogodišnjeg braka preminuo. Pokopan je u Westminster Abbey; bio je dakle vrlo ugledan.

John Fletcher (1579-1625), sin biskupov – biskupa naime anglikanca koji je, uzgred rečeno, morao po službenoj dužnosti pratiti na stratište kraljicu Mariju Stuart – bio je pripadnik razgranate pjesničke i intelektualne obitelji. Pjesnici su mu bili i stric Giles Fletcher (stariji) te bratći Giles (mlađi) i Phineas Fletcher. Studirao je u Cambridgeu a umro od kuge. Marljiv i poduzetan, rano se proćuo pastoralom *The Faithful Shepherdess* (Vjerna pastirica), tim oćitim odvjetkom Guarinijeve pastirske igre *Il pastor fido*. Napisavši i nešto samostalnih komada, nakon Beaumontove smrti plodno je surađivao s Massingerom, Rowleyem, Shirleyem i drugima.

Beaumont & Fletcher, vele znanstvenici, bili su uzoran dvojac. Beaumont je navodno posjedovao oblikotvorni talent za konstrukciju i zaplet, Fletcher, to je sigurno, pjesnićki dar i silnu verbalnu maštu. Prvi bi bio, današnjim nazivima rećeno, scenarist, drugi pak pisac dijaloga i jezićni uresitelj. Zajedno su napisali i vjerojatno kazališno izvodili sljedeće komade, odnosno njima se, svakako nesigurnu broju, pripisuju:

– komedije *Ćetiri komada u jednom* (Four Plays in One, 1608), *Kralj i nekralj* (King and No King, 1611), *Vitez gorućeg tućka* (The Knight of the Burning Pestle, 1611), *Zapovjednik* (The Captain, 1612/13), *Gizdelin* (Coxcomb, 1612/13), *Mudrijaši s nekoliko oklopa* (Wits at Several Weapons, 1614), *Oholica* (Scornful Lady, 1614), *Lijećenje od ljubavi* (Love's Cure, 1647);

– tragedije: *Kupidova osveta* (Cupid's Revenge, 1611), *Tragedija djevojćina* (Maid's Tragedy, 1611), *Bonduca* (Bonduca, 1614), *Malteški vitez* (The Knight of Malta, 1619), *Thierry and Theodoret* (Thierry and Theodoret, 1621).

Sveukupno dakle trinaest komada, premda je moguće da ih je bilo i više i manje. Svakako valja napomenuti da je svaki od suautora ostavio za sobom i svoj osobni pjesnićki i dramatićarski prinos.

Vitez gorućeg tućka ostao je do dana današnjega djelom koje se kadšto i izvodi, no jednako tako, u duhovnopovijesnom smislu, i djelom uzorne poslijeelizabethanske komediografske teorije i prakse. Svojom isprepletenom dramatologijskom strukturom (glede unutarnjeg ustrojstva) i složenom preklopljenošću stilova (glede književno-povijesnog ustrojstva), *Vitez gorućeg tućka* izazov je koliko discipliniranoj – u današnjem hrvatskom kazalištu posve odsutnoj – kazališnoj suigri svih presudno važnih sastavnica, toliko i analitićkom umu obdarenu razlikovnošću.

Zapravo, interferiraju tri zapleta, a unutar banalnih građanskih zgoda. Aktanti su klasićno rasporećeni, s njihovim jasno profiliranim akterima (tipovima) i dodijeljenim sukladnim ulogama, imenima nerijetko semantiziranima prema akterskom ustrojstvu odn. psihološkom fenotipu. Prvi zaplet, naizgled poćetni, trivijalni je pućki sukob dvojice

aspiranata na gazdinu kćer. Dva antagonista sučeljena su oko jedne vrijednosti, koja bira jednoga od njih a s drugim je prisiljena igrati lukavu igru oslobođenja. Drugi, sukob je između samog kazališta kao kulturne konvencije, općeg stila življenja, i neobrazovana pučanstva koje bi htjelo vidjeti sebe na pozornici a bez zrcala. Antagonistička struktura »kazališta u kazalištu«. Treći, sukob je »normalna« građanskog šegrta i njegove umišljene uloge srednjovjekovnog viteza. Prvi je sukob u podlozi svim banalnim zapletima trivijalnog kazališta. Drugi je sukob ogledalo uspona arivističkog građanskog sloja u svijet viših kulturnih potreba. (Hrvatski protulik: Brešanov *Hamlet u Mrduši Donjoj!*) Treći usporedni odnosno naslojeni sukob zapravo je satira na tada aktualnu modu viteške književnosti, točnije na hiperprodukciju i recepciju amadisa.

Amadisi su očito bili predmet satire tadašnjih »sveučilišnih duhova«. Potekli iz viteških spjevova, rasprostranili su se diljem Europe te su stoljećima predstavljali najomiljenije štivo u svim slojevima pučanstva. U njima se srednjovjekovni viteški ideal (pustolovnost, erotika, bajkovitost, galantnost) stapala s aristokratskim idealom novoga doba. Englesko ga novo obrtničko građanstvo, kao da hoće reći Beaumont i Fletcher, hoće dosegnuti ne imajući za to ni intelektualnih ni civilizacijskih pretpostavaka odn. predispozicija. Preteča je te vrste inače Amadis Galski (tj. Velški), izvorno portugalsko djelo, a napisao ga je još oko 1370. Vasco de Lobeira iz Oporta (u. 1430). Zamijenila ga je španjolska obradba romana (nastala 1492, tiskana 1508), a auktor joj je García Ordoñez de Montalvo. Junak je romana Amadis, uzor svekolike viteške vrline, sin kralja Periona iz Walesa i britanske princeze Elisane. Zanimanje za amadise kao vrstu – današnjom riječju rečeno: za »šund«, tu konstantu i današnje hrvatske proze – u odnosnom se razdoblju Engleskom jamačno obnovilo i pojavom znamenita Cervantesova blago satiričnog prinosa. (Don Quijote je objavljen 1605. god.) No neka o svemu najmjerodavniji sud rekne klasična *Povijest engleske književnosti* odnosnih razdoblja, ona Émilea Legouisa (18. izd., 1967., J.M. Dent & Sons Ltd., str. 492 – 493):

»Gibljiivost i ono što se može zvati modernost drame toga razdoblja na može se potpuno razumjeti bez poznavanja *Viteza gorućeg tučka*. Djelomice je to burleska ili parodija, a predmet joj je teško odrediti; pripisivali su joj mnoštvo raznorodnih elemenata, a svi su imali dokazivati vještinu auktora te proizvesti vrlo čudnu i vrlo veselu komediju, živu premda joj nedostaje dubine, te bi u mnogom pogledu mogla biti napisana i danas. Sukladne su joj 'revije' koje ismijavaju tekuće mode i događaje. No gotovo jedina svoje vrste u doba engleske renesanse, ona posebno naglašuje zapanjujuće široku razvedenost dramskog roda toga razdoblja.«

Vitez gorućeg tučka, uz uvjet da bude čitan i izvođen kreativno (a vjerno njegovu književnom ustrojstvu), odaje mnoštvo naporedo poslaganih dramaturških impulsa, dakako i mnoštvo »mjêstā ulaska« u djelo. Pored naznačena fabulativnog trojstva, komedija donosi mnoštvo »vjernih« likova i tipova, veoma vješte stihove sročene prema ondašnjem književnom i kazališnom kanonu (prijevod ih je dakako mogao samo sugerirati), jasno izrečene prostote onoga doba i skrivene aluzije, sučeljavanje triju realnosti (kazališne, zbiljske i izmišljene), nipošto na kraju arhetipsko sučeljavanje »ljudske pameti« i »ljudske gluposti«, na čemu uostalom i mora raditi svaka dobra komedija.

VITEZ GORUĆEG TUČKA

Francis Beaumont i John Fletcher

Osobe

Prologozborac

Građanin

Njegova žena

Ralph, njegov šegrt

Dječaci

Venturewell, trgovac

Humphrey

Merrythought

Jasper } njegovi sinovi

Michael }

Tim } šegrti

George }

Krčmar

Pipničar

Brijač

Tri čovjeka, tobožnji zarobljenici

Nadstražar

William Hammerton

George Greengoose

Vojnici, dvorjani

Luce, Venturewellova kći
 Gospođa Merrythought
 Žena, tobožnja zarobljenica
 Pompiona, kći moldavskog kralja

Zbiva se u Londonu i okolici, osim 2. prizora IV. čina, koji se zbiva u Moldaviji.

U V O D

*Na pozornici sjedi nekolicina gospode na stolicama bez naslona. Ispod njih, u gledalištu, sjede Građanin, njegova žena i Ralph.
 (Ulazi Prologozborac.)*

PROLOGOZBORAC: Sad svemu što je blisko dvoru, i dično unutar ovih gradskih zidina, nek dalek je naš prizor...

(Građanin skoči na pozornicu.)

GRAĐANIN: Daj se smiri, momče!

PROLOGOZBORAC: Kako to, gospodine, mislite?

GRAĐANIN: Pa, niste baš dobronamjerni: u ovoj se kući već sedam godina daju predstave i, zapazio sam to, uvijek nešto prizvrndavate građanima; pa i sada svoj komad nazivate »Londonski trgovac«. Miči ti taj naslov, momče! Miči ti taj naslov!

PROLOGOZBORAC: Jeste li Vi možda član ovog plemenitog grada?

GRAĐANIN: Jesam.

PROLOGOZBORAC: I slobodnjak?

GRAĐANIN: Da, i trgovac.

PROLOGOZBORAC: E, pa trgovče, dopustite ljubezno, ovaj grad mi ne kanimo grditi.

GRAĐANIN: Ne, gospodine? Da, gospodine: ako niste odlučili igrati se sprdala, čemu Vam ta potreba za učenjem novih komada kojima je svrha uostalom grditi one koji su bolji od Vas? Zašto se, kao i svi drugi, ne zadovoljite »Legendom o Whittingtonu« ili, recimo, »Životom i smrću Sir Thomasa Greshama tijekom gradnje Londonske burze« ili pak »Pričom o kraljici Eleonori i o podizanju Londonskog mosta preko Woolsacksa«?

PROLOGOZBORAC: Čini se, razborit ste čovjek; a što biste zapravo, gospodine, htjeli da učinim?

GRAĐANIN: Pa, prikažite nešto vrijedno u čast žitelja ovoga grada.

PROLOGOZBORAC: A, što velite o komadu »Život i smrt debelog Drakea, i popravljanje zahoda u čitavoj floti«?

GRAĐANIN: Ne, to ne volim; nego, ja hoću građanina, a on mora biti istoga zvanja kao i ja.

PROLOGOZBORAC: Eeee, trebali ste nam tu svoju ideju priopćiti prije mjesec dana; naš je komad sad već gotov.

GRAĐANIN: Ma sve je u tome što bih ja htio trgovca, a on bi morao izvoditi neke čudesne stvari.

PROLOGOZBORAC: A što biste htjeli da učini?

GRAĐANIN: Ti boga, htio bih...

ŽENA (*odozdo*): Mužu moj, mužu moj!

RALPH (*odozdo*): Smirite se, gospođo.

ŽENA (*odozdo*): Smiri se ti, Ralph; znam ja što činim, uvjeravam te. – Mužu moj, mužu moj!

GRAĐANIN: Što veliš, zečiću?

ŽENA (*odozdo*): Neka ubije lava, i to tučkom, mužu! Neka tučkom ubije lava!

GRAĐANIN: I hoće. – Eto, hoću da tučkom ubije lava.

ŽENA (*odozdo*): Mužu! Da se popnem gore?

GRAĐANIN: Naravno, zečiću. Ralph, pomози svojoj gospodarici – Molim vas, gospodo, dajte joj malo mjesta – A Vas, gospodine, molim, posudite mi ruku da pomognem svojoj ženi dok se penje: Hvala vam, gospodine. – Tako.

(*Žena se penje na pozornicu*)

ŽENA: S Vašim dopuštenjem gospodo; ja sam malo dosadna; ovdje sam strankinja; nikada nisam bila na nekoj od tih, kako se veli, predstava; ali bih jednom ipak morala pogledati tu »Jane Shore«; a muž mi je obećao i to da će me jednom u ovih dvanaest mjeseci povesti da vidim i »Hrabrog Beauchamps«; ali nije. Molim Vas, imajte sa mnom strpljenja.

GRAĐANIN: Pusti, momče, moju ženu, a imam i nekoliko stolica pa onda počnite; i neka onaj trgovac učini čudesne stvari.

(*Donesu sestolice*)

PROLOGOZBORAC: Ali mi, gospodine, nemamo momka koji bi ga igrao: svatko je već dobio svoju ulogu.

ŽENA: Mužu moj, mužu, zaboga, pa neka ga igra Ralph! Odnio me vrag ako ne mislim da će on sve ove tu natkriliti.

GRAĐANIN: Dobro si se sjetila, ženo. – Dođi, Ralph. – Znaš što, gospodo; neka mu posude junačke ralje i ostale potrepštine, i objesio se ja ako ...

ŽENA: Molim vas, mladosti, dajte mu te junačke ralje ... – Kunem se, gospodo, istinu vam veli moj muž: ovaj tu će vas ponekad u našoj kući tako oponašati, da će se svi susjedi izderavati na nj; on će vam u vlastitoj tikvi smisliti tako hrabru ulogu, da ćemo se svi, to vam *ja* jamčim, toliko zastrašiti te ćemo početi drhtati; njime ćemo plašiti djecu; budu li neposlušna, samo im zavičite: »Doći će Ralph, doći će Ralph«, i bit će mirni kao bubice. – Gore glavu, Ralphe; pokaži gospodi što ti možeš; izgovori im kakvu žestoku ulogu; uvjeravam te, gospoda će je prihvatiti.

GRAĐANIN: Hajde, Ralphe, hajde.

RALPH: »Nebesa, mislim lagan to je skok, i S mjeseca blijeda strgnut svijetlu čast;

Il roniti do pustog morskog dna,
Dubinomjer kud nikad ne stiže,
Te ubrati iz pakla purpurnog
Potonulu čast.«

GRAĐANIN: Što velite, gospodo, nije li kako sam rekao?

ŽENA: Dapače, gospodo, igrao je, veli moj muž, i Mucedorusa pred prvacima našega ceha.

GRAĐANIN: A s jednim je postolarom za okladu trebao igrati i Jeronima.

PROLOGOZBORAC: Dođe li amo, i on će dobiti glumačke halje.

GRAĐANIN: Hajde, Ralphe, uđi; i ako me voliš, osvjetlaj obraz našem trgovačkom cehu.
(*Ulazi Ralph*)

ŽENA: Sigurna sam da će naš Ralph krasno izgledati kad se obuče.

PROLOGOZBORAC: Ali, kako biste htjeli da se komad zove?

GRAĐANIN: Neka se zove ... »Trgovačka čast«.

PROLOGOZBORAC: Ja mislim, bolje bi bilo »Vitez gorućeg tučka«.

ŽENA: Kunem se, mužu, to je najbolje ime što sam ga ikada čula.

GRAĐANIN: Može. – A sad, počinji; moja žena i ja sjedit ćemo tu dolje.

PROLOGOZBORAC: To Vas i ja molim.

GRAĐANIN: A kakva vam je svečana glazba? Imate li frula?

PROLOGOZBORAC: Frula? Ne.

GRAĐANIN: Ne? E, pa bio ja lupež ako si to nisam i mislio. Ralph igra uzvišenu ulogu, i tu frula mora biti; eto, neka bude na moj račun, bolje nego da smo bez njih.

PROLOGOZBORAC: Vjerojatno će tako i biti.

GRAĐANIN: Pa i bit će: evo dva šilinga; (*daje novac*) neka to budu glazbenici iz Southwarka; tako izvrsnih momaka nema u čitavoj Engleskoj; a ovo će ih i te kako dovesti, kao da su ljudi, čak iz prekomorja.

PROLOGOZBORAC: E, onda oni tu moraju biti. A sad, hoćete li sjesti.

GRAĐANIN: Dapače. – Dođi, ženo.

ŽENA: Svi sad veselo sjednite, gospodo; a ja ću biti toliko odvažna te ću radi svog olakšanja sjesti među vas.

PROLOGOZBORAC: Sad svemu što je blisko dvoru, i dično,

Unutar ovih gradskih zidina,
Nek dalek je naš prizor. Otale
Sve tajne službe, nepoštene fraze,
Sve što bi moglo zvati se samo zlim!
Jer griješna radost nije zbiljska slast,
I časnu duhu godi samo čast.

Toliko o našem poslu; no što se tiče Ralphove uloge, tu morate sami preuzeti odgovornost.

GRAĐANIN: Ne brini se ti za Ralpha; ispucat će se on i bez tebe, uvjeravam te.

(*Prologozborac izlazi*)

ŽENA: Bogami, gospodo, svoju riječ za Ralpha dajem ja.

PRVI ČIN

1. PRIZOR – *Soba u Venturewellovoj kući.*

Ulaze Venturewell i Jasper

VENTUREWELL: Dečko, šegrt si, i hoću to da znaš,

Kog te je moja dobrostiva ljubav
Spasila nesreće; dala ti toplinu
I rast; u ovog tu preoblikovala;
Uz njenu vjeru upravljaš nad svim
Imutkom, u mom domu, na morima,
Na stranim tržištima; i tvoj je trud
U mojih ortaka stekao dobar glas;
Lijep početak; pa ipak, koliko znam,
Dužnost ti nikad ne bje ljubiti
Gospodaru kćer, pogotovu ne
Jer za nju našao se dobar muž;
Bar vjerujem da nije; no bilo kako god,
Razriješit ću te takve dužnosti:
Znaj da si samo trgovčev zastupnik.

JASPER: Rado, gospodine, priznajem da sam Vaš,

U službi ljubavlju i dužnošću,
Gdje jedini mi profit bijaše rad;
U kupnji nikad nisam žudio časnu
Vam dobit stavljati na svoja leđa;
I nisam rentom hranio svoju krv
Ni rastrošno tratio Vašu glavnicu;
Sve to, i bijeda što bi me čekala,
Prostodušno velim, strano je
Trijeznu mi vladanju. A Vaša kći,
Ako joj krijeposno biće goji ljubav
Prema svim tim mojim zaslužbama,
Ja joj se neću usprotiviti;
Niti sam kadar odbiti joj želje.
Smjerna, sama zna najbolje koga će
Usrećiti da za njom uzdiše:
I ne vjerujem da ćete je dati
Momku toli kljakave pojave,
A malo je u njem ostalo prirodnog.

VENTUREWELL: Izvrsno, gospodine; ali Vašoj mudrosti
Velim, sve ćemo to srediti.

JASPER: Pa vi ste sama skrb.

VENTUREWELL: I treba tako; a sada, iz kuće Vas

I službe otpuštam; slobodni ste;

Po Vas ću poslat ustreba li sina.

(Ode)

JASPER: To li je plaća onom koji ljubi!

O ti, koji vazda živiš u slobodi,

Ne doživi želja da ti pamet vodi!

(Ulazi Luce)

LUCE: Što je, prijatelju, pogodio Vas

Očev grom?

JASPER: Pogodio, smrtno, i sad nek lijek

Bude uspješan i brz; ne pripadam

Više, to sam i slutio, Vašem ocu.

LUCE: Već meni.

JASPER: Vama, i samo Vama, da;

To je sve što imam za otklon od statuta.

A Vi, još postojani?

LUCE: O ne bojte

Se za me, tu sam ja više nego žena.

Neće me ganut ni ponuda ni ljutnja,

Pa bila u njih i kneževska moć.

JASPER: Moj takmac Vam je znan?

LUCE: Da, i ljubim ga,

Strašno, baš kao vrijeme pogano i tmurno:

Molim te, Jaspere, ne boj se.

JASPER: Ma ne!

Toliko ljubazan prema njemu nisam.

No, glede naših želja, naš dogovor

Zacijelo znaš?

LUCE: Da, i svoju ću ulogu

Točno odigrati.

JASPER: Više i ne želim.

Sad zbogom, evo mog srca.

LUCE: Primam ga;

I tko bi me zvao da ga pustim, smjela,

Moro bi izvest prečudesna djela.

(Odlaze, u različitim smjerovima)

GRAĐANIN: Sram ih bilo, ti mali nevjernici! Pa što je to sad? Objesite Vi mene za pola penija ako se u tom komadu ne krije gadna neka lupeština. Dobro, neka im bude; ali mora doći Ralph, pa ako mi se tu kuhaju kojekakvi trikovi...

ŽENA: Ma za ime božje, mužu, neka se kuhaju, neka se i peku ako hoće; sve će to Ralph istražiti, uvjeravam te, pa bili oni i stariji no što jesu. – (*Ulazi dječak*) – Molim te, ljupki mladiću, je li Ralph već gotov?

DJEČAK: Začas će biti.

ŽENA: Onda te molim, izruči mu moje pozdrave i odnesi mu uz to ovaj štapić gospina bilja. Reci mu, šalje ga njegova gospodarica; i naloži mu da odgrize komadić; to će mu još jače otvoriti diple, tako mu reci. (*Dječak izlazi*)

2. PRIZOR – Druga soba u kući Venturewellovoj.

Ulaze Venturewell i Humhrey

VENTUREWELL: Vaša, gospodine; vjere mi, Vaša je;

Evo ruke; a razne sitne zapreke
Između nje i Vaših nada, njih će
Raznijeti vjetar, ko ništa. Moj šegrt,
Napuhav se ko mjehur ljubavlju,
Otpušten je; odaslah ga nek traži
Drugoga gospodara.

HUMPHREY: Hvala Vam,

Hvala, gospodine, zaista; no što god
Vi mislili, najprvo nek se zna:
Plemenite sam krvi, i gospar sam.

VENTUREWELL: O, pa to znam.

HUMPHREY: Gospodine, prijatelju,

Premda, vele pisci, svemu dođe kraj,
I premda kobasa s drugom čini dva,
Nek ne bude Vam čudno, molim Vas,
Što u krvavu tu stavljam poredbu
Svoju ljubav, beskrajniju no crijeva ili sluz.

ŽENA: Čuj mužu, molim te, janje moje, reci ti meni nešto; ali iskreno mi reci. – Stanite, dečki, zaklinjem vas, dok ne upitam nešto svog muža.

GRAĐANIN: A što to, mišu moj?

ŽENA: Jesi li ikada vidio ljupkije djetesce? Kako se samo vlada, ma uvjeravam te, i kako divani, i gleda, i koči glavicu! – Molim vas, brate, jeste li vi ikad bili učitelj u Školi meštra Moncastera?

GRAĐANIN: Ma molim te, pile moje, saberi se; djeca su doista ljupka; ali kada dođe Ralph...

ŽENA: E he, he, Ralph kada dođe, zeko moj! – Dobro, mladosti, možete nastaviti.

VENTUREWELL: Moju ljubav prema Vama potvrđuje

Moj pristanak; no neka ga da i kći,
Pa je vjenčajte kad Vas volja. I hrabro,

Ubacite se k njoj: u Vas je, znam,
Predobar jezik, svaka će flundra past.

ŽENA: O tiranine, kurvin sine! A svojedobno je, uvjeravam Vas bio pravi rasparač.

HUMPHREY: Ja prihvaćam tu vrlo ponudu,
Na ljubav ljubavlju uzvratit ću.

VENTUREWELL: Gle, Luce! Amo!

(Ulazi Luce)

LUCE: Gospodine, zvali ste?

VENTUREWELL: Jesam;

Da zabaviš ovog tu gospodina;
I ne budi prkosna. – No, gosparu!
Aaaa, trn u oku je moja nazočnost!

(Ode)

HUMPHREY: O lijepa gospođice Luce, pa kako ste?

Dajte mi ruku i recite mi sve,
Kako Vam sestrice a kako dragi brat;
I da li me ljubite, bar to bih htio znat.

LUCE: O, na to je lako odgovoriti.

HUMPHREY: Da, gdje žene nisu okrutne. No,

Koliko je daleko odavde
Do blaženog kunićnjaka Vašeg oca?

LUCE: Što Vas je navelo na to?

HUMPHREY: Pa vaš lik.

Jer ondje krađuć kuniće, Amor bog,
Ilti čuvar, a ne znam da li jest,
Na skrb i trošak donio mi je Vas.
I ondje se začela...

LUCE: Vaša igra.

HUMPHREY: Ne,

Ne pomisli nikad na stvari igrane
Il išta slično, lijepi ti koljaču,
Za kog svoj slamam luk i ne znam šta ću.

ŽENA: Fin gospodin, uvjeravam te; kad bi ti, George, takvo nešto učinio za me?

LUCE: Prokletstvo, Vaših muka žao mi je baš.

Al tu, kako se veli, ne pomaže plač.
Rado bih da me nikad sreli niste.

HUMPHREY: I ja, kad bez iznutrice Vi ste.

LUCE: Oduprite se takvoj čudnoj strasti.

Pozovite redara, uzbunite grad.

HUMPHREY: O ne, vrlo mi ljubav pobila bi sad

Na tisuće redara, digla bi u zrak
Čuvara Ivandana, noću čak.

LUCE: Dobro, onda da se predam prije?

Kad otpora u vrla muža nije,
Za ženu nema nade.

HUMPHREY: Pa se dáde!

Znaš, pun sam sućuti, i ruke mi gle vade
Rukavice; taj par nek te snubi.
Luce, ni galeblji ni pseći zubi
Nisu tako bijeli; kako su mile,
Gle, s ovim finim obrubom od svile.
A zanima li te cijena, zraku svog oka
Usmjeri amo i spazit ćeš s visoka
Slova P P, što znači, slatki mede,
Pol penija, da tek toliko vrijede.

LUCE: Rado ih primam, srdačna Vam hvala.

Želite još nešto?

HUMPHREY: Ništa.

LUCE: Pa zbogom.

HUMPHREY: Ne tako; dok sam tu još jednom nogom

Dužan sam reći zašto smo se sreli.
Ah, Bože strpljenja mi udijeli!

LUCE: Izložite tad kratko Vaša znanja.

HUMPHREY: I hoću; ponajviše radi olakšanja

Vas zazivam, kad dopuštate već,
Do cijene mi nije, na poštnu riječ,
Isplatit će se, a stoji me novaca
Više no sad kažem, jer ljubav me baca
Ko tenis loptu o platna zategnuta,
Te me čas ponor, čas visina guta.

LUCE: Jadni gospodine, o tužni dane!

HUMPHREY: Od srca hvala; i ko što rekoh, za me

Odmora nema, nastavlja se smjer,
Ujutro čovjek, noću bivam zvijer,
Urlam i vičem uznemiren s rane
Te se bojim da ću odustajuć od hrane
Zapast u škripac, propasti bez traga
I kazati adieu.

LUCE: O Gospe draga,

Pa bila bi šteta!

HUMPHREY: Doista bi bila,

Pomozi, Luce, i smiluj se, o mila.

LUCE: Al moja volja ništa tu ne vrijedi,

Tek očev »da« i jamstvo ona slijedi;
Zacijelo tek tad na me ćete prijeći.

HUMPHREY: Vaš časni tata neće mi poreći

Riječ privole. Rekao je: Luce, ta snaša,

Dragi meštre Humphrey, nek bude Vaša.

LUCE: I ja sam zadovoljna meštre Humphrey, onda.

HUMPHREY: Vjere mi, i ja.

LUCE: Al primite na znanje:

Još je tu jedna točka ugovora:

Prisegoh jednom, i to ću ispuniti,

Nitko me neće užiti ko ženu,

Tek čovjek koji me odavde ukrade.

Odvažite se (bez straha, pa otac Vas voli)

I Vaša sam. U protivnom, zbogom.

HUMPHREY: Stani, o nimfo, stoj!

Dva konja imamo: tamnputa vranca,

Začeta usred barbarskoga klanca,

A drugog za se, bijel je, malo slijep,

No pouzdan ko stablo.

LUCE: Prijedlog lijep.

Pristajem, dajem Vam ruku. A naš put

Nek vodi nas kroz Walthamsku šumu,

Moj prijatelj ugostit će nas ondje.

Sad zbogom, Sir Humphrey, snujte našu stvar.

HUMPHREY: Riskirat ću i život ako treba,

Jer mlada je, lijepa, mila poput neba.

ŽENA: Vjere mi i nevjere, George, i časti mi moje ako to nije najljubezniji mladić koji je ikad kročio u kožnim cipelama. – Slijedi ti samo svoj put, a ako je i ne dobiješ, nije tvoja pogreška, bome.

GRAĐANIN: Molim te, mišu moj, strpi se; imat će je, ili ću sve ove pretvoriti u dim.

ŽENA: Vidi ih, ko janjci! – Fuj, ubit će me taj tvoj smrdljivi duhan! Da ga bar nikada nije bilo u Engleskoj! – Molim vas, gospodo, kakva vam korist od tog smrdljivog duhana? Ma baš nikakva. Uvjeravam vas: lica vam postaju pravi pravcati dimnjaci!

3. PRIZOR – *Trgovina.*

Ulazi Ralph kao trgovac, čita roman »Palmerin od Engleske«; s njim su još Tim i George.

ŽENA: Mužu, mužu, evo ga, došao je, evo Ralpa, došao je Ralph!

GRAĐANIN: Mir, budalo! Neka Ralph govori sam. – Ralphe, nemoj se prenapeti od prve.

– Mir sad! – Počinji, Ralphe!

RALPH: »Tada Palmerin i Trinej, preuzevši koplja od svojih patuljaka i spustivši vizire, zagalopiraše svom snagom progoneći diva; i Palmerin, ugledavši ga, nasrne svom silinom govoreći: Stani, ti kukavni lupežu! Jer ne možeš daleko s njom, koja je

vrjednija od svih knezova ovoga svijeta! I govoreći te riječi dohvati ga po ramenu te ga obori podno njegova slona. A Trinej, pristijući viteza kog slijediše Agricola, obori ga uskoro s konja, tako da je ovaj pri padu skrhao vrat; i tada princeza, oslobodivši se konopca, reče napol radosnim napol tužnim glasom: O sretnoruki viteže, zrcalo svega što se laća oružja, sad sam se uvjerila u ljubav koju osjećaš prema meni.«

– Čudi me zašto kraljevi ne podignu vojsku od četrnaest ili petnaest stotina tisuća ljudi, vojsku koja bi bila golema otprilike kao vojska što ju je knez Portigo poveo protiv Rosicleera, te da tako potamane te divove; ovi su toliko zla učinili princezama lualicama što polaze u pohode na svoje vitezove.

ŽENA: Bora mi, mužu, Ralph govori živu istinu; jer kažu da portugalski kralj ne može sjesti i jesti svoje meso a da mu ne dođu ti divovi i ljudožderi, i sve ne otmu.

GRAĐANIN: Jezik za zube. – Nastavi, Ralphe!

RALPH: Neobično su hvalevrijedni ti vitezovi, koji zanemarujući svoje imutke lutaju sa slugom i patuljkom kroz pustinju ne bi li oslobodili kakvu jadnu gospu.

ŽENA: I jesu, Ralphe; nek vele što hoće, bome jesu. A naši vitezovi i previše zanemaruju svoj imutak, ali ne obave i sve ostalo.

RALPH: U naše doba nema tako udvornih i ljeporječivih vitezova: nekog nazovu »kurvin sin«, a onoga Palmerina od Engleske zvali bi tek »zgodan gospodin«, a dami koju bi Rosicleer bio zvao »prelijepa gospo«, oni bi rekli »prokleta kujetina«.

ŽENA: Poštenja mi, Ralphe, bi; sto puta su me tako nazvali radi prhutave lule duhana.

RALPH: Ali koji bi se odvažan duh zadovoljio time da sjedi u dućanu s plavom keceljom i rovašem pred sobom, prodajući mitridat i zmajevu krv kućama koje je posjetila kuga, a mogao bi činiti junačka djela te sebi plemenitim dostignućima priskrbiti glasovitu pripovijest, koja bi bila napisana o njegovim herojskim djelima?

GRAĐANIN: Dobro je to, Ralphe; više takvih riječi, Ralphe!

ŽENA: Vjere mi, fino teku.

RALPH: Zašto onda ne bih i ja pošao tim smjerom, na diku i sebi i našem društvu? Jer među svim vrijednim knjigama o junačkim pothvatima ne mogu se sjetiti nijedne koju sam čitao o lualici trgovcu: o meni će se govoriti kao o vitezu. – A jeste li ikad čuli o vitezu koga tijekom lutanja nije krasio pratilac i patuljak? Moj stariji šegrt Tim bit će mi vjerni sluga, a mali George patuljak. Nosi se, plava keceljo! A za uspomenu na moje prethodno zanimanje, na štitu će mi stajati gorući tučak, i zvat ću se Vitez gorućeg tučka.

ŽENA: Ma ne, zaklela bih se da nikada nećeš zaboraviti svoje prijašnje zanimanje; uvijek si bio tako kratak.

RALPH: Time!

TIM: Evo me!

RALPH: Moj omiljeli patioče, i ti George, moj patuljče, nalažem vam da me odsad više ne zovete nikako drugačije nego »preljubezni i hrabri Vitez gorućeg tučka«; i da više nijednoj ženi ne kažete ženska, ili kurva, nego »lijepa gospo«, ako ima kakvih želja, a ako ne, onda »pretužna djevo«; i da svaku šumu ili ledinu odsad zovete »pustinjom«, a svakog konja »vrancem«.

ŽENA: Borami, baš je to lijepo. – Misliš li, mužu, da se ovoj gospodi Ralph sviđa?

GRAĐANIN: Ma da, ja to jamčim; ovi glumci za njega bi dali sve cipele iz garderobe.

RALPH: Vrli moj pratioče Time, ustani. Zamisli da je ovo pustinja a da tamo prijeko juri vitez lualica, i kad bih te poslao da se raspitaš o njegovim namjerama, što bi mu ti rekao?

TIM: Gospodine, moj Vas vitez šalje da doznam kamo to jašete?

RALPH: Ma ne tako: »Vrli gospodine, moj preljubezni i hrabri Vitez gorućeg tučka zapovjedio mi je da se raspitam o zadaći Vaše pustolovine; je li Vam nalog osloboditi kakvu prežalosnu djevu ili što drugo.«

GRAĐANIN: Tupavko, kurbin sin, neće on to zapamtiti!

ŽENA: Borami neće, a Ralph mu je lijepo rekao: sva su ga gospoda čula. – Nije li, gospodo? Nije li mu Ralph sve to rekao već prije?

GEORGE: Preljubezni hrabri Viteže okruglog tučka, evo jedne prežalosne djeve koja bi htjela za pol penija papra.

ŽENA: Dobar je mali; gle, pogodio je od šuba; vjere mi, fino djetešce.

RALPH: Oslobodi je, ali udvornim jezikom. A sad zatvori dućan; više niste moji šegrti već vjerni mi sluga i moj patuljak. Moram i ja naručiti štit i bojni tučak.

GRAĐANIN: Slijedi sad, Ralphe, svoj put! Kao što sam ja pravi čovjek, tako si i ti najbolji od svih njih.

ŽENA: Ralphe! Ralphe!

RALPH: Izvolite, gospođo!

ŽENA: Molim te, dragi Ralphe, brzo se vrati.

RALPH: Bo-ok.

4. PRIZOR – Soba u Merrythoughtovoj kući.

Ulaze gospođa Merrythought i Jasper

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Da ti dam svoj blagoslov? Ne, nikada ti neću dati svoj blagoslov. Radije bih da te vidim na vješalima, prije no itko kaže da sam ti dala svoj blagoslov. Pravi si sin svog oca, prava merrythoughtovska krv. Proklela bih dan kad sam upoznala tvog oca; spiskao je sve svoje i moje; a kad mu natuknem nešto o tome, smije se, pleše, pjeva, i viče: »Dugo živi sretno srce.« A ti si vjetrogonja, pobjegao od svog gospodara koji te je vrlo volio, i sad si k meni došao; uštedjela sam nešto za svog mlađeg sina Michaela, i ti si to sad naumio spiskati, ali nećeš moći! Ne, ne. – Dođi, Michaele!

(Ulazi Michael)

Dođi, Michaele, klekni; tebi ću dati svoj blagoslov.

MICHAEL: *(klekne)* Molim te, majko, moli se Bogu da me blagoslovi.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Bog te blagoslovio! Ali Jasper neće nikada dobiti moj blagoslov; prije će biti obješen; ne misliš, Michaele? Što veliš?

MICHAEL: Da, doista, majko, i Božja milosti!

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Kako je to dobar dječak!

ŽENA: Borami, fino govori to dijete.

JASPER: Zaboravljaš, majko, roditeljsku ljubav,

No ja znadem dužnost djeteta.

Ni meštra izdao, nit sam se vratio

Da moju lijenost hrani tvoj imutak.

ŽENA: Nezahvalnog li djeteta, ja mu to velim; kuš, kako li se nadmudruje u logici sa svojom majkom! – Najbolje bi bilo da joj još veliš kako laže; ajde, reci da još laže!

GRAĐANIN: Da je to moj sin, objesio bih ga naglavce, ogulio, nasolio, kurvinski galženjak!

JASPER: Amo sam došao moliti tek ljubav,

To vazda moram, al ne dobih je nikad;

Sad, mislila ti o meni što god,

Žilama mojim ne teče nijedna kap

Što nije tvoja, i tvoja je ta krv,

Koja si me rodila, al rado bi

Rasprala mi žile, krv izlila van.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Tako mi vjere, za tebe ja osjećam sućut, sam Bog to zna; ali ću te sasvim sigurno ometati. Sredi se, ti vucibatino, sredi se, nauči štogod od svog brata Michaela.

(Jasper i Michael izlaze)

MERRYTHOUGHT: *(ulazi pjevajući)* Nos, nos, crveni nos,

Tko ti je dao taj crveni nos?

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Joooj, moj muž! On pjeva i lumpa; a ja neka se brinem i mučim, i još uvijek premalo. – Mužu! Charlese!

(Ulazi Merrythought)

MERRYTHOUGHT: *(pjeva)*

Oraščić i đumbir, cimet i klinčaci;

Crven nos je meni izrasto na faci.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Da samo vidiš u kakvu si stanju, znam da ti se ne bi baš toliko mililo pjevati.

MERRYTHOUGHT: Ne bih se nikada gledao, jer bi to bilo stanje u kojemu bi se, kad bih mislio, kvario moj pjev.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Ali kako ti, Charlese, misliš dalje? Ostario si, raditi ne možeš, nemaš za sobom ni četrdeset šilinga, a jedeš fino meso i piješ dobra pića; i još se smiješ.

MERRYTHOUGHT: Pa to je dosta.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Ali kako ćeš, Charlese, doći do tih stvari?

MERRYTHOUGHT: Kako? Pa kako sam dolazio do njih tijekom ovih četrdeset godina?

Nikada nisam ušao u blagovaonicu da u jedanaest sati i u šest nisam na stolu nalazio sjajno meso i piće, nikada ne bih iznosio staro odijelo a da mi sljedećeg jutra krojač nije donio novo; i da ne pitam, uvijek će biti tako. Duga uporaba dovodi do

savršenstva. A ako sve to sad mora izostati, to me izvanredno malo zabrinjava, i smijati ću se do smrti.

ŽENA: Pa taj je starac lud: nije li, George?

GRAĐANIN: Jest, zečiću.

ŽENA: Daj mi stavi u novčarku koji peni, dok sam još živa.

GRAĐANIN: Zaboga, zečiću, pazi sad ovo.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Dobro, Charlese. Ti si obećao da ćeš se skrbiti za Jaspera, ja za Michaela. Lijepo te molim, daj Jasperu njegov dio. Vрати se kući, i bome neće jesti Michaelovu glavnicu; kaže da ga je gazda otpustio, ali ja najozbiljnije mislim da je on kidnuo.

ŽENA: Ma nije, doista nije, gospođo Merrythought; iako je on poznati obješenjak, uvjeravam Vas da ga je gazda doista otpustio, i to baš na ovom mjestu; bilo je to, vjerujte mi, pred pol sata, zbog njegove kćeri. I moj muž je bio tu.

GRAĐANIN: Objesite toga skitnicu! Baš je lijepo služio: ljubio gazdinu kćer! Poštenja mi, zečiću, da je tu čak i tisuću momaka, ti bi ih pokvarila preuzimajući njihove uloge. Pusti ga nasamo s njegovom majkom.

ŽENA: Imaš pravo, George; ali istina je istina.

MERRYTHOUGHT: A gdje je Jasper? Uostalom, dobro došao. Pozovi ga. Svoj će dio dobiti. Je li veseo?

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Ma, belaj ga odnio, i previše je veseo! Jaspere, Michaele! *(Ponovno uđu Jasper i Michael)*

MERRYTHOUGHT: Živio, Jaspere! Iako si pobjegao, dobro nam došao! Bog te blagoslovio! Majka je došla na ideju da bi trebao dobiti svoj dio imutka. A ti si bio posvuda, pa se nadam da imaš dovoljno iskustva da time upravljaš. Imaš i dovoljan broj godina. Pruži mi ruku: jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam, osam, devet i jedan je deset. Za tren deset šilinga. *(Daje mu novac)* S time možeš u svijetu imati povjerenja u sebe, i udari čvrstim smjerom. Presretne li te sudbina, imaš se kamo vratiti: dođi kući, k meni. Ostalo mi je još dvadeset šilinga. Budi dobar muž. To znači: nosi obična odijela, jedi najbolje meso, i pij najbolja pića; budi veseo, udjeljuj siromašnima i vjeruj mi, tvom dobru neće biti kraja ni konca.

JASPER: Živi mi dugo, bez pomisli na zlo,

I tvoje veselje nek vazda ima tlo!

Ali, oče ...

MERRYTHOUGHT: Ne troši riječi, Jaspere: pođi. Imaš moj blagoslov: duh tvoga oca nad tobom! Zbogom, Jaspere.

(Zapjeva:)

Al prije no što pođeš (o udesu grubi!)

Poljubi me, jabuko, dragulju, poljubi!

Tako. A sad idi. *(Jasper iziđe)*

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Tako, Michaele, sada pođi i ti.

MICHAEL: Da, odiljam se, majko. Ali želio bih da me najprije blagoslovi otac.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Ne, Michaele; njegov blagoslov nema veze. Moj blagoslov ti imaš; pođi. A ja ću skupiti svoj novac i dragocjenosti i poći za tobom: neću više ostati s ovim tu, uvjeravam te. (*Michael iziđe*) – Zbilja, Charlese, i ja odlazim.

MERRYTHOUGHT: Što? Ma nećeš valjda?

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Hoću, zbilja hoću.

MERRYTHOUGHT: (*pjeva*)

Hej, haj, zbogom, da!

Ne vjeruj kurvi nikada!

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Sad kad svi tvoji odu, nemoj misliti da će prorajtati sve što sam skuckala za Michaela.

MERRYTHOUGHT: Zbogom dobra ženice; ne mislim ja to. Sve što mi je činiti na tom svijetu jest biti veseo. A to ću i biti, ako mi pod nogama ne izmaknu tlo; a ako izmaknu, (*pjeva*)

Ako mi uzmu zemlju i mora,

Gore ću, put nebeskih dvora.

(*Izlaze u različitim smjerovima*)

ŽENA: Zaklela bih se da je to kakav sretan stari gospodin. (*glazba*) Kuš, kuš, mužu, kuš! Gusle, čuj gusle! Evo, ih, sigurno će doći. Kažu da te guslače čeka sada smrt, jer će svoje rebeke ugađati uz milost Turaka; je li to, George, istina? (*Ulazi jedan Dječak i pleše*) Ali gledaj, gledaj! Mlađarija pleše! – hajte, dečki, okrenite se na nožnom palcu. – Dragi, rado bih da dođe Ralph te da načini par takvih skokova. Divlje će se ljuljati na njihaljci; kad ga vidite, bit će vam dobro za srce. – Zahvaljujem vam, ljubezna mladosti; molim vas, naredite Ralphu da dođe.

GRAĐANIN: Mir, zečiću! – Čuješ, ti prostačino, reci glumcima da pošalju Ralpa; ako to ne učine, tako mi Boga, razderat ću nekoliko perika posred tambuća: sve je to obična fukara.

(*Dječak iziđe*)

DRUGI ČIN

1. PRIZOR – *Soba i Venturewellovoj kući.*

Ulaze Venturewell i Humphrey

VENTUREWELL: Sine moj Humphrey, pa kako ti je sad?

HUMPHREY: Veoma štovani i dragi pobro

A sad i oče, stvar se kreće dobro.

VENTUREWELL: I treba. Veselim se da je cura

Tako poslušna.

HUMPHREY: Ma ne, jer mora
 (Vi ćete, kaže priča, žmiriti)
 Već zorom odavde ispiriti.

ŽENA: Ne misliš li, George, onako po tvome, da će tu biti dvoboja? Reci mi, ništarijo
 moja ljubljena, što misliš? Pa vidiš li, srce, kako se jadni gospodin muči i kinji,
 uvjeravam te da je već gotov! Idem ja ocu, pa ću ga nekako skloniti.

GRAĐANIN: Ma ne! Molim te, dragi moj kozji krviću, sjedi još malo; sve bi pokvarila.
 Ako mu se ovaj usprotivi, dovest ću pol tuceta dobrih štemera, i jedne večeri, dok se
 bude zatvaralo, sve ću to srediti.

ŽENA: Dobiješ za to pusu, dečko moj. Pa ti si i bio u mladim danima velik šaljivac,
 uvjeravam te; ali neka ti sad Bog oprost, a i ja ću od sveg srca.

VENTUREWELL: Kako? Veliš mi, sinko, da ju već
 Rano ujutro moraš odvesti?

HUMPHREY: Da, moram; uglavljen je čin.
 Ovako: naprijed, na vrancu, Vaša kći,
 A ja na riđanu, kupljenu zabadava
 u Briana, gazde »Strašnog crvenog lava«,
 U Walthamskoj šumi. A Vašim slaganjem,
 Potvrdite. Da ne bi, odlaganjem,
 Suđenice došle na posao svoj.
 Onda ćete pjevati drugu pjesmu.

VENTUREWELL: Joj!
 Pa što ste tako prepuni gorčine
 Gdje dragovoljno pristajem uz sve
 Što je dobro i lijepo, a vi odlučite?
 Ukradi je kad hoćeš ako vam to
 Čini zadovoljstvo; a da vam radost
 Bude veća, spavat ću. No zašto
 Vjenčanje to ne obavite ovdje?

ŽENA: Bog ti blagoslovio dušu, stari! Nisi ti sklon rastavljati vjerna srca! Imat će je,
 George, imat; i veselim se tomu! Slijedi svoj put, Humphrey, ti udvorni čovječe;
 mislim da ti nema ravna unutar londonskih zidina; a kad bih rekla: ni u predgrađima,
 ne bih lagala. – A zašto se ti, George, ne veseliš zajedno sa mnom?

GRAĐANIN: Joj, kad bih samo opet mogao vidjeti Ralpa. Zbilja bih se veselio kao da
 sam pronašao kakav rudnik.

HUMPHREY: Razlog je, upomoć devet Muza, to,
 Što Vaša je kći, a tim i veće zlo,
 Budalastu neku dala zakletvu;
 Pa ipak, nitko u ovom gradu, tu,
 Nek ne reče to a da ga mine
 Izazov moje plemenite vještine;
 Svejedno, zaklela se, ali čemu?

Poštenja mi, ne znam, ako nije, bemu,
 Rad vlastite lagode; jer jednom data,
 Prisega krijepi ko juha i salata;
 A prisegla je: ne sklapa ni s kim braka
 Do s onim tko će je snagom svojih šaka
 (Misleći na me, jer ja sam takav baš)
 Odnijet odavde, kroz kamenjar, šaš,
 Dok ne stignemo, na to joj nalog cilja,
 U Walthamsku šumu, daleku deset milja.

VENTUREWELL: Ako je to sve, ne bojte se da ću
 Sporiti ljubav svoje kćeri i sina;

Nit slijedim vas, nit kajem se zbog čina.

HUMPHREY: Laku noć, i dvadesetput laki sni,

Još dvadeset, i dvadeset, – sve skupa tri.

(Izlaze u različitim smjerovima)

2. PRIZOR – *Walthamska šuma.*

Ulaze gospođa Merrythought i Michael

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Hodi Michael. Jesi li umoran, dječčače?

MICHAEL: Ne, majko, nisam, doista!

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Milo moje, gdje bismo sad mogli biti?

MICHAEL: Ne znam, majčice, zbilja ti ne bih mogao reći, ako nismo kod Mile Enda.

Nije li, majko, Mile End čitav svijet?

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Ne, dječčače, nije to čitav svijet; ali te uvjeravam, dječčače, da je Mile End vrlo značajan: tu se odigrala najveća bitka između pustopašnih Španjolaca i Engleza; pa su Španjolci pobjegli, a Englezi su ih progonili.

Bio je tamo i moj susjed Coxstone, i sve ih pobio puščicom za vrapce.

MICHAEL: Zbilja, majko...

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Što bi htio reći moj mali blijedi dječčak?

MICHAEL: Hoće li i moj tatica s nama?

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Ne, Michael, pusti neka oca objese. Neće on više, dokle god živi, doći k meni među moje plahte. Neka stoji kod kuće i pjeva za večeru. Dođi, dijete, sjedni, pokazat ću svom dečkiću neke fine stvarčice, zbilja. *(Sjednu. Ona izvuče jednu škatuljicu.)* Gledaj, Michael: prsten, a ovo je broš. Pa narukvica, pa još dva prstena, a ovdje ima novaca i zlata koliko ti srce želi, mali moj dječčače.

MICHAEL: Sve to, majko, pripada meni?

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Da, Michael, sve ćeš to ti dobiti.

GRAĐANIN: Ženska, kako ti se sviđa ovo?

ŽENA: Ne mogu ti reći, George, htjela bih Ralpa. Nikoga drugoga više ne želim vidjeti, eto. I molim te, neka dečki shvate kad im se veli. Jer, govorim ti istinu, bojim se za

svog dječaka. Hajde, George, budimo pametni i veseli: dijete je bez oca. I reci im da bi ga trebali staviti u prave hlače, bilo bi to gore od troskota: zaustavilo bi mu rast.

(Ulaze Ralph, Tim, George)

GRAĐANIN: Evo Ralpa, evo Ralpa!

ŽENA: Kako si, Ralph? Dobro nam došao! Izvrstan je to dečko, samo gore glavu i ne boj se. Mi smo, Ralphe, tvoji prijatelji. I budeš li neustrašivo odigrao svoju ulogu, ova će te gospoda, tako mi vjernosti, hvaliti. Hajde, Ralphe, počni, u ime božje.

RALPH: Moj štitonošo, klobuk mi daj a skinu šljem! Gdje smo, i kakva je to pustinja?

GEORGE: Zrcalo viteštva, koliko mogu razabrati, ovo je pogibeljni Walthamski dol; a na njegovu je dnu čarobna dolina.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Oh, Michael, izdani smo, otkrili su nas! Tu ima divova! Bježmo, dječace! Bježi, sine, bježi!

(Iziđe s Michaelom, ostavljajući škatuljicu)

RALPH: Kacigu amo! Kakav je to šum?

Plemenita gospa što bježi od šaka
Neuljudna viteza! Iskupit ću je.
Pođi štitonošo, i reci, Vitez taj
Što nosi tučak svim gospama na čast
osvetu snuje, kune se, toj podloj
Kukavici što je progoni;
Pođi, utješi nju i otmjenog
Joj pratioca.

TIM: Da, vrli viteže. *(Odlazi)*

RALPH: Patuljče, družo moj, dodaj mi štit.

I drž ga dok se vjerno zaklinjem.
Tako mi, prvo, moga viteštva,
Tako mi duše Amadisa Galskog,
Slavnog mi pretka; ja kunem se na mač,
Što mi ga sape lijepa Brionella,
I na gorući taj tučak, trofej živ
Moje časti; i tako mi štovanja
Prežalosnih djeva, ja kunem se,
da nikad neću prestat slijediti
Tu lijepu damu i tužnog pratioca
sve dok junaštvom svojim ne steknem
Njihovu slobodu!

GEORGE: Blagoslovite, nebesa, viteza,
Otkupitelja bludećih gospoja!

(Izlaze)

ŽENA: Bogami, Ralphe, to je ono najtečnije. Htjela bih vidjeti kako i najpametniji od ovih tu vuku svoje knjige za njim. Ali, George, ne volim što je otišao tako brzo; ode li, razboljet ću se, hoću. Zovi Ralpa, George, zovi ga natrag. Molim te, dragi, neka

se dođe boriti baš preda mnom, i neka mu dadu bubnjeva i truba, i neka pobije sve koji mu se približe. Hajde, George, ako me ljubiš!

GRAĐANIN: Daj se smiri, ptičice. Sve će ih on pomlatiti, pa nek ih je i dvadeset puta više nego što ih ima.

(Ulazi Jasper)

JASPER: Sada, Fortuno, nisi li samo zla,
 Pokaži meni bolje lice i svoj
 Zaustavi kotač, uspnem da se na nj,
 I na njem ostanem. Mjesto sastanka
 Je tu, ako je u ljubavi stalnosti.
 O doba, kad se sretnim smiju zvat
 Samo bogati! Kako snubiti, zaslužiti
 Tvoj smijeh, kad bogat sam tek nevoljom?
 Sva mi je baština taj sitan novac
 I očev blagoslov; sav prihod čist!
 Od zemlje si, i zemlji vraćam te!

(Baci sav novac)

Tu rasti i množi se, dok čišći zrak
 Ne porodi mi svježiju kob. – Gle! Utvara!

(Opazi škatuljicu)

Pa preda mnom je kovao sam vrag!
 Taj metal dobro zveči; gle, budim se,
 I uzet ću to, nadam se! O Bog
 Nek blagoslovi darežljivo to srce!
 A biserje uzet ću, ko inje,
 Da ne bi bilo bačeno pred svinje.

(Odlazi sa škatuljicom)

ŽENA: Ne bi mi se svidjelo da taj raskalašeni deran rastepe sav novac; njegovoj jednoj gospođi mami bit će teško pri srcu, sam Bog zna.

GRAĐANIN: I to s razlogom.

ŽENA: Ali neka već ide. Inače ću cijelu priču šapnuti Ralphu u uho, pa će mu on već vratiti, i to s kamatama. Samo neka se još malo zadrži gore. A osim toga, George, ovdje ima dovoljno gospode koja bi mogla posvjedočiti, i ja, i ti, i glazbenici, samo neka nas se pozove i upita, ne?

3. PRIZOR. – *Drugi predio šume*

Ulaze Ralph i George

Ali evo ga, George, baš ulazi Ralph. Vidjet ćeš, govorit će kao da je sam car.

RALPH: Ne vraća l' se to gospodin pratilac?

GEORGE: Štitonoša Vaš, vrli viteže,

S njim dolazi i lijepa gospoja,
A kako vidim, i gospojin pratilac.

(Ulaze Tim, gospođa Merrythought i Michael)

RALPH: Gospo, ako Vas služba il udvornost
Viteza skitnog može spasit zla,
Zapovijedajte; spreman sam stati uz Vaš bok.
Jer oklop i nosim za taj sveti cilj.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Joj, gospodine! Pa ja sam Vam siromašna građanka, a
k tomu sam u ovoj šumi izgubila i sav novac!

RALPH: U pustinji ste, gospo, htjeli reć.
Izgubili? Ne, dok tu je koplje i mač.
Osušite suze, nek ne ude ljepoti
Vašeg lica, i kažite, molim vas,
Priču o vašoj nesretnoj sudbini.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Sramota! Tisuću sam funti, tisuću funti, sav novac
ušteđen za ovog tu dečka, ostavila pred očima Vašega gospodstva. A Vi ste izgledali
tako strašno, i, mogu slobodno reći, više kao divovi nego kao smrtnici.

RALPH: Ko i Vi, gospo, svi smo smrtnici;
Al zašto plače plemeniti paž?

GOSPOĐA: Pa nema li možda razloga za plač? Nije li izgubio svu svoju baštinu?

RALPH: Hrabrena mlada nado, ja sam tu,
I obilno ću platiti tvom dušmanu
Što drznuo se poricati pravdu
Otmjenih gospa i tužnih štitnika im.
Na mom će konju za mnom jahati
Ta lijepa gospa, jer jednog imam tek,
A sprijeda vrli paž. Pustolovinu
Nek prati dobra kob. Vi pored nas,
Štitonoše i patuljče! A sada kas!

(Odlaze)

GRAĐANIN: Nisam li ti rekao Nelice, što će učiniti ovaj tvoj čovjek? Kunem se svojim
tijelom, ženska, radi dobra djela i uspješna oslobađanja svi bi ovi morali pred njim
skinuti kape.

ŽENA: Pa dà da bi. Jer, usuđujem se reći, ne bi ga dostiglo ni dvanaest londonskih četa,
pa da je deblo do debla. I bit će pravo čudo ako mu ovi tu blijedi glumčići ne budu
laskali. Ali, George, bude li dečko milostiv pa se zahvali, mi smo dobro obavili svoju
ulogu.

GRAĐANIN: Da, patkice, uvjeravam te.

4. PRIZOR. – *Drugi predio u Šumi.*
Ulaze Humphrey i Luce

HUMPHREY: Premda je, Luce, konj mojom krivnjom hrom,
O dobro došli u walthamski dom.
Al kako dalje, ili kako van,
To bome ne znam dok ne svane dan.

LUCE: Ma ne bojte se, meštre Humphrey, (pakle!)
Vodič sam tu ja.

HUMPHREY: Na konja, dakle.
Il počinimo, nek se noge pruže;
Il čučnite, pa berite ruže.
Kako Vam drago, sve je to li-la,
Vašem prijatelju Humphreyju, čiji da
Toliko podložan je Vašem htijenju,
Ko jadni konj što mlinskom je kamenju.

LUCE: Baš prava riječ, sjednimo u hladu
I založimo.

HUMPHREY: Nije li bolje u gradu,
Pa zajedno? Jer vjerujte, mlada,
San bez jela preteško mi pada.

LUCE: Sretni ste, meštre Humphrey.

HUMPHREY: Pa i jesam,
No kadšto i sreću sam na sebe stresam.

(Ulazi Jasper)

JASPER: Luce, moja Luce!

LUCE: Jasper!

JASPER: O, tebe volim.

HUMPHREY: Tako, prijatelju? Čuj, lijepo te molim:
Što misliš, tko sam ja?

JASPER: Ti? Pa glupa glista.

HUMPHREY: Još me i ruži! E tako meni Krista,
Vidjet ćeš svog boga. Jer dobro te znam.

JASPER: Jer žuriš se da kažeš mi ga sam,
Evo ti; evo ti; možeš mu još reć,
Pošteno sam mu platio. *(Mlati ga)*

HUMPHREY: Joooj, rekoh već,
I priznajem uplatu! Molim te, stani!

JASPER: Pod kapicom noćnom sad se dijetno hrani
I liječi svoje polomljene kosti.

LUCE: Ah ubogi Humphrey, uzmi malo
Prežgane juhe, kadulju, i salo;

Po leđima pak perom namaži kap
Ružina ulja.

HUMPHREY: Ma što sam došao blizu,
S John Doryjem sam mogo bit u Parizu!

LUCE: Zbogom, ljupki slone; žao mi je
Što ti ne mogu praviti društvo.

HUMPHREY: Zbogom.

Ni vrag u paklu ne tuče tako nogom.

(Izlaze Luce i Jasper)

ŽENA: Taj će mi mladi Jasper već kušati svoje, a po meni bi mogao i platiti. George, ne vidiš li, George, kako se razmeće i unosi nad sve ove ljude, kao da je kakav zmaj? Ma ne bila je prava žena ako mu ne očitam lekciju zbog vrijeđanja jednoga gospodina. A prijatelji koji su ga dosad odgajali mogli su, znam ja to, bolje upotrijebiti vrijeme no da ga uče takvoj raboti; on je dapače na najboljem putu prema vješalima, Bog ga blagoslovio!

GRAĐANIN: Zečiću, odveć si ogorčena. Za sve ovo tu mladić bi mogao učiniti još dosta dobroga.

ŽENA: Dođite Vi k nama, meštre Humphrey. Je li Vas jako izudarao? Vrag mu sasjekao prste! Dođite, dragi, imam za Vas krasnih zelenih oraščića. Vrag mi odnio srce ako na glavi nema šljivu veliku kao jaje! Zaboga, dragi, kako Vam tuku sljepoočnice! Metnite ga malo na nju, metnite ga malo na nju!

GRAĐANIN: Ma ne, govoriš baš kao kakva luđakinja. Nego, neka se s njim pograbi Ralph, pa neka ga on malo istambura. – Hej, momče, dođider malo amo! *(Ulazi Dječak)* Odmah neka sad dođe Ralph i premlati Jaspera!

ŽENA: Da, da; neka ga dobro izdeveta; jadan sad on.

DJEČAK: Ali gospodine, morat ćete nam oprostiti. Zaplet se u našem komadu odvija posve drugim smjerom; a ovako bismo se izvrgli pogibli da pokvarimo dramu.

GRAĐANIN: Ne zaplići ti meni nikakve zaplete! Hoću da sad smjesta dođe Ralph. Ili će vam u ovoj kući postati odviše vruće.

DJEČAK: Dobro, gospodine, hoće. Ali ispadne li što god iz tvog reda, gospoda će nas morati ispričati.

GRAĐANIN: Bavi se ti, mali, svojim poslom! *(Dječak iziđe)* Sad ću izvaditi jedan peni, i bit će tu borbe ma do mile volje. Hej, dolazi Ralph! Tiho sad!

5. PRIZOR. – *Drugi predio u šumi.*

Ulaze Ralph, gospođa Merrythought, Michael, Tim i George

RALPH: Kakav to vitez luta s onu stran?

Štitonošo, pitaj ga, dal obvezan
Je kakvoj gospi lijepoj, il jaši tek
Tako, podbadajuć.

HUMPHREY: Ne vitez, kneže, ne,
Već jadni građanin kom noći te
Ukradoše sred one zelen-doli
Ljubljenu ženu, uz pozdrav prepun boli
(Vidi se to po leđima krivim),
Da taj ću susret pamtiti dok živim.

ŽENA: Jest, Ralphe, nemilosrdno ga je premlatio. A ako ga poštediš, i ti si zavrijedio vješala.

GRAĐANIN: Daj nemoj tako, ženo, ma daj nemoj više.

RALPH: Gdje je taj lupež, tvorac drskom činu?

Oprostite, gospo; moram u tuđinu,
U potragu za vitezom zločincem.
A ti, lijep pažu, ne uzmi mi za zlo,
Pustolovinu zbog srebra i zlata što
Napuštam do časa kojeg mu drago.

HUMPHREY: A, gle lihvara što oteo mi blago.

(Ulaze Jasper i Luce)

RALPH: Pođi sad, pratnjo, i reci: tu sam ja,

Oboružani skitni vitez, ban,
Što žudi spasit lijepu damu tu
Svom hrabrome da padne u zagrljaj.
Odmahe li, nek izabere mjesto
I primi izazov.

TIM: Od viteza

Što nosi Zlatni tučak, Vama, kneže,
Izazov, il dajte zadovoljštinu
Presvijetloj gospoži.

JASPER: Reci vitez

Koji te poslao da je magarac.
Drolju ću povest sobom a njemu ću
Razbiti buću.

RALPH: Neuljudne te riječi

Povuci, viteže, il te čeka smrt.

ŽENA: Razbij mu piksu, Ralphe; razbij mu piksurinu, neka sve zvoni!

JASPER: Spreman sam, viteže. Najprije tučak, *(otme mu i baci tučak)*

Da vidi o kakav je avan lupio.
Uspravno stoji u svom stremenu,
Te Viteza Teleće kože kvrcnu on, *(obori Ralpa)*
Zanjiše s konja i obori na tlo.
I skoči tada na nj, i strgnu mu
Željeznu kacigu...

HUMPHREY: Jer brzo pade dični vitez naš,
Prem jedva hodam, trčat moram baš.

(Iziđe)

ŽENA: Ma bježi, Ralphe, bježi. Trči, dječčače, za svoj život. Evo dolazi Jasper, evo dolazi Jasper!

(Ralph iziđe)

JASPER: Za te, Luce, imam drugo oružje;
A vama, Humphrey i Tučku, sad adieu!

(Odlaze)

ŽENA: U tom je mladiću sigurno sam vrag (potari ga sveti križ!). Jesi li, George, ikada vidio takvoga zmaja ognjenog? Bojim se da je moj jadni dečko šenuo. Ako jest, pa bio ovaj drugi i tisuću puta sin meštra Merrythoughta, i ako u Engleskoj ima zakona, netko će se zbog svega ovoga kajati.

GRAĐANIN: Ma ne, draga, sad znam što je posrijedi. Jasper je začaran. Začaran je, sigurno, kao što je sigurno da mi ovdje stojimo. I nije više mogao izdržati u Ralphovim rukama, kao što ni ja ne mogu u rukama našega gradonačelnika. Nabavit ću ja jedan prsten koji će otkriti sve te čarolije, pa će ga Ralph već prebiti. Ne budi više tako potištena, jer tako ću ja postupiti, vidjet ćeš.

6. PRIZOR. – *Pred krčmom Bell.*

ŽENA: Gle, mužu, evo opet Ralpha! – Stani, Ralphe, daj da ti nešto velim. Kako si, Ralphe? Nije te udario podmuklo? Veliki se rugobni klipani nemilosrdno ustremio na tebe. Evo ti malo prženog šećera. Nastavi svoju borbu; još ćete se vi boriti jednu rundu.

GRAĐANIN: Ako ga Ralph propusti u svojoj školi mačevanja, ako od njega ne napravi lutku te ga diljem škole ne potjera gore-dolje, ne treba više nikada doći u moj dućan.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Vrli meštre Viteže gorućeg tučka, ja sam umorna.

MICHAEL: Zbilja, majko, i ja sam vrlo gladan.

RALPH: Blažena gospo, i Vi, vrli pažu,
Okrijepite se; u toj pustinji
Zacijelo stoji mnogi tvrdi grad,
I sve ih drže dični vitezi.
Kod nekog od njih dok ne zbrinem sve,
Tako mi reda, napustit neću vas.

ŽENA: Bravo, Ralphe! – Ralph je uvijek znao dobro zbrinjavati, ne?

GRAĐANIN: Da, patko.

ŽENA: Nikada ga neću zaboraviti. Onda kad je izgubio naše dijete (sjećaš se da je samo, baš samo odlutalo do Blatnog gata, uokolo su išli čak izvikivači, a ono se unatoč spasiocima u čamcu utopilo), Ralph me je tješio najviše od svih. »Smirite se, gospođo«, govorio je, »neka ovo ide; ja ću Vam već nabaviti isto takvo.« Nije li, George, nije li govorio baš tako?

GRAĐANIN: Da, mišiću, zbilja, baš je tako govorio.

GEORGE: Štitonošo, da nam je bar zdjela dobre juhe i vrč piva, pa da se onda zavalimo u postelju!

TIM: Pa baš smo na dohvat walthamskoga grada, i baš je tu eto krčma Bell Inn.

GEORGE: Sad hrabro, leidi, viteže i pratnjo.

Jer otkrih, hitac kamena daleko,
Starinski dvorac, čuvar mu je star:
Vitez najsvetijeg reda, reda Bell,
Ugošćujući svakog skitnika.
Obilje hrane, a spremaju je svu
Bijele ruke viteške gospoje.
Goste dočekuju štitonoše tri:
Prvi, zvan Sobarino, krevete
Nam sprema, i plahte, bijele kao snijeg,
Pješak još nije tu pružao svoj špek.
Drugi, zvan Šankero, brine se da
Nam vrč je vazda pun, bez taloga.
Treći, zvan Konjogoj, plemenit knez,
Dorate će nam slamom glačati,
U jasle obilno im tresti zob,
Na zube im neće topit voštan loj.

ŽENA: Taj patuljak je zgodan dečko, a štitonoša je bedak.

RALPH: Svijetlim kopljem, družbo, kucni o dvor.

(Tim pokuca na vrata)

PIPNIČAR: Tko je? – Aaa, vi ste, izvolite, gospodo; htjeli biste vidjeti sobe?

GEORGE: Preljubezni i vrli Viteže gorućeg tučka, ovo je grof Šankero.

RALPH: Plemeniti i vrli grofe, ja,

Skitni Vitez gorućeg tučka zvan,
U potrazi za kovnom novčarkom
I škatuljicom ove lijepe leidi,
A izgubljen u strašnoj pustoši,
Pred ovim dvorcem stah, sudbinom gnan,
Gdje, čuvši da je dobra podvorba
Što nudi je Vitez svetog reda Bell
Svim damama i bludnom viteštvu,
Pokucah, i sad se odvažujem ući.

PIPNIČAR: Ako Vam je po volji pogledati kakvu sobu, dobro ste došli.

ŽENA: George, htjela bih da se nešto dogodi, ali ne mogu reći što.

GRAĐANIN: Ma što, Nelice, reci, no?

ŽENA: Pa, George, neće li Ralph više nikoga premlatiti? Molim te, daj neka nekoga.

GRAĐANIN: Hoće, Nelice, hoće. A ako mu se i ja pridružim, zajedno ćemo ih pomlatiti sve.

7. PRIZOR. – *Soba u Venturewellovoj kući.*
Ulaze Humphrey i Venturewell

ŽENA: Ah, George, evo opet gospodina meštra Humphreyja koji je izgubio gospođicu Luce i oca gospođice Luce. U nečije će ime sad i meštar Humphrey igrati viteza lutalicu.

HUMPHREY: Ruke mi, oče, neće grlit nju.

Vaš čovjek, Jasper, ukrao mi je, uuuu.

ŽENA: Baš sam si mislila da će mu to reći.

VENTUREWELL: Nesretna mene, izgubio sam kćer!

Tek sad se sjećam Jasperovih riječi,

Upozoravao me često da si lud.

Zašto si je pustio? Spašavao

Si tek svoj život, jer ne ljubiš nju.

HUMPHREY: Oprostite, oče, reći ću Vam pravo.

Glete mi leđa: crno sve, i plavo.

Dok lutali smo sim-tam ja i Luce,

On dođe sa šibljem te po meni: pljus!

VENTUREWELL: Spremi ljude i konje: za jedan sat

Bit ćemo tamo. Znat ćeš gdje je to?

HUMPHREY: Šest konja prežem, sedla malo niža.

(Izlaze u različitim smjerovima)

VENTUREWELL: Govorit ću prije s Jasperovim tatom.

ŽENA: George, o što bi se okladio sa mnom da meštar Humphrey još nije Luce? Aaaa,

George, o što bi se okladio sa mnom?

GRAĐANIN: Nije, Nelice. Uvjeravam te naprotiv da je s njom Jasper tuf-tuf baš kod Puckeridgea.

ŽENA: Ma ne, George, moraš znati da gospođica Luce ima nježne noge. Osim toga je mrak. A osim toga, dosad ne vidim načina da s njom iziđe iz Walthamske šume.

GRAĐANIN: Dobro, zečiću, a o što bi se ti okladila sa mnom da Ralph još nije nju?

ŽENA: Ni o što, mede moj, jer o tom s njim još nisam razgovarala.

8. PRIZOR: – *Soba u Merrythoughtovoj kući.*
Ulazi Merrythought

ŽENA: Ali gle, George, mir! Evo opet sretnoga starog gospodina.

MERRYTHOUGHT: *(pjeva)*

Mrak ponoćni kad sazre, gluh,

U dubok san sve pade,

Margaretin mračni duh

Do nogu Billu stade.

Imam novaca, i mesa, i pića na dohvat ruke, sve do sutra u podne; čemu da se žalostim?
Čini mi se kao da je u meni pol tuceta jovijalnih duhova!

(*pjeva*)

Ja sam

Vesela ljuđa tri, vesela ljuđa tri!

U koju bi svrhu itko na tom svijetu imao biti žalostan? Nego, dajte vi meni nekoga tko bi u času priprave za vješala povikao:

Prinesite mi crni vrč!

Ili ženu koja bi za porođajnih muka pjevala o hvatanju! Kroz vrata mi je prolazio čovjek ozbiljna lica, u crnu ogrtaču, a glave ukočene kao da po ulici traži pribadače; nakon pol godine gledao sam kroz prozor i spazio glavu tog čovjeka na Londonskom mostu. To je loše. Nikada ne vjeruj krojaču koji pri poslu ne pjeva; pamet mu inače misli samo na prijevaru.

ŽENA: Pazi sad, George. Taj govori baš svašta. Godfrey, moj krojač, ma znaš ga, nikada ne pjeva, pa ipak mu je za ovaj moj ogrtač trebalo četrnaest yarda. A kunem se da je gospođa Penistone (Kurcokameniće!) suknarova žena, napravila jedan za koji je trebalo dvanaest.

MERRYTHOUGHT: (*pjeva*)

Veselje tiska krv duž žila,

Bolje od vina, sna, žderila;

Nek svakom je pri srcu lako,

Ta bolest nije smrtna pako.

Kom se tijelo više mili

Od bolesti, nek ne cvili.

Tko se smije, pjeva od sreće,

Put mu nikad napast neće

Reuma, giht, il bolest vruća,

Ni sušica što gricka pluća,

Ni kostobolja koja kljuca,

Ni katar, kamen sred želuca;

Vedro će kroz život proć,

Što veći smijeh, to veća moć.

ŽENA: Vidiš, George; što veliš o tome? Nije li stari gospodin krasan? – No, Bog ti blagoslovio usta! A kad ćeš ti, George, biti tako veseo? Ti si, vjere mi, najmrzovoljniji kad si ljut, negdje u prirodi.

GRAĐANIN: Mir sad, zečiću. Vidjet ćeš ga i na podu, uvjeravam te.

(*Ulazi Venturewell*)

Ali evo dolazi Lucein otac.

MERRYTHOUGHT: (*pjeva*)

Dok išli ste iz Walsinghama,

Iz svete zemlje te,

Da li moguće, usput vama,

Dragu mi sretoste?

VENTUREWELL: Hej, meštre Merrythought, otišla mi kći!

Dosta veselja, otišla mi je kći!

MERRYTHOUGHT: (*pjeva*)

Ma čemu da se brinem ja

Da l pošla je il ostala?

VENTUREWELL: Ne rugajte se mojoj bijedi; jer Vaš mi je sin

(Kog nevoljna posvojio sam ja)

Oteo jedinu radost: dijete, kćer.

MERRYTHOUGHT: (*pjeva*)

Na mliječnom hatu ona steć,

A njemu siv je konj;

Osvrnuo se nije već,

S njom je odjurio on.

VENTUREWELL: Dobrote što je iskazah, i tebi

I tvojima, nisi vrijedan. No prekasno

Znam da pristaješ uz moj gubitak.

MERRYTHOUGHT: Vaša kći? Pa što se tu petlja s Vašom kćeri?

Nek ide, ne mislite više o njoj, glasno pjevajte.

Ako mi objese ma i oba sina, ja ću pjevati,

ovako:

(*pjeva*)

Tu, tu dolje, nek se njiše;

Ustat neće nikad više!

VENTUREWELL: Oh, da mi je vidjet je bar jednom još,

Još jednom da starog oca zagrlj!

MERRYTHOUGHT: Fuj, kako je to gadno! »Još jednom da starog oca zagrlj«? Vi ćete

od nje napraviti psa. Vjerujte, i odviše se ona brine za svoga starog oca.

(*pjeva*)

Za oca više ne haje

Niti je brine mama,

Jer ona je, jer ona je

Lord Lowgaveu sad dama.

VENTUREWELL: S prijezira tvog progonit ću ti sina

Sve do smrti.

MERRYTHOUGHT: Al kad ga ubiješ,

(*pjeva*)

Romaru, daj mu cvijeća, mnoštvenog daj mu

cvijeća,

Crvenog, bijelog, plavog, i zelenog, nek me se

sjeća.

VENTUREWELL: Već ću ja do svoje kćeri...

MERRYTHOUGHT: Ne želim više slušati o tvojoj kćeri. To mi kvari vedro raspoloženje.

VENTUREWELL: Velim ti, već ću ja do svoje kćeri.

MERRYTHOUGHT: Nikada nitko nije zbog žene,

Tu, dolje, tu,

Mučen ko ja, Sir Guy,

Tu, tu, je, je, tu,

Zbog lijepe Luce, predivne žene,

Tu, dolje, tu,

Oko ne vidje takav sjaj,

Tu, tu, je, je, tu.

VENTUREWELL: Tako mi neba, osvetit ću se ja!

(Izlaze u različitim smjerovima)

ŽENA: Kako ti se ovo sviđa, George, a?

GRAĐANIN: Pa dobro je, zečiću. Ali kad bi se bar jednom raspalio Ralph, vidjela bi i mnogo više.

(glazba)

ŽENA: A, i guslači su opet tu.

GRAĐANIN: Da, Nelice; ali šugava je to glazba. Kurvinom sam sinu dao brdo novaca, ali mislim da mi nisu doveli Southwarške koledare. Ako ih smjesta ne čujem, ištipat ću im uši. – Hej vi, glazbenici, svirajte Baloo!

ŽENA: Ma ne, dobri moj George, čujmo Lachrymae!

GRAĐANIN: Pa to je to, zečiću!

ŽENA: I sve je bolje. A, janje moje, kakva je to priča naslikana na onom platnu? Obraćenje svetoga Pavla?

GRAĐANIN: Ma ne, janje. To su ti Ralph i Lukrecija.

ŽENA: Ralph i Lukrecija? Koji Ralph? Naš Ralph?

GRAĐANIN: Ma ne, mišiću. Ovaj je bio razbojnik.

ŽENA: Razbojnik? Onda bih voljela da nam glazbenici omoguće još jednom vidjeti baš našega Ralpa!

(Kraj drugog čina)

TREĆI ČIN

1. PRIZOR – *Walthamska šuma*

Ulaze Jasper i Luce

JASPER: Luce, draga, premda izgubismo put,

Nismo izgubili sebe. Nisi li

Umorna od noćnog lutanja,

Prenuta iz sna i uplašena sva
 Mrklinom ovog nepoćudnog mjesta?
 LUCE: Ne, mili brajo, nit me hvata strah
 Nit umor svladava, jer ti (svršetak
 Mojih punih želja) stojiš uza me.
 Nek pusti bespomoćni ljubavnici
 Što gube nadu i žive tek da venu
 Pričaju o dugu trudnu hodu,
 Zastajkuju u sjeni, stišću krv.
 A ja (kojom vlada zadovoljstvo i mir)
 Ovako primam hrabra, i grlim ga.
 JASPER: Tako me čvrsto držiš da ću ti
 Dokle god živim vjeran biti uznik
 I vazda tvoje nosit lance. Ali
 Sjedni, odmori tijelo odveć nježno
 Za ove napore. – (*Sjednu*) Hoćeš spavati?
 Hajde, ne budi junačnija no što jesi.
 Znam, nisi vješta u bdjenju, žene nisu
 Vojnici. Hajde, ne cifraj, složi se.
 Spavaj, rekoh.
 LUCE: Ne mogu spavati;
 Zbilja ne mogu.
 JASPER: Pa onda pjevajmo,
 Djelovat će nam to na ćutila.
 LUCE: Pjevat ću, pričat, sve, al spavat ne.
 JASPER: Otmi, mala sireno, ovo srce
 Jer čaroban ti je glas.
 LUCE: Rugaš se, Jasper.
 (*pjevaju*)
 JASPER: Što li je ljubav, draga, što li?
 LUCE: Munja s visa u naše doli;
 Ona je vatra, ona je strijela,
 Ona je dječak zvani Želja;
 Smiješak lak
 I varljiv znak,
 JASPER: Muškarčevo srce dokaz je boli.
 Reci mi, vjerne jesu li žene?
 LUCE: Ko i vi, kadšto zavole mijene.
 JASPER: Jesu li lijepe, ali bez sreće?
 LUCE: Da, kad muškarac za vjetrom kreće.
 JASPER: A jesu li grube?
 LUCE: Prema onom kog ljube.
 Zato da ljubav iznova krene.

JASPER: Ne pretvaraj se više; vidim, bog
Teškog sna dodiruje žezlom
Tvoje trepavice.

LUCE: Sklapaju se. (*Zaspe*)

JASPER: Usni, i spavaj; miran počinak
Nek okruni nježne tvoje misli!
Lijepu tu krv nek minu smutnje, strah,
Prenuća i užasne sjene! Nek san
Joj bude radost, ushit, želja, slast,
I svi užici što ih naša duša
Nudi sjetilima! – Tako, moje su
Čarolije upalile. – Vi sile
Božanske, čuvajte je dok razmišljam
O bogatstvu i ljepoti njena duha!
Tek ona je lijepa, stalna, ljubezna
I samo tvoja, Jaspere. O radosti!
Kamo me nosiš? Nek s tobom ne bude
Množina mojih pokopanih nada
I ne opterećuje mi duh. Ja sam slab.
Vele (premda krivo), ženom i morem
Da ravna mjesec; oboje oseka
I plima, i mijena puni oboje.
Al onom tko trijezno sudi i koji zna,
Krivovjerna ta mnijenja služe tek
Da među naravima stvore rat
Bez kojeg nema kasnije ljubavi
Ni sadašnjeg straha, onog najboljeg
Što daje Kupido. Ti, o dječaće,
Što rasteš beznađem, ja te ne hranim,
Jer imam ljubav a bez ženskih mana,
Od muških veću u svom savršenstvu.
Pa radi dobra, to mi još jače godi,
Prem siguran sam u njezinu ljubav,
Kušat ću je, da pamćenje i svijet
Za sva vremena pjevaju o stalnosti.

(*Izvuče mač*)

Luce! Probudi se, Luce!

LUCE: Zašto me plašiš
Tim smućenim pogledima? Čemu mač
U tvojoj ruci? Tko te razljutio?
Molim te, spavaj, uzbudilo te bdjenje.

JASPER: Pripremi se za nebo, pusti svijet
I njegovu odvratnost; reci mu zbogom.
Za drugi si neki život.

LUCE: Ah, Jasper,
U nježna ljeta zar da činim zlo,
Pogotovu još čovjeku kog ljubim,
Te da prerano skončam?

JASPER: Luda djevojko,
Držiš li voljet da mu mogu kćer
Tko me iz sreće srušio na ništa?
Razriješio me službe, lupio vratima
Pred mojom bijedom, prezreo molitve,
Poslao me kao brod bez jarbola
Da plovim ili potonem? Umrijet ćeš
Od ove ruke. Trebam život, krv,
Da izravnam grijeha tvoga oca.

ŽENA: Brzo, George, brzo! Probudi stražu kod Ludgatea, i od suda donesi uhidbeni nalog
za ovog bezobzirnog nasilnika! – Samo pazite, gospodo, nalažem vam da očuvate
kraljem dani mir! – Oh, srce moje, pa kakav je to lupež da ubojstvo nudi nedužnoj
dami!

GRADANIN: Budi uvjerena, ukebat ćemo mi već njega.

LUCE: Ah, Jaspere, ne budi tako okrutan!
Ubiješ li me, tad brzo, i sa smiješkom,
Ne dovodi mnoge smrti preda me.
Žena sam, sva od ljubavi i straha,
Slaba žena; ne ubijaj očima:
Skroz naskroz me tuku. Udri, spremna sam.
Al umirući, još te ljubim.

(Ulaze Venturewell, Humphrey i pratnja)

VENTUREWELL: Gdje tu?

JASPER: *(govori ustranu)* Ne više. Sad opet samome sebi.

HUMPHREY: Eno ga, ondje, u ruci drži mač,
Ko vitez ratni. Mudri, klonite se
Borbe. Jer kad bih i Sir Bevis bio
Kad dođe, nàte, ostat ne bih htio.

VENTEREWELL: Momče, smjesta mi vrati kćer!

JASPER: Momče, ne!

VENTUREWELL: Onda, na njega!

(Napadnu Jaspere i silom mu otmu Luce)

ŽENA: Tako. Dolje s njim dolje s njim, dolje! Srežite mu noge, dečki, srežite mu noge!

VENTUREWELL: Amo, ljubimice. Nabavit ću ti
Kavez, baš si pitoma. Još konj, i van!

HUMPHREY: Vaši su ljudi imali svoj dan!
(*Odlaze svi osim Jaspera*)

JASPER: Otišli su, ja ozlijeđen, a ljubav
Nestala zavazda. Nesretna mene!
Iskrvari, i umri. Ne mogu. O,
Moja ludosti, ti si me izdala!
Gdje si, odbjegla nado? Ako igdje
Još boraviš, hoću li ikad više
Ugledati svoju ljubav. Ne, nikad!
Svog krvnika se ona više neće
Udostojati pogledati. Ne bi
Ni trebalo. Odvažit ću se ipak.
O Slučaju, Fortuno, bila ti tko god,
A dive ti se snazi, čuj plač moj nijem:
Nek ljubeći živim il gubeći mrem.

(*Iziđe*)

ŽENA: George, je li otišao?

GRAĐANIN: Jest, zečiću.

ŽENA: Borami, dragi, neka i ide već. Vjere mi u moje tijelo, nagnao me u takav strah, da
i sad, kako se veli, treperim ko jasikin list. Pogledaj, George, kako mi se trese mali
prst. Zbog svega ovoga, svakoj se stanici u mome tijelu stanje znatno pogoršalo.

GRAĐANIN: Dođi, počini u mome zagrljaju, slatki mišiću. Više te neće zastrašivati. Joj,
kako drhti moje drago srčeke!

2. PRIZOR – *Soba u krčmi Bell, Waltham*

Ulaze gospođa Merrythought, Ralph, Michael, Tim, George, Krčmar i Pipničar

ŽENA: O, Ralphe! Kako si, Ralphe? Kako si noćas spavao? Je li se vitez prema tebi lijepo
vladao?

GRAĐANIN: Mir, Nelice; pusti Ralpha samog.

PIPNIČAR: Meštre, nije plaćen račun.

RALPH: Preljubezni viteže, koji štujuć red

Svog izbora, te vješaš sveti Zvon,
Ko ja što posvud nijetim Tučka plam,
Zahvaljujemo tvojoj krupnosti
I miloj gospi i plemenitoj pratnji
Na okrepljenju naših trudnih uda
Što skrutnula ih divlja pustinja.

PIPNIČAR: Gospodine, ostalo je platiti još dvanaest šilinga.

RALPH: I tebi hvala, grofe Šankero,
Čiji tješio nam duše dvostruk vrč.

A pustolovna sudba ako te,
 O vedri grofe, nagna oružju,
 Pazi da štitiš svaku žensku stvar,
 Ljepoticu svaku, svakog viteza.
 I izdajnu saracensku prolij krv,
 I krv čarobnjačku jer magičnim
 Su izrekama lažni vješci mnogog
 Viteza dičnog odveli u smrt.

KRČMAR: Ti, vrli Viteže od gorućeg tučka, daj me malo poslušaj: treba platiti dvanaest šilinga, a budući da sam ja pravi vitez, ne popuštam ni za peni.

ŽENA: Molim te, George, mora li Ralph baš sad platiti tih dvanaest šilinga?

GRAĐANIN: Ma ne, Nelice; stari se vitez samo malo zabavlja na Ralphov račun.

ŽENA: Zbilja, ništa drugo? Pa i Ralph će se isto tako malo zabaviti.

RALPH: Gospodine viteže, ta veselost

Vam sjajno pristaje. Ali za uzvrat
 Vašoj velikodušnoj uljudnosti,
 Htjedne li koji Vaš grof pod oružje,
 Iz junačke će moje ruke primit
 Viteštvo, uz pomoć tučka, ovog tu.

KRČMAR: Hvala na ponudi, vrli viteže.

Al tu je račun. Stoga, mili moj,
 Šilinga dvanaest, il ćeš pod ključ, oj.

ŽENA: Vidiš, George, nisam li ti odmah rekla! Vitez od Zvona misli najozbiljnije. Ralph mu ne smije biti dužnikom. Daj mu novac, pa neka poslije upiše na rovaš.

GRAĐANIN: Ralpa pod ključ? A, ne! – Ispružite ruku, gospodine Viteže od Zvona: evo Vam Vaš novac. (*Daje mu novac*) Imate li Ralpu još što reći? On bi zatvorio Ralpa! On bi zatvorio Ralpa! Hm!

ŽENA: Htjela bih da znaš i to da Ralph ima prijatelja koji ne bi mogli otrpjeti da ga se uhiti ni za deset puta toliku svotu, i ni za deset ovakvih slučajeva tijekom komada. – A sad svojim putem, Ralphe!

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Dođi, Michaele. Ti i ja idemo tvom ocu. U njega ima još dovoljno novaca da nas uzdržava dan ili dva, a mi ćemo usput salijetati momke i jadikovati zbog našeg novca i škatuljice. Hoćemo li, Michaele?

MICHAEL: Da majko, molim te. Noge su mi zbilja pune ozeblina od duga putovanja.

ŽENA: Vjere mi, te ozeblina su grdna muka. Gospođo Merrythought, kad Vam se mali vrati kući, natrljajte mu stopala, pete i gležnje mišjom kožom; ili, ako nitko od Vaših ne zna uloviti miša, neka mu se noge kad legne malo kotrljaju po vrućem ugljevlju. Budite uvjereni, to mu mora činiti dobro. A može i prste staviti među nožne prste pa malo pomirisati, to će mu, ako ima tvrdu stolicu, odstraniti glavobolju.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Meštre Viteže gorućeg tučka, moj sin Michael i ja velimo vam zbogom; Vašoj visosti zahvaljujemo na dobroti.

RALPH: Zbogom, lijepa gospo i nježni pažu.

Doznam li, dok bacakate se pustinjom,

Za kakvu izdajicu viteza
Lukavštinom koji podlom pali luč
Nad vašom škatuljicom i nad blagom,
Opljačkat ću ih pa Vama vratiti.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Zahvaljujem Vam na plemenštini.

(Izlazi s Michaelom)

RALPH: Patuljče, štit; a ti, štitonošo,
Uvis mi digni svijetlo moje koplje. –
Viteže svetog Zvona, tebi: bok!

GRAĐANIN: Pravilno, Ralphe, sve je plaćeno.

RALPH: Al prije no odem, vrli viteže,
Znaš li za tužnu pustolovinu,
Gdje skitni vitez junačnim bi činom
Stekao vječan glas te duše nježne
Riješio muka, gvožđa i okova.

PIPNIČAR: Idem, gospodine. *(Izide)*

KRČMAR: Viteže vrli, ta pustoš nudi tek
Veliku pustolovinu, gdje mnogi
Je vitez junačni doživio tek sram.
A ja s kim ne bih htio Vašu smrt jest:
Ne čovjek nego paklen divlji vrag.

RALPH: Recite, viteže, tko je on i gdje.
Jer kunem se na ovaj plameni znak:
U miru neću plamtjeti nijedan dan,
I blagovat ću samo vodu i kruh,
A ležaj će mi biti trava i hrid,
Dok ne smirim čeljade, vruga il zvijer,
što toli tlači skitne viteze.

KRČMAR: Ne daleko, uz bijeli stjenovit krš,
Na sjevernom rubu ovog tužnog grada,
Ljupka je kućica. Grubo građena,
A u njoj rupa. Tu živi ružan div,
Zvan Crvenobradi. I rukom trese
Neurešeno koplje od najčišćeg
Sjajnog čelika. Rukavi mu
Visoko podvrnuti. Pred sobom
Šarovit drži plašt i tako zna
Sačuvat odjeću od krvi dama
I viteza što ih je smaknuo.
Pred vratima na oštru koplju bakren
Visi tiganj: pa pokuca li na nj
Plemenit vitez, njegov oštri zvuk

Registrira Crvenobradi,
 Te izjuri i zgradi viteza
 I posjedne ga u začaran neki
 Stolac, gdje mu jedan spreman stroj
 S četrdeset zuba grebe vrlo skalp.
 Tad migne mu i pod bradu smjesti
 Mračan komad silnog obruča,
 Po licu hićuć kugle od sapuna.
 Tad prstima i putem one sprave
 Za čupanje kose, unesrećenom
 Puni uši najodvratnijom bukom.
 Pa viteza kad svakog tako striže
 Nijedan ljud ne ufa mu se bliže.

RALPH: Za ime božje, borit ću se s njim.

Gospodine, vodite me k rupi toj,
 Crvenobradi gdje gospoduje div.
 Junaštvom ravan hrabrom Rosicleeru
 Koji poklao je ružan divski rod,
 I Palmeriu ubivšem Frannarca,
 Ne dvojim da ću sredit mrsku šušu
 Te vragu poslat pregrešnu mu dušu.

KRČMAR: Hrabroduhi viteže, tek donekle

Ću pomoći: pratit vas do na prag
 Tog morskog mjesta što ga nastava
 Još morskiji tip. Al ne bih bio prvi,
 Jer sve što vidi silnom snagom mrvi.

RALPH: Svetog mi Jurja, naprijed! Štitonošo

I patuljče, hajdmo! (*Svi izlaze*)

ŽENA: Misliš li, George, da će Ralph preneraziti diva?

GRAĐANIN: Za sitnicu koju će obaviti skidam mu kapu. Uostalom, vidio sam ga kako se hrve s visokim Nizozemcem i kako ga obara.

ŽENA: Vjere mi, taj je Nizozemac bio dobar, ako su sve stvari primjerene njihovoj veličini. Ali kažu da je jedan Škot još viši od njega, te da su se pograbili, taj vitez Nizozemac i rečeni Škot, i da su jedan drugoga smatrali, ma tricom (špuktriglom!). Ali od svih prizora što sam ih otkad sam se udala vidjela u Londonu najljupkiji je bio onaj s djetecom koje se toliko razvilo oko udova; taj i onaj s hermafroditom.

GRAĐANIN: Dopusti, Nelice, ono ninivsko kazalište lutaka bilo je bolje.

ŽENA: Aaaa, ono ninivsko! Bila je to priča o Joni i zidovima, ne George?

GRAĐANIN: Da, janje moje.

3. PRIZOR – *Ulica pred Merrythoughtovom kućom*
Ulazi Gospođa Merrythought

ŽENA: George, gle opet gospođe Merrythought! A ja bih htjela da dođe Ralph i da se bori s divom. Poštenja mi, čeznem da to vidim!

GRAĐANIN: Molim Vas, gospođu Merrythought, učinite mi uslugu, nosite se odavde! Molim Vas, maknite se malo! Odmah ćete dobiti svoju publiku, samo malo! Imam sad mali posao!

ŽENA: Gospođu Merrythought, izvolite malo obuzdati svoju strast dok Ralph ne ukloni tog bedastog diva s puta; osobno ćemo smatrati da ste nas time vrlo obvezali. (*Gospođa Merrythought iziđe*) Hvala Vam, draga gospođu Merrythought!

GRAĐANIN: Dječčače, dođi malo amo. (*Iziđe Dječčak*) Brzo pošalji Ralpa i tog kurbinog sina diva.

DJEČČAK: Svaka čast, gospodine, ali ne možemo. Time ćete uvelike pokvariti naš komad, pa će ga izviždati. A to ipak stoji novaca. Ništa nećete izgubiti pustite li nas da nastavimo s našom vlastitom fabulom. – Molimo Vas, gospodo, držite se nje.

GRAĐANIN: Ma dajte nek on dođe i to obavij, pa vas više neću gnjaviti.

DJEČČAK: Dajete mi ruku za to?

ŽENA: Daj mu ruku, George, ma daj. A ja ću ga i poljubiti. Uvjeravam te da dečko misli pošteno.

GRAĐANIN: Odmah ću vam ga poslati.

ŽENA: (*poljubi ga*) Hvala ti, mali (*Dječčak iziđe*) Dečko zbilja ima sladak dah. Ali mislim da ga muče gliste. Tu pomaže, jedino na svijetu, carduus benedictus i kobilje mlijeko.

4. PRIZOR – *Pred brijačkim salonom u Walthamu.*
Ulaze Ralph, Krčmar, Tim i George

ŽENA: Evo Ralpa, George! – Bog nek ti udijeli dobru sreću, Ralphe!

KRČMAR: Junačni viteže, ondje mu je sad.

Gle koplje, i bakren tiganj gle!

I žicu, na koju vješa mnogi zub

Iz dične vilice skitnih viteza!

Ne usuđujem se ostati. Evo ga!

(*Iziđe*)

RALPH: Ne kloni, srce! Suzana, moja draga

Iz Mliječne ulice, postolarska kći,

Rad koje nosim mač, nek bude misao

Što vodi viteza u pustolovan čin:

O ljepotno biće, tebi u čast

Crvenobrađu ću zatrt hudobu! –

O tiganj tuci, pratnjo, sve dok živ

Ne pukne prasak, il pojavi se div.

(Tim udari o tiganj – ili zdjelicu)

(Ulazi Brijlač)

ŽENA: Ah div, George, div! – Ralph, na život ili smrt!

BRIJLAČ: Kakva se to sitnež drznula

Crvenobradome grubo tuć o dver,

Gdje za svakim ostaju tek ostrišci?

RALPH: Ja, izdajnice, kog poslala je kob

Da kazni sve prežalosne grozote

Što počinio si ih na damama

I lutalicama. Pripremi se,

Ti izdajniče Boga i ljudi svih.

To zlosretan je čas da dobro platiš

Za svako svoje izdajničko zvjerstvo.

BRIJLAČ: Drski ti viteže, sad ćeš se kajati

Za nježni taj pristup: izbubati ću te.

(Skine svoj kolac)

Na onoj žici visjet će ti zubi!

Pripremi se, jer te čeka smrt.

(Bore se)

RALPH: Pomozi, sveti Jure!

BRIJLAČ: A meni Gargantua!

ŽENA: Na njega, Ralphe! Napadni diva! Ispruži nogu, Ralphe!

GRAĐANIN: Fingiraj napad, Ralphe, fingiraj napad! Otvorio se na ljevici.

ŽENA: Odstupi malo, odstupi još! Tako, dječaće! – Joj, Ralph je skoro gotov!

RALPH: Produhovi me, Suzano! Tako, sad dalje!

ŽENA: Digni se, Ralphe, dalje, dalje, taaako Ralphe!

Dolje s njim, dolje s njim, dolje s njim, Ralphe!

GRAĐANIN: Zgrabi ga za karu!

(Ralph obori Brijlača)

ŽENA: No, dečko! Ubij ga, ubij ga, ubij ga, ubij ga, ubij ga, ubij ga, Ralphe!

GRAĐANIN: Nemoj, Ralphe! Najprije mu sve oduzmi.

RALPH: Vidiš li, drzniče, na kakav zdvojan kraj

Te navela izdaja! Pravedni Bog,

Ne štiteć one koji ga preziru,

Desnicom je pustolovna viteza

Naplatio sve tvoje zločine

Prema viteštvu i lijepim damama.

Al prije no, huljo, pošaljem ti dušu

U tužni Avernus (gdje mora poč),

Reci, gdje u toj tamnoj špilji držiš

Tolike zarobljene viteze?

BRIJLAČ: Uđi i izbavi ih; tvoj je ovo dan.

RALPH: Pretraži, pratnjo, zlu tu jazbinu,
I utamničene riješi okova.

(Tim i George izlaze)

BRIJAČ: Molim za milost, ti si vitez prav,
I prezireš molitelju prolit krv.

RALPH: Tko milosti nema, za nju nek ne moli.
Pripravi se, jer ćeš umrijeti.

(Ponovno ulazi Tim vodeći Čovjeka koji miga, a pod bradom mu zdjelica)

TIM: Evo uhićenika, hrabri viteže,
Kog divljak je ovako mučio.

ŽENA: To je prvo što je štitonoša pametno rekao.

RALPH: Govori tko si i kako te mučio,
Da dostojno ga mogu kazniti.

ČOVJEK: Putovao sam, vitez, iz Londona

Put sjevera; i tada me div
Na uljudan način odveo u svoj dom
Pod izlikom, izliječit će mi svrab.
I po svem tijelu posuo mi prah
Što grize i žeže; i odrezao mi bradu,
I uvojke povezao vrpcama;
I vodom mi je prao slabe oči

(Oko mene on pritom skok ne skok),
Pa dok se moje oči suhom krpom
Ne osuše, i to je kob mi zla,
U licu neću pogledat ni psa.

ŽENA: Ah, ubogi viteže! – Spasi ga, Ralphe.
Spašavaj uopće siromašne viteze, dokle god živiš.

RALPH: Štitonošo, odvedi ga u grad,
Na oporavak. – Viteže, adieu.

(Čovjek iziđe s Timom, koji smjesta ponovno uđe)

(Ponovno ulazi George vodeći Drugog čovjeka s krpom preko nosa)

GEORGE: Viteže hrabri, Gorućeg tučka zvan,
Gle nesretnika kog je gadna zvijer
Ovako nečovječno pržila.

RALPH: Govori: ime, mjesto rođenja, spol,
I što ti u rupi bje zanimanje.

DRUGI ČOVJEK: Vitez sam, ime mi je Pockhole,
Londonac po rođenju, slobodnjak
Po ispravama, a preci moji svi
Bili su Francuzi. I gazeć ovaj put
Na konju, kasom, zaboljela me kost.
I ja, već slab, da odmorim kosti

Nabasah na ovu špilju; gdje bijesni vrag
 Mi smjesta oštrom spravom od najčišćeg
 Čelika skratio hrskavičan nos.
 Na tom sad mjestu stoji samotan vez.
 Od zla me spasi, jer si vitez, knez.

ŽENA: Dobri moj Ralphe, oslobodi Sir Pockholea, i
 uputi ga odatle. Jer njegov dah doista bazdi.

RALPH: Za ovim vitezom odvedite i tog. – Sir Pockhole, zbogom.

DRUGI ČOVJEK: Viteže, bok.

(Izlazi s Georgeom, koji se smjesta vrati)

TREĆI ČOVJEK: *(iznutra)* Oslobodi nas! *(Viče i dalje)*

NJEGOVA ŽENA: *(iznutra)* Oslobodi nas!

ŽENA: Kuš! George, kakav je to bolan plač? Mislim da tamo leži neka žena.

TREĆI ČOVJEK: *(iznutra)* Oslobodi nas!

NJEGOVA ŽENA: *(iznutra)* Oslobodi nas!

RALPH: Kakva je to sablasna buka?

Govori, Crvenobradi, il će ti,
 Svijetlog mi gvožđa, glava dolje poč!

BRIJAC: Zatvorenici, držim ih na dijetei.

U unutrašnjost rupe pošlji te
 I u bačvi što je grije vrući dim
 Možeš ih naći i osloboditi.

RALPH: Poteci, pratnjo; što brže s njima van.

(Tim i George izlaze)

ŽENA: Ali neće li Ralph ubiti tog diva? Naravno, bojim se ako ga pusti, on će ko uvijek
 i nadalje činiti zlo.

GRAĐANIN: Ne tako, mišiću, neće ako ga uspije obratiti.

ŽENA: Naravno, George, ako ga uspije obratiti. Ali diva nije tako jednostavno obratiti
 kao nas, obične ljude. Ima jedna lijepa priča o vještici, koja je na čelu nosila vražji
 znak (Bog nas blagoslovio!), kojoj je sin bio div, a zvali su je Dugo-laža-uz-vatru.
 Nisi je, George, nikada čuo?

GRAĐANIN: Tiho, Nelice, dolaze zatvorenici.

*(Ponovno ulaze: Tim koji vodi Trećeg čovjeka – on u ruci drži lotion – i George, koji vodi
 Ženu; u ruci joj dijetni kruh i nekakvo piće)*

GEORGE: Hrabri viteže, to su ti bez nade.

Šest tjedana nisu vidjeli čeljade.

RALPH: Govorite, tko ste? Kako ste došli

U hudu špilju? Uz kakav postupak?

TREĆI ČOVJEK: Lutah ko vitez, odan oružju,

Koplje i štit. U nježnoj dobi žarka

Pogodila me Kupidova stril.

Zavoljeh svoju leidi, ovu tu,

Ukradoh je bagri iz Turnbull-street,
 Te je stalno vukoh iz grada u grad.
 Posvuda jelo, piće, divne glazbe zvuk.
 Dođosmo tako u ovaj tužni grad,
 Dopasmo špilje gdje nas ova zvijer
 Zatvorila u bačvu gdje se dva
 Već mjeseca znojimo, i još bismo dva,
 Da vi nas niste oslobodili.

NJEGOVA ŽENA: Dijeta nam bila voda i ovaj kruh,
 Rebarce nagorjele ovce, vrat.
 Jestvenik nam je bio tvrd. O Tučku,
 Ne daj nas divu i njegovu ručku!

TREĆI ČOVJEK: Sve što smo dobili jest ovo tu;
 Tek dvaput na dan, kao novost neku,
 Davao bi nam žlicu krepke juhe,
 Svakome od nas, kroz ovu usku cijev.

(Izvedi siringu)

RALPH: Umakli vi ste paklenoj grdobi
 Što viteze i časne gospe globi!
 Povedite ih odavde.

(Tim i George odvođe Trećeg čovjeka i njegovu ženu, te se odmah vrate)

GRAĐANIN: Mogu ti reći, zečiću, Ralph se sviđa toj gospodi.

ŽENA: Pa da, George. I sama to vidim. – Gospodo, najsrdačnije vam zahvaljujem što
 častite mog Ralpa. Obećavam vam da ćete ga vidjeti i češće.

BRIJAČ: Milost, viteže. Priznajem, ja sam strv,
 Već neću liti plemenitu krv.

RALPH: Darivam ti život. Al zakuni se
 Na gorući moj tučak da ćeš riječ
 I održati.

BRIJAČ: Kunem se, ljubim ga.

(Poljubi tučak)

RALPH: Dobro, sad pođi i ne griješi već.

(Brijač izlazi)

RALPH: Hajdmo sad, pratnjo; sunce jur zahodi,
 A nas još mnoga avantura vodi.

(Izlaze)

GRAĐANIN: Eto, Ralph je sad u ovakvu raspoloženju, ali ja znam da bi on sve te momke
 u kući bio pomlatio, da su ga samo izazivali.

ŽENA: Jest, George, ali dobro je i ovako kako jest. Budi uvjeren da gospoda znadu cijeniti
 što to znači oboriti diva.

5. PRIZOR – *Ulica ispred Merrythoughtove kuće*
Ulaze gospođa Merrythought i Michael

ŽENA: Ali gle, George. Evo gospođe Merrythought i njezina sina Michaela. – Dobro nam došli, gospođo Merrythought. Sad kad je Ralph obavio svoje, i Vi možete nastaviti.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Mick, moj dječake...

MICHAEL: Da, zbilja, majko...

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Veseli se, Mick: kod kuće smo. Kuću ćemo sigurno zateći izvan svojih prozora. (*unutra se čuje glazba*) Tiho! Uh, psi! Sve je to stari svijet mog muža. Ako upadnem među njih, očitat ću im takvu lekciju da će ubuduće, budu li htjeli opet upasti, morati imati ulaznicu. Meštre Merrythought! Mužu! Charles Merrythought!

MERRYTHOUGHT: (*pojavi se na prozoru, pjeva*)

Pjevaj, i pleši, i smij se,
 I buši, i opet se smij,
 Poviči, tu dečko, no,
 Prvi, pa drugi, pa treći.
 Taj sat će pripadat sreći.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: No, Charlese, ne poznaš više svoju zakonitu ženu? Čuj, otvori vrata i izbaci mi te zmazance. Nije se jednom dogodilo da su s tobom kože pasli. A ti si, Charlese, gospodin, stariji gospodin, i otac dvoje djece. A ja (premda to sama velim) s majčine strane nećakinja ugledna gospodina i poslovnog čovjeka. Bio je tri puta u službi Njegova Veličanstva u Chesteru, a sad je i četvrti put, Bog blagoslovio i njega i službu, na putu.

MERRYTHOUGHT: (*pjeva*)

Pođi mi s prozora, ljubavi, pođi!
 Pođi mi s prozora, draga!
 Kiše i bure
 Nek za tobom jure;
 Stanovat tu ne možeš, draga.

Sram Vas bilo gospođo Merrythought, upuštate se u pustolovine i napuštate muža, samo zato što pjeva a u novčarci nema ni penija. Pa što onda, bih li možda o sebi zato mislio lošije? Ni govora, bit ću sretan i veseo. Ne dolazite: tu su sami pravi dečki, oni žive uspravno, i stotinu godina. Ne obaziru se na to je li im pijana krv, niti žele da ih se prisili pjevati »Ah teško mi je u srcu«.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: No, meštre Merrythought, pa tko sam ja da biste me tako naglo do prijezira morali ismijavati? Nisam li uvijek bila uz Vaše pajdaše, mogli bismo reći, u svekolikoj našoj bijedi? Vaš tješitelj u zdravlju i bolesti? Nisam li rodila Vašu djecu? Ne sličje li, Charles, na tebe? Pogledaj svoju vlastitu sliku, tvrdokorniče! Pa ipak, uza sve to...

MERRYTHOUGHT: (*pjeva*)

Otiđi, otiđi, moj vučiću, psiću,
 Otiđi, ljubavi, draga,

Vrijeme je vruće,
Možeš bez kuće;
Stanovat tu ne možeš, draga.
Veselo, dečki! Samo malo vedrije glazbe, i vina!

(Iziđe, gore)

ŽENA: George, valjda on ne misli ozbiljno, a?

GRAĐANIN: A što ako misli?

ŽENA: Ako misli, vjeruj mi bit ću toliko odvažna pa mu reći da je bezobziran starac koji se na tako podao način ophodi sa svojom bračnom družicom.

GRAĐANIN: Što? Na kakav se on to način s njome ophodi?

ŽENA: Ma gle, dođite Vi malo amo, gospodine bezobrazniče! Htio bi preuzeti njegovu ulogu? O Bože, kako si se samo zagrijao! Fin si čovjek, a imao si i psa. Sad ti je postalo preslatko!

GRAĐANIN: Ma daj, Nelice, ne grdi me! Budući da sam i častan čovjek i pravi kršćanski trgovac, ja ne odobravam njegove čine.

ŽENA: Onda ću ti se smilovati. Ma znaš da smo svi puni slabosti i mana. Čujete, gospodine Merrythought, smijem li Vas zamoliti da malo porazgovorimo?

MERRYTHOUGHT: *(pojavi se gore)* Življe, dečki!

ŽENA: Zbilja nisam mislila, gospodine Merrythought, da bi čovjek vaše dobi i razbora, ja to mogu potvrditi, uz to i gospodin i stoga poznat po plemenitosti, mogao imati toliko malo poštovanja prema slabostima vlastite žene; jer vaša je supruga Vaše vlastito meso, vršnjakinja, pod istim jarmom, i uz njezinu se pomoć vučete glibom ovoga prolaznog svijeta. Ona je dapače od Vašega vlastitog rebra. Pa ipak...

MERRYTHOUGHT: *(pjeva)*

Nisam ti došao za tumača,
Nisam onaj koji propovijed shvaća,
Poljubi me malo tu podno hlača,
Jer vesela žena si ti.

ŽENA: Borami, iz sve duše! Ali vrlo mi je žao jedne gospođe. Ali da sam ti ja žena, borami, ti sjedobradi, bora...

GRAĐANIN: Molim te smiri se, kozji krviću!

ŽENA: Reci mi da sam prava gospođa! Objesi ga, plješivog tog razbojnika! Daj mi malo pića, George. Skoro sam se rastopila od uzrujanosti. Prokleta mu bilo lupeško srce!

(Građanin iziđe)

MERRYTHOUGHT: Svirajte mi kakvu vedru lavoltu.

Dođite, ma opustite se.
Napunite dečkima vina.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: No, meštre Merrythought, nakanili ste ostaviti me tu da čekam? Nadam se da ćete otvoriti. Ako nećete Vi, ja ću se već pobrinuti da mi otvore.

MERRYTHOUGHT: Dobra ženo, ako hoćete pjevati, dat ću vam nešto.

Ako ne – *(pjeva)*

Za me ti nisi, Margareto,
Ni za tebe nisam ja.
Još jače, dečki, još jače!

(Iziđe gore)

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Prostačko ti govno u zubima! – Dođi Mick, nećemo ga više uznemirivati. Neće nam više puniti zube svojim kruhom i juhom, to neće. Ja ću se brinuti za tebe, uvjeravam te, dječčače. Idemo meštru Venturewellu, trgovcu. S njegovim ću pismom otići krčmaru od Zvona u Walthamu. Tamo ću te smjestiti kod pipničara. Nije li to, Mick, dobro za tebe? A mene ostavi samu da dokrajčim rogonju, tvog oca. Pokazat ću ja njemu po njegovu, budi uvjeren.

(Izlaze)

(Vraća se Građanin s pivom)

ŽENA: Gdje je moje pivo, George?

GRAĐANIN: Evo, ljubavi.

ŽENA: Još mi uvijek iz glave ne ide taj razvratni momak. Gospodo, počinjem u ime svih vas. I od srca želim još više od poznanstva s vama. *(pije)* Natoči, George, gospodi malo piva. *(Ulazi dječčak)* Gle, George, opet je došao mali. Izgledom me podsjeća na Princa Oranskog, u njegovim visokim bječčvama, samo da oko vrata ima malen oklop. George, voljela bih kad bi zaplesao feiding. Feiding je krasna žiga, uvjeravam vas, gospodo. – Hajde, brate. *(Dječčak pleše)* Gle, dragi, sad će poskočiti! Sad okret na nožnom palcu, pa onda salto! Znaš li, dečko, napraviti salto?

DJEČČAK: Ne, gospođo, doista ne znam.

ŽENA: Ni gutati vatru?

DJEČČAK: Ni to.

ŽENA: Pa, onda, zahvaljujem ti od sveg srca. Evo ti dva penija pa si kupi podvezice za hlače.

ČETVRTI ČIN

1. PRIZOR – Ulica

Ulaze Jasper i Dječčak

JASPER: Na evo, dječčače, izruči to. *(Daje mu jedno pismo)*

I jesi li se pobrinuo već
Za četiri zgodna momka koja bi
Me mogla ponijeti? I je li sve
Perfektno?

DJEČČAK: Gospodine, bez brige.

Tu mi je zadaća, i dobro je znam.

Ljudi su spremni, i za Vas i za sve
što spada u stvar.

JASPER: Evo, dječaće; (*Daje mu novaca*)

Doduše, time nećeš kupit zemlju.

DJEČAK: Pa, bila bi to zbilja rijetkost, moj
Gospodine; kupac tako mlad. Sad letim.
I Vašu sudbinu na krilima nijetim.

JASPER: No, sretno! (*Dječak izlazi*) A sad, ne napuštaj

Me, zadnja moja nado. Spusti sidro,
I čvrsto nek drži! Stani, ti rolling stone, spadalo!
Dok ne nađem drugu! Čuj me sada,
Nebeska moći što ljudima vlada!

(*Izlazi*)

ŽENA: Idi kud hoćeš. Zaguljen si tip kakvog još nije bilo u Londonu. Sigurno će završiti ništavno ili na neki drugi način. A i govori tako kako izgleda. Pa ni otac mu nije baš najbolji, ma znaš ga, George. I sam si čuo kako me smatra lakom robom, a pjevao mi je i prostačke pjesme. Borami, George, poživim li...

GRAĐANIN: Pusti ga na miru, draga, Smislio sam nešto što će ga na godinu dana odvesti u Arches (*crveni zatvor*), i prije nego ga pustim još će mi pjevati p e c c a v i. A neće ni znati tko ga je odcinkao.

ŽENA: Da, dobri moj George, tako, samo tako.

GRAĐANIN: Što bismo sada htjeli, draga, da učini naš Ralph?

DJEČAK: Imat ćete točno to što želite, gospodine.

GRAĐANIN: No, tako, gospodine moj; pođite onda i dovedite ga, pa neka dođe i Sofija od Perzije i pokrsti mu dijete.

DJEČAK: Vjerujte mi, gospodine, da to neće ići. Otrcano je. Pa igrao ga je već Red Bul.

ŽENA: George, neka sad Ralph putuje preko visokih brda i neka bude jako, jako umoran, pa neka dođe na dvor kralja od Krakovije sav pokriven crnim baršunom. A tamo neka na prozoru stoji kraljeva kći sva u suhom zlatu i neka bjelokosnim češljanjem počeslja svoje zlatne kose. Pa neka opazi Ralpa, zaljubi se u nj kao u svog viteza spasioaca, siđe k njemu i odvede ga u kuću svog oca. Pa neka onda Ralph razgovara s njom.

GRAĐANIN: Bravo, Nelice. Tako neka bude. Hajde, dječaće, brzo to napravimo.

DJEČAK: Gospodine, moći ćete ih čuti kako razgovaraju, ali uz uvjet da zamislite kako se sve ono prije već dogodilo. Jer ne možemo prikazati kuću pokrivenu crnim baršunom i gospojicu odjevenu u suho zlato.

GRAĐANIN: A onda napravite kako možete.

DJEČAK: A osim toga, ružno će biti vidjeti trgovačkog šegrtu kako udvara kraljevoj kćeri.

GRAĐANIN: Tako to mislite, gospodine? Baš dobro znate povijest! Molim Vas lijepo, a što je bio Sir Dragonet? Nije li bio šegrt u jednog londonskog trgovca? Pročitajte si komad »Četiri londonska šegrtu«! Kako tek tamo vitlaju svojim šiljcima! Molim Vas, gospodine, dovedite ga; samo Vi njega dovedite.

DJEČAK: Dobro, kad baš hoćete – Ali to, gospodo, nije naša pogreška. (*Izlazi*)

ŽENA: Sad ćemo, George, budi uvjeren, vidjeti finih stvari.

2. PRIZOR – *Dvorana na dvoru moldavskog kralja.*
Ulaze Pompiona, Ralph, Tim i George

ŽENA: Evo ih, dolaze, Kako je hercik obučena kći kralja od Krakovije!

GRAĐANIN: Pa naravno, Nelice, znaš, to ti je moda u toj zemlji.

POMPIONA: Dobro došli, gospodine Viteze,

Na moldavskoga kralja sjajni dvor.

Ja Pompiona sam, kraljeva kći.

Zacijelo, nije Vam se svidio

Naš doček, jer počastili ste nas

Ne dulje no jednu noć.

RALPH: Prelijepa gospo,

Uz žalosne vezan pustolovine,

U pustoš bivam uvijek dalje zvan.

Ogulio mi uz to leđa malo konj,

Što tjera me na vrlo lagan kas.

Zahvaljujem Vam, vitez lotalica,

Na prijemu, gospo, tako uslužnom!

POMPIONA: A ime Vam, viteže, i rodni kraj?

RALPH: Ja Englez sam, a ime mi je Ralph

(Zdrav Englez, tvrd ko čelik što je tvrd).

I šegrt sam kod trgovca na Strandu,

Urezujem na rovaš, dionik sam.

Al sudbinom pozvan oružju

Pristupio sam u ovaj sveti red,

Red Gorućeg tučka, što ga nosim ja

Na propast dušmanima gospoja.

POMPIONA: Što slušah o vama jest: plodna zemlja,

I krepka hrana, hrabreni zemljaci.

Često mi otac pričao o pivu

Iz Engleske, zvanu nipitato,

Što žalost vuče iz vaših srdaca.

RALPH: Istina, gospo; Vaše usne zato

Neće nać nigdje bolji nipitato.

POMPIONA: I o divljim pticama je bilo riječi,

Zovu ih slana govedina i senf.

Jer vi i mi, to bio je velik rat.

No zbog mene to nije bilo, Ralphe.

Stog recite, je li Vam po volji

Da žensku priliku Vaš nosi štit?

RALPH: Viteštvo moje vjerskoga je reda,

I ne nosim sliku dame-vjernice

U Antikrista i u lažnu predaju.

GRAĐANIN: Bravo, Ralphe! Obrati je, ako je ikako moguće! Preodgoji je!

RALPH: A osim toga, u sretnoj engleskoj

Prebiva gospa rad koje i vojujem,
Suzana moja iz Mliječne ulice,
Postolarska kći; kojoj zakleh se
Na vječnu zaštitu i Tučak moj.

POMPIONA: Sretne li postolarice, tko god

Da jest, što za se te je digla, Ralphe.
I nesretne li mene, jer te više
Neću vidjeti a nosiš mi srce!

RALPH: Sad zbogom, gospo, jer meni je poč.

POMPIONA: Ti tvrda srca, prevrtljivče žena!

GRAĐANIN: Tiho sad, Ralphe! Evo ti novaca. (*daje mu novac*) Daj malo i za kuću
krakovskoga kralja. Ne obaziri se kad je on u pitanju.

RALPH: Al prije no odem, gospo, dužan sam

Spomenut se ministara ova Vam,
Što bili su mi vrlo uslužni.
Princezo, amo tvoju snježnu ruku!
Dvanaestača za sobara tvog oca!
A jedan šiling još za kuhara,
Jer guska je bila sjajno pečena.
Dvanaestača za kraljevskog konjušara,
Još šiling za uljenje leđa konju,
I maslac; engleski srebrnjak curi
Što prala mi je hlače; peni, dva,
Dečku koji mi je olaštio čizme.
Na kraju, gospo, tebi pennies tri,
Pribadače si kupi na Kraljevo.

POMPIONA: Hvala. I čuvat ću ih sve dok im

Se glave skrate, za te, o Ralphe, za te.

RALPH: Štitonošo, naprijed! Ti, patuljče, slijedi!

POMPION: Dok tako ideš, srce mi se cijedi.

(*Izlaze*)

ŽENA: Ralphu moram još zapovjediti da se ne ponižava tu pred nekakvim
Krakovljankama; dobro znam da u Londonu ima žena boljih no igdje drugdje.

3. PRIZOR – Soba u Venturewellovoj kući

Ulaze Venturewell, Humphrey i dječak

ŽENA: Ali evo, George, i opet gospodina Humphreyja i njegove ljubavi.

GRAĐANIN: Pa da, zečiću, Tiho sad.

VENTUREWELL: Ne pomažu tu molbe. Hajde, pođi.

U buduće čuvat ću te da se
Ne povlačiš s dečkima i huljama.
Hajde, ženske suze, znam tvoj stil.
Zatvori je, momče, i dobro čuvaj ključ,
Ako ti je mio život.

(Izlaze Luce i Dječak)

Zacijelo se
Sad sine Humphrey pouzdaješ u me,
Pa požanji žetvu svojih želja.

HUMPHREY: Na Vašu ljubav ja kroz kćer vam motrim

Prem malena je rupa. Al ću ja
Uzvratiti slično Vam za sličan čin
Ko kršćanin i ko gospodin.

VENTUREWELL: Moj dobri sine, vjerujem, i hvala;

Drsko bi bilo misliti da laskaš.

HUMPHREY: Bi, doista. Zašto, smijem li reć?

Zbog laži dvaput dobio sam već.

VENTUREWELL: Dobro, sine, dosta udvornosti.

Označi vrijeme i uzmi moju kćer.
I sad ne kradom. Vjenčajte se, bit
Će nekoliko prijatelja i ja sam.

HUMPHREY: Bar Vi dođite. Jer neka zna se baš:

Strah me je uvijek sam govorit laž.

VENTUREWELL: Onda, za tri dana.

HUMPHREY: O, za tri!

Da vidim: malo je brzo. Ma nek zri.
Jer do rečenog bih dana htio cijelu
Pohodit klapu u novom odijelu.

(Ulazi sluga)

SLUGA: Gospodine, jedna bi otmjena dama htjela razgovarati s Vašom Visosti.

VENTUREWELL: A tko je ona?

SLUGA: Nisam je pitao, gospodine.

VENTUREWELL: Neka uđe. *(Sluga iziđe)*

(Ulaze gospođa Merrythought i Michael)

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Mir Vašoj Visosti! Dolazim kao siromašna moliteljica
u korist ovog djeteta.

VENTUREWELL: Pa Vi ste Merrythoughtova žena!

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Istina je. Da ga bar moje oči nikada vidjele nisu!
Upropastio je i mene i sebe i svoju djecu. A kod kuće živi sam te pjeva i banči i lumpa
sa svojim pijanim pajdašima. Ali znate, gdje da nabavi kakav peni da gurne kruh u

ova usta, to on ne zna. Stoga, ako to godi Vašoj Visosti, rado bih vas usrdno zamolila da uputite kakvo pismo časnom gazdi krčme Belle u Walthamu, kako bih dijete stavila pod skrbništvo njegova pipničara i tako ga usmjerila u životu.

VENTUREWELL: Gospodin je uslišao moje molbe. Tvoj muž,

Kad bjeħ pun tuge, smijao mi se.
Tvoj sin, nezahvalni lupeħ, koga sam
Otkupio ja, i usvojio,
Da vrati ljubav ukrao mi kćer,
Uvrijedio gospodara i, još i to,
Nanio mi bol što skoro me
Bacila u grob, da nije jači prst
Ublaħio mu tugu. Idi, i plači sad,
Bez milosti, ko ja. Te ovdje i sad
Objavljujem vječnu mrħnju na tvoj rod.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: Ma zašto tako, gospodine? Što time hoćete reći? –
Idemo, Mick; neka svoj savjet zadrħi za sebe. Mi ćemo tvojoj rodici; ona plete svilene
bjeħve; i mi ćemo ih plesti. Nikome se nećemo osjećati obveznima.

(Izlazi s Michaelom)

(Ulazi Djećak)

DJEĆAK: Gospodine, pretpostavljam da ste Vi
Gospodar u ovome domu.

VENTUREWELL: Da, i?

DJEĆAK: Izrućit ću Vam onda ovo pismo.

(Predaje pismo)

VENTUREWELL: Od koga, dragi djećaaće?

DJEĆAK: Od onog koji Vam bijaše slugom. Da,

Al njega više nema: mrtav je.
Bol s Vašeg bijesa slomila mu srce.
Iz mrtve sam mu ruke primio
To pismo, uz obvezu predati ga.
Proćitajte, utaħite bijes.

VENTUREWELL: *(ćita)* Gospodine, rado priznajem da sam iznevjerio Vašu ljubav; ćime
sam naškodio sebi, pridonio svojoj propasti, i lošem mnijenju mojih prijatelja. Ne
dopustite, dobri gospodine, da me nadħivi Vaš bijes, već otrpите da poćinem u miru s
Vašim oproštajem. Neka moje tijelo (ako umirući smije prema Vama imati toliko
vlasti) bude prineseno Vašoj kćeri, eda bi doista mogla znati kako se moji vrući plami
sada pokapaju, te primila svjedodħbu, ħara što sam ga nosio za njezine vrline. Zbogom
zauvijek, i budite za vazda sretni!

Prst Boħji. Opraštam mu. Drag mi je
Njegov mir, i nada da ne grize već.
Donesi tijelo, dećko, nek mu se
Ispuni volja, ako je to sve.

DJEČAK: Tu je, gospodine, vani.

VENTUREWELL: Pa izvolite, gospodine, molim,
Donesite ga; sad me nije strah.

HUMPHREY: Bit ću Vam vratar, dječčače; svejedno,
Dugovao mi je i platio pošteno.

4. PRIZOR – *Druga soba u Venturewellovoj kući.*
Ulazi Luce

LUCE: Postoji li kazna slana bijedniku,
A veća no ja što je ćutim sad,
Nek dostigne me i otrpe se
Obori na dušu. Ne mogu trpjet bol
Tih dugih muka. – O dođi, koja si
Kraj svemu, i od svega toga odmor si,
O smrti, dođi! Daruj mi svoj mir!
Izbriši uspomene i na njega,
Mog oca, i na grubog dragoga! –
O bijedna, živeći da budeš bijedna,
Riječ Fortune, riječ njezinih mijena,
Istodobnih jada mnogokratni raste!
O kamo sreće, kad već rođena
Sam, da kolijevka mi bila grob!

(Ulazi Sluga)

SLUGA: Dopustite, mlada gospodarice,
Dječak Vam nosi neki kovčeg. Što
Time hoće, ne znam. Al otac Vaš
Naložio mi da vas izvijestim.

(Izlazi)

(Ulaze Dječak i dva čovjeka koja nose kapsu)

LUCE: Već tu je, nadam se, i što da velim,
Nadasve dobrodošlicu mu želim.

DJEČAK: Ne kanim, gospo, dodat veću bol
Toj što je imate na zalihi.
Jasper (a za života bijaše Vaš,
Sad mrtav, tu) zapovjedio mi
Da tijelo mu donesem amo
Tako da ih lijepih Vam očiju
(Prem nije zaslužio sućuti)
Izmoli suzu pokopnu. Od one,
Reče, za koju umire.

LUCE: O, mnogo njih;

Udaljite se malo, prijatelji,
Zanavijek da se oprostim od tog
Mrtvaca kog sam nekoć ljubila.

(Dječak i ljudi izlaze)

Izdrži još malo, živote, tek tad
Da te predam nebeskom pravom bitku.
E, prijatelju moj, zar tako si
Me prevario, prestignuvši me?
Ni ja neću dugo. Al vjeruj mi,
Preokrutan si bio prema sebi,
Već oproštenu kazniv pogrešku
Preuranjenom smrću. O nisi mi
Nanosio zlo; preljubezan
Si bio, vjeran, prav. A ja?
Neljubezna, okrutna, i lažna!
Moliš suzu? O dajem ti ih sve!
I prije no me posve napustiš,
Izlit ću oči, uzdahe i sebe svu.
Skroman obred; no ako ti se duša
Još kreće uokolo te opaža i vidi
Što kanim skupa s tobom pokriti,
Uzvinut će se na krilima, mirna
I zadovoljna. Otpjevat ću najprije
Tužaljku, poljubiti blijede usne,
Pa sama umrijeti i jedan lijes
Ispunit udvoje, i jedan grob.

(pjeva)

O dođi, mrtva ljubavi!
I dok pjevam,
Suze lijevam,
Kršim ruke; i dok se glavi
Tužna tisa i čempres nudi;
Plava svijeća i crn flor budi
Najvjernijem od svih ljudi!
O dođi, prepuna vaja,
Na grob mu, mrtvu,
Stavi sad žrtvu
Uzdisaja i jecaja;
Lijepo cvijeće koje rudi,
Rumeno, žuto, bijelo budi
Najvjernijem od svih ljudi!

Ti crna plahto, tužan pokrov slasti,
 Podižem te da dočekam smrt.

(odigne platno, a u lijesu se uspravi Jasper)

JASPER: Da dočekaš život.

LUCE: Nebesa, milost!

JASPER: Ne bježi mi, ljepoto; nisam duh.

Pogledaj bolje: poznaš li me još?

LUCE: O mila sjeno moga dragoga!

JASPER: Mila zbiljo!

Kunem se, sjena nisam. Ruku, gle,
 Dotakni onu istu. Jasper sam,
 Tvoj Jasper, i volim te, jer još sam živ.
 Oprosti za naglu kušnju, ispit lud
 Na koji stavio sam tvoju vjernost.
 Jer prije bih u vlastitu mi krv
 Zaronio mač otpuštajući dušu,
 No iz tvog tijela zlio ma i kap.
 Za svoju drskost primam svaku kob.
 A druge volje, i smrt.

LUCE: Da, ovu smrt.

(poljubi ga)

Prem sretna sam da više nisi duh,
 Već vjeran, vjerniji, najvjerniji moj,
 Zašto mi tako dolaziš?

JASPER: Ponajviše

Da te vidim; a zatim, da te sam
 Odvedem odavde.

LUCE: To nije moguće.

Jer zaključana sam, i motre me,
 Zastalno; ne mogu pobjeći.

JASPER: Ništa jednostavnije. Uvuci se

U ovaj lijes. A ja ću ostati tu,
 S pameću njih dvadesetorice.
 Molim te samo zaklon tvoje izbe,
 I nemaj straha za me. Uvuci
 Se, da te smjesta mogu odnijeti.
 Ne boj se, ljubavi; ja ću za tobom.

(Luce legne u kovčeg, a Jasper je pokrije platnom)

Prilegni, tako. Izvrsno. – Dječaće!

(Ulaze Dječak i dva čovjeka)

DJEČAK: Tu sam.

JASPER: Oduzi lijes, al oprezno.

DJEČAK: Već gotovo.

(Ljudi s kovčegom izlaze)

JASPER: Sad zazivam duhove.

(Iziđe prema sobici)

(Ulazi Venturewell)

VENTUREWELL: Dječače! Dječače!

DJEČAK: Gospodine, sluga Vam.

VENTUREWELL: Učini mi ljubav (nà srebrnjak, drž)

Pa prije no pokopaš momka tog

Odnesi ovo, uz pozdrav, sretnom ocu,

Pa neka pjeva: ima razloga.

DJEČAK: Hoću, gospodine.

VENTUREWELL: Pa donesi glas

O tome kako se osjeća.

Srebrnjak ti je tu. Al budi točan.

Razljutit će ga zaključnica, da.

DJEČAK: Bog nek vam dadne zdravlje, Visosti!

VENTUREWELL: Zbogom, dječače!

(Izlaze u različitim smjerovima)

5. PRIZOR – Ulica ispred Merrythoughtove kuće

Ulazi Merrythought

ŽENA: O, stari Merrythought, opet li si tu? Da čujem kakvu tvoju pjesmicu!

MERRYTHOUGHT: *(pjeva)* Tko će pjevat vedrije note

Ni za kakve znajuć svote?

Nije mi ostalo ni prebijenog novčića, pa ipak mi poigrava srce. Koliko god da sam star, još se uvijek čudim kako to da se još itko hoće baviti trgovinom, ili služiti, a može mirno pjevati i smijati se, i šetati ulicama. Gdje mi je žena i gdje su mi oba sina, ne znam; ništa nisam ostavio u naslijeđe, a niti znam kako da za večeru dođem do mesa. Pa ipak sam veseo, jer znam da ću ga u šest sati svejedno naći na stolu. Zato, misli na pašu!

(pjeva) Sluga neću biti, ne ne,

I još u ogrtaču,

Ni sokolar, da zbog mene

Pohlepni jastrebi žvaču;

U dobroj ja ću biti kući,

U dobra gospodara,

Jesti i piti pjevajući

jer trud me baš umara.

Veselje, to je ono što dušu i tijelo drži na okupu. To je taj kamen mudraca o kojemu toliko pišu; on čovjeka održava u vječnoj mladosti.

(Ulazi Dječak)

DJEČAK: Gospodine, govori se kako je općepoznato da ste potrošili sav svoj novac, te da Vam više neće na vjeresiju davati ni pića.

MERRYTHOUGHT: Neće? Neka im bude! Jer kod kuće ja imam onoga najboljeg, veselja, i toga ne moram nabavljati baš nigdje. I uostalom, neka svoje piće zadrže za sebe.

(pjeva) Jer Jillian of Berry u brdima biva,

I ima na prodaju svijetloga piva,

I dobre pajdaše ona poštiva;

Tamo ćemo poći sada, sad,

Tamo ćemo poći sad.

Pa nakon malo stajanja,

I nakon nikakva plaćanja,

Poljubiš krčmaricu, ideš ća;

Tamo ćemo poći sada, sad,

Tamo ćemo poći sad.

(Ulazi Drugi dječak)

DRUGI DJEČAK: Gospodine, ne mogu Vam za večeru donijeti kruha.

MERRYTHOUGHT: Ma do bijesa, i kruh i večera! Sačuvajmo veselje, i nećemo osjećati nikakve gladi! Ulovimo, dečki, štogod. Hajdmo, za mnom.

(svi pjevaju)

Hej, haj, prazna je kuća!

Kad novaca nema, nitko ne ruča.

Napuni lonac, Beba,

Ništa nam ne treba.

MERRYTHOUGHT: Tako, dečki, a sada dosta. Za mnom. Promijenimo mjesto, pa ćemo se opet smijati.

ŽENA: Pusti ga, George, neka ide. On se uopće ne obazire na nas, pa ni na dobronamjerne riječi njegovih drugova, bar koliko ja vidim.

GRAĐANIN: Neće on dugo, ljubavi. Ali sad ću, Nelice, učiniti da Ralph obavi nešto vrlo, vrlo značajno, na vječnu čast i diku sveukupnom trgovstvu. – Hej, momče, ti, dečko! Ne čujete li vi?

(Ulazi Dječak)

DJEČAK: Što izvolijeva gospodin?

GRAĐANIN: Neka Ralph iziđe u prvosvibanjsko jutro i neka govori na glavnom mimohodu, ukrašen svim šalovima, i perima, i prstenjem, i ostalim tričarijama.

DJEČAK: Ali Vi se, gospodine, uopće ne obazirete na naš zaplet; a što biste time zapravo htjeli postići?

GRAĐANIN: Čujte vi, što ja znam što bih time htio postići. Hoću da dođe, ili ću ga dovući sam. Hoću učiniti nešto u čast ovoga grada. Osim toga, dovoljno se već bavio pustolovinama. Brzo s njim amo; jer ako vam ja dođem...

DJEČAK: Dobro, gospodine, doći će. Ali ako naš komad bankrotira, Vi ćete to platiti.

GRAĐANIN: Ma dobro, samo van s njim!

(Dječak iziđe)

ŽENA: Vjere mi, bit će to izvrsno! George, ne bi li on mogao otplesati i jedan morris, u čast čitavom Strandu?

GRAĐANIN: Ma ne, draga, bilo bi to za dečka previše.

Ulazi Ralph, odjeven kao ceremonijalmeštar prvomajske parade

Gle, evo ga, Nelice! Izvrsno mu stoje te junačke ralje. Ali nema baš dosta prstenja.

RALPH: Prikazujem ti, Londone, veseo mjesec maj,

I svatko dobronamjeran i prav sad poslušaj!

Jer s čela mimohoda, ne?, to vidi se po svemu,

Objasnit ću vam tko, odakle dođoh, zašto, i čemu.

Zovem se, pravog roda, Ralph, ne bezvrijedna podrijetla,

Pa ipak znatno ispod trgovaštva svijetla.

Potaknuli me drugovi sa Stranda, slavlja željni,

Da stojim tu, kravata, štap, prvomajski čelni.

Veselite se, anglo-srca, i ljubavnici vrući!

Veseli se, grade, a ti, zemljo, se uključi!

Jer isto tako niče i raste sve mirisno cvijeće,

I cvrkuću ptice i skače janjad i mekeće.

I pupaju breze i cvatu i deru se školarci,

I ringišpilski konji plešu morris kao jarci.

Gospoda i dame, radi sporta, u prirodu krenu,

Pa se ljube kadšto u travi, a kadšto i u sijenu.

Sad putar s kaduljinim listom dobro čisti krv,

Pa opada flebotomija i Venerin crv.

I ribice trbuhe o mekan kamen tru,

I puž, iz kućice spuznuv, vlači se po tlu.

Šumore šumne rijeke, veslaju dječaci,

Na travi pasu snažni vranc, u sedlo im se baci!

Jak jelen, bik što urla, i parnjak i slabašak,

Svi znače pustinju kad uđu u vrtlarov grašak.

O žitelji ovog grada, plemenitog dapače,

Uznesite baršun glave, svucite ogrtače.

Na noge zvona, na rame rupce, povičite sad,

Mašuć vrpcama po volji, »Hura za naš grad!«,

Nek svatko uključen u stroj po dvadeset korača

U Hoxton, Newington, gdje ima piva i kolača.

Nek nitko nam ne veli, omladini Londona,

Da nismo budni, ne držimo se našega bontona.

Da nismo budni, ne držimo se našega bontona.

Svi sad na majsko slavlje, staro, mlado, dečki, cure,

Uz bubnjeve i puške i prangije i tambure!

Bog nek nam spasi kralja i mir i slavlje će učestati,

A izdaja nestati iz ove zmelje. Tako, sad ću

prestati.

(Izlazi)

P E T I Č I N

1. PRIZOR – *Soba u Venturewellovoj kući.*

(Ulazi Venturewell)

VENTUREWELL: Neću pri vjenčanju nikakvo veliko društvo; nekoliko susjeda i njihove žene. Imat ćemo kopuna i govodsku juhu, mozak, i dobar biftek s ružmarinom.

(Ulazi Jasper, lica namazana brašnom)

JASPER: Prištedi si, drugoviću, takav trud.

VENTUREWELL: Nebesa, Jasper!

JASPER: Dapače, njegov duh,

Kog progoniš zbog prave ljubavi.

Nevaljalče, ti ne shvaćaš da

Dva vjerna srca ne razdvaja smrt.

Pa zato znaj da leti tvoja kći

Na krilima anđela kroz bistar zrak

Daleko odavde, gdje nećeš više

Gledati njezino lice: ona i ja

Na drugom ćemo svijetu ljubiti se,

Gdje neimaština, ni očev bijes,

Nit bilo koji zemnog bića križ

Razdvojiti neće združena nam srca.

A ti, ti nikad nigdje nećeš biti

Sam a da te ja ne pohodim

Ko duh, vazda te podsjećajući

Na uvrede što si mi ih zadao.

Za stolom dok uz prijatelje, sretan

Budeš sjedio, nadut i pun vina,

Sred slavlja ću se pojaviti ja.

Nevidljiv svakom osim tebi, znaj,

I šaptat ću ti priču tako tužnu,

Da iz ruke će ti ispadati vrč.

Te bit ćeš blijed i nijem ko sama smrt.

VENTUREWELL: Oprosti, Jaspere! Oh reci, što

Da učinim te smirim plah tvoj duh?

JASPER: Sad ništa. Kasno si se sjetio.

VENTUREWELL: Al što bi za me bilo najbolje?

JASPER: Poreci svoj čin, pomoz mi oca,

Kroz prozor baci milog Humphreyja.

(Izlazi)

ŽENA: Vidiš, George, i sam njegov duh bi htio mlatiti ljude.

(Ulazi Humphrey)

HUMPHREY: Luce, moja draga, otišla je, oče.

Duša mi izvor osvete, žlijeb zloće.

VENTUREWELL: Otale, budalo, ti i tvoja strast!

Upropastio si me!

(Stane ga tući)

HUMPHREY: O oče, stani,

Bar radi Luce, nju nitko sad ne brani!

VENTUREWELL: Tvoj otac, ludo? Ma evo ti još! (tuče ga)

Odlazi. Jasper, nadam se, tvoj duh

Sad smirio se. Vidiš i sam. A sad:

Zadovoljštinu tvom ocu za tvoj grijeh.

(Povuče se ustranu i iziđe)

HUMPHREY: Što sad? Izmlatili me puta dva,

A od Luce – ništa. O pameti, da!

Otišla mi je ljubav, i sad treba

Dok živim ne spomenuti se neba.

U tami toj nek potplate mi dere,

Ko svetom Pavlu, crkva svete Vjere.

(Izlazi)

ŽENA: George, dozvoli Ralpa; ako me ljubiš, dozvoli mi Ralpa. Ima za mene obaviti najhrabriju stvar. Molim te, zovi ga hitno.

GRAĐANIN: Ralphe! No, Ralphe! Dečko!

(Ulazi Ralph)

RALPH: Evo me, gospodine.

GRAĐANIN: Dođi amo, Ralphe. Dođi svojoj gospodarici.

ŽENA: Htjela bih, Ralphe, da svu omladinu pozoveš u bojni poredak, s bubnjevima, puškama i zastavama, te da marševskim korakom pođete prema Mile Endu; ondje ih pouči da budu sretni i veseli, i da svoje brade čuvaju od vatre. Onda se malo porječakajte, pa neka vam zalepršaju zastave, i vičite: »Ubij ga, ubij ga, ubij ga!« Moj će ti muž pozajmiti svoj kožuh, a tu ti je evo rubac. Za ostalo će se opskrbiti kuća, a mi ćemo već platiti. Izvedi to, hlabro, i razmisli što ćeš i kako ćeš. I imaj na umu kakvu osobu predstavljáš.

RALPH: Vjerujte mi, gospođo. A ako sve to ne obavim u čast ovoga grada i na diku mome gospodaru, zaslužio sam da se nikada ne nadam slobodi!

ŽENA: Vjere mi, dobro si to opalio. Pođi sad. Zbilja si pravi kit.

GRAĐANIN: Hajde, Ralphe, hlabro sad udvoji svoje redove.

RALPH: Hoću, razumijem, gospodaru. *(Iziđe)*

GRAĐANIN: Neka dobro pripazi na svoju službu. Inače će sa mnom imati posla. Nekoć sam i sam bio kopljanik, ti ženska, bilo je to u najvrući dio dana. Prostrijelio sam svoje pero, resu na koplju salio sam prahom, vlastitu sam tikvu razbio iglom za čišćenje cijevi, pa ipak sam, hvala dragom Bogu, tu.

(U pozadini se čuju bubnjevi)

ŽENA: Kuš, George, čuj bubnjeve!

GRAĐANIN: Trata rata trata rata tra ta trata tra! Uh, ženska, da si samo vidjela maloga Neda iz Aldgatea, Bubnju-Neda, kako je taj samo pravio buku, pa raspalio kao kakav vladar, a onda je opet tiho sve dok ne bi došla straža. Onda bi zagrmio, a i mi svi zajedno, polazi! »Drum sasasa, bum«, oglase se puške. »Hrabro, mileni moji«, na to će kapetan. »Za svetoga Jurja«, reče kopljanik, a na kraju, ovaj leži ovdje, onaj ondje, a ja, unatoč svemu, ženska, tu sam.

ŽENA: Za to moraš, George, biti zahvalan; jer zbilja je divno da si tu.

2. PRIZOR – Ulica (nakon toga. Mile End)

Ulazi četa vojnika (među njima su i William Hammerton i George Grengoose) s bubnjevima i zastavama

RALPH: Lijepo stupajte, junaci! Poručniče, kako ti to ide začelje? – Zastavniče, neka se vijori, no, uvis. Ali dobro pazi na mesarove kuke u Whitechapelu. Značile su smrt mnogom lijepom potporučniku. – Razdvojite stroj, da mogu izvršiti smotru ljudstva i naoružanja. Naredniče, objavi smotru!

NAREDNIK: Pregled! – William Hammerton, zlatar!

HAMMERTON: Ovdje, kapetane!

RALPH: Oklop, i španjolsko koplje. U redu. Možeš li još njime tresti i zastrašivati?

HAMMERTON: Nadam se da mogu, kapetane.

RALPH: Navali na mene (*Hammerton navali na Ralphi*) dobro; to je najslabije. Ali daj još jače, jače, Williame Hammertone, jače. Kao da se protiviš! Naredniče, nastavi!

NAREDNIK: George Grengoose, kokošar!

GREENGOOSE: Ovdje!

RALPH: Da vidim tvoju pucaljku, susjed Grengoose. Kad je opalila zadnji put?

GREENGOOSE: Nisam ja kao vi, gospodine kapetane, opalila mi je upravo sada, djelomice zato da je očistim, djelomice radi ohrabrenja.

RALPH: Jamačno bi trebalo biti tako, jer je opaljenje ostalo bez vatre. Osim toga, imaš kvar u ležištu metka: pušta pa smrdi. Dapače, a tu mi moraš vjerovati, takvih deset ležišta u armiji proširilo bi crne kozice. Nabavi si pero, susjede, nabavi si pero, uljanicu i papira, pa će tvoja pucaljka još uvijek dobro poslužiti. A gdje ti je prah?

GREENGOOSE: Tu je.

RALPH: Ma nemoj, u papiru! Budući da sam i vojnik i plemić, to zaslužuje prijeki sud. Za to bi morao umrijeti. A gdje ti je rog, odgovori mi?

GREENGOOSE: Nisam ja poput Vas, gospodine, zaboravio sam ga.

RALPH: I ne bih volio da jesi, ako si takav. To je tvoja sramota, sablazan za cijelo susjedstvo; bar si ti čovjek od ugleda i cijene. Pa kako si mogao zaboraviti rog? Bojim se da ćeš dati loš primjer. Ali neka o tome više ne bude riječi. Ostani, dok vas sve ne pregledam. – Ti, gdje ti je poklopac na vrećici za barut?

PRVI VOJNIK: Kunem se, kapetane, otpuhao ga je prah.

RALPH: Nabavi novi, na trošak grada. – A gdje ti je kremen za škljocu?

DRUGI VOJNIK: Odnio ga bubnjar da zapali duhan.

RALPH: Slabo je to, moj prijatelju; stavi ti njega ponovno. Ti trebaš poklopac, a ti – kremen. Zabilježi to, naredniče, jer ću ovdje tomu stati na kraj. Pokret, stuuupaj! (*stupaju*) Meko, lijepo, gospodo, meko i lijepo! Udvoji redove! Kao prije! Gore glave! Ti s nabuhlim licem, pazi ovamo! Ravnaj se prema susjedu, momče, nemaš u pljoski više ništa. Tako. Ubrzaj korak. Ispruži koplja! A sad, poslušajte! – (*pretpostavlja se da su stigli do Mile Enda*) – Gospodo zemljaci, prijatelji, i moji suborci, iz dužne sigurnosti i s tezgji zadovoljstva doveo sam vas amo, da u ovim strašnim poljima na aršine izmjerim vašu čast, na funte vaše junaštvo. Neka se oh, neka se, velim, kasnije ne govori kako su omlitavjeli plemeniti potomci ovoga grada. Vladajte se, naprotiv, u ovoj lijepoj akciji kao ljudi, kao hrabri ljudi, kao slobodni ljudi! Ne bojte se neprijateljeva lica, ni gromora njihovih pušaka, jer, vjerujte mi, braćo, gruba i ružna tutnjava pivarovih kola mnogo je strašnija, o čemu vas uči svakodnevno iskustvo. I neka vam ne naudi miris baruta, jer je svake noći uz vas još valjaniji vonj.

Odvažnu duhu svagdje biva dom:
Ne govorim to zato da vam skratim
Nadu u povratak. Jer ćete vi
Dokora (o tom ne dvojim) vidjeti
Premile žene, slatku dječicu,
Baš njima naša četa nosi plijen.
Stoga znajte čija u ruci vam je kob,
Pa poput čistokrvnih lešinara
Od dušmana plijevite taj slavni kraj.
Tu dušmana plijevite taj slavni kraj.
Tu ništa nemam dodati na to:
Na oružje, momci, neka vidi svijet:
Vi znate svlačit suknje i vitlat mač.
Sa svetim Jurjem, naprijed sad u boj!

SVI: Sa svetim Jurjem, sa svetim Jurjem!

(*Izlaze*)

ŽENA: Bravo, Ralphe! Poslat ću ti na frontu zlatnoga kopuna i bocu ožujskog piva. A ako uspijem, i sama ću doći da te posjetim.

GRADANIN: Nelice, dečko je i samoga mene prevario. Nisam mogao ni misliti da toliko toga ima u njemu. Izveo je takvu stvar, ženska, da ću ga, poživim li, sljedeće godine proizvesti u kapetana gradonačelnikove paradne jahte, pa pisao ja oporuku ako ne.

3. PRIZOR – *Soba u Merrythoughtovoj kući.*

Ulazi Merrythought

MERRYTHOUGHT: Pa ipak, hvala Bogu, nemam nijedne bore više. Nema, dečki, baš ni čašice? Brigo, živi s mačkama, ja te izazivam. Srce mi je snažno kao hrast, pa predma

bi mi bilo potrebno piće da malo navlažim grlo, ipak ću zapjevati: *(pjeva)* Ne odlazite, dečki, ne odlazite tamo; jer nikad za života mi nećemo tamo.

(Ulazi Dječak i dva čovjeka koja nose kapsu)

DJEČAK: Bog Vam pomogao, gospodine!

MERRYTHOUGHT: A, to je dobar dečko. A znaš li pjevati?

DJEČAK: Znam, gospodine. Ali u ovom trenutku to nije baš potrebno.

MERRYTHOUGHT: *(pjeva)* Neka se pjeva i banči,

Jer ljubav zato jamči.

DJEČAK: E, moj gospodine, kad biste znali što sam Vam donio, ne bi Vam se baš mililo pjevati.

MERRYTHOUGHT: *(pjeva)*

Sav svijet sam obašao,

Posvuda te progonio,

I sada sam te našao.

No što si mi to donio?

DJEČAK: Mrtvački sanduk, gospodine, a u njemu leži mrtav Vaš sin Jasper.

(Iziđe, zajedno s obojicom)

MERRYTHOUGHT: Mrtav! *(pjeva)*

Pa sada zbogom, ne?

Zgodan si dečko bio,

I ljubio sam te.

(Ulazi Jasper)

JASPER: Onda Vas, gospodine, molim da to nadalje činite tiho.

MERRYTHOUGHT: Jasperov duh! *(pjeva)*

Dobro nam došao toliko brzo sa stigijskih voda,

Pa reci nam kako u Plutonskom kraljevstvu hoda.

JASPER: Vjere mi, gospodine, nisam nikada tamo bio.

previše bi mi bilo vruće.

MERRYTHOUGHT: O sretni duše, o veseli duše! *(pjeva)*

A gdje ti je ljubav žarka, gdje ti je ona?

JASPER: Gdje!?! Pa pogledajte!

(Odigne platno, a iz kovčega se podigne Luce)

MERRYTHOUGHT: Hahaha! Baš si dobar, borami!

(pjeva) Hej lala hej lala hej lala la,

Kotači svijeta jure,

Ako mladić nešto zna,

Nogu uvis dižu cure.

(U pozadini se čuju gospođa Merrythought i Michael)

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: *(u pozadini)* Čuj, meštre Merrythoughte! Nećeš nas pustiti unutra? A kako ti zamišljaš, što ćemo mi?

MERRYTHOUGHT: *(pjeva)* Kakav to glasić čuje se na dvoru?

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: *(iznutra)* Poznaš ti mene dobro. I sigurna sam da prema tebi nisam bila tako tuđa.

MERRYTHOUGHT: (*pjeva*)

I neki su zviždali, pjevali neki,
O da, o da, o da!
Lord Barnet kad je puhnuo u rog,
Glasno su govorili neki,
Odlazi, mrgodo, bog!

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: (*iznutra*)

Pa nećeš nas valjda ostaviti ovdje da krepamo, je li meštre Merythoughte da nećeš?

JASPER: Ma neće; dajte, gospodine, pa to

Je moja majka. I premda je Vas
Uvrijedila, ona je Vaša, da.
Oprostite joj.

LUCE: I ja Vas zaklinjem,

ne odbijte, dragi meštre Merythoughte.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: (*iznutra*)

No, meštre Merrythought, ljutite li se još?

MERRYTHOUGHT: Ženo, ponovno ću ti iskazati ljubav, Ali prije no što udeš morat ćete zapjevati. Hajde, odašalji svoju pjesmu, pa uđi.

GOSPOĐA MERRYTHOUGHT: (*iznutra*)

Dobro, ispunit ću tvoju volju, ako je samo to. – Mick, koju pjesmu znaš, hajde dječace!

MICHAEL: (*iznutra*) Zbilja ne znam nijednu, osim »majčina kći je iz Pariza«.

(*pjeva*) Majčina kći je iz Pariza, itd.

(*Merrythought otvori vrata. Ulazi gospođa Merrythought i Michael*)

MERRYTHOUGHT: Hajde, dobro došli opet u svoj dom.

(*pjeva*) Jer opasna igra to je,

I ozbiljna, pusti šalu
I svibanjske huje svoje...

VENTUREWELL: (*iz pozadine*) Jeste li kod kuće, gospodine Merrythoughte?

JASPER: My master's voice. Gospodine, dajte

Razgovarajte s njim, a mi ćemo
Se povući u drugu neku sobu. (*iziđe s Luce*)

MERRYTHOUGHT: Što ste Vi? Veseljak?

Tu može ući samo veseo tip.

VENTUREWELL: (*iznutra*) Pa ja i jesam veseo.

MERRYTHOUGHT: Onda pjevajte.

VENTUREWELL: (*iznutra*) Ma dajte, dobri meštre, pustite me.

MERRYTHOUGHT: Pjevajte, rekoh,

Il, sretnoga mi srca, nećete!

VENTUREWELL: (*iznutra*) Dobro, hajde, pjevat ću.

(*pjeva*) Sudbino okrutna, itd.

(*Merrythought otvori vrata. Ulazi Venturewell.*)

MERRYTHOUGHT: O, dobro došli, gospodine, dobro došli. Vidite kako Vas častim.
Samo molim Vas, budite veseli.

VENTUREWELL: O meštre Merrythought, ja dolazim
Po oproštaj za brojne uvrede
Nanesene Vama i Vašem dičnom sinu.
Velik je njihov broj. Al otkup moj
Nek veći je od njih. Da, priznajem,
Tvrdoća moja slomila mu srce,
Za što me samo Nebo kaznilo,
Većma no može podnijeti moja dob.
Posvuda progoni me njegov duh,
Te više: »Platit ćeš mi svoju
Okrutnost.« A ne znam ni sam kako
Napustila me kći, neopazice,
Te ne znam živi li, il pun grob.
O, meštre Merrythought, oprostite,
Jer težak teret vodi me u smrt.

MERRYTHOUGHT: Pa, opraštam. I bilo veselo!
No opraštate li i njemu Vi,
Ako se taj mali šaljivac
U životu kadšto igrao lupeža?

VENTUREWELL: Od svega srca, gospodine.

MERRYTHOUGHT: Recite još jednom, i srdačnije.

VENTUREWELL: Opraštam, ma tako mi duše, da.

(Ponovno ulaze Luce i Jasper)

MERRYTHOUGHT: *(pjeva)*

Tako je došla njegova draga:
Ko ljiljan je bila bijela i blaga.
Hej, haj, loli, loli!
Tako je došao vitez joj mio,
Kao da sada bitku je bio, itd.
Dakle, gospodine, ako im opraštate, spojite
njihove ruke.
O tome se nema više što reći.

VENTUREWELL: Hoću, baš hoću.

GRAĐANIN: Ne sviđa mi se to. Tiho, momci. Slušajte me, neka dođe jedan od vas, svatko
je dovršio svoju ulogu, samo ne Ralphe. On je ispao.

DJEČAK: Pa to je, gospodine, Vaša stvar. S njegovom ulogom nemamo mi ništa.

GRAĐANIN: Iziđi, Ralphe! – Sredi ti ovoga, kao što si već i ostale. Hajde, iziđi.

ŽENA: Sada, dragi moj mužu, neka dođe i umre.

GRAĐANIN: I hoće, Nelice. – Hajde, Ralphe, dođi amo i umri.

DJEČAK: Umre li, to će biti vrlo neprimjereno komadu, jer nema za to povoda, pogotovu
ne u jednoj komediji.

GRAĐANIN: Ne brini se ti, momče, za to. Ne završava li se njegova uloga, daj malo razmisli, tek kada umre? – Hajde, Ralphe, iziđi!

(Ulazi Ralph, strijela mu zabodena u glavu)

RALPH: Dok bijah smrtnik, ovaj kruti leš

Na Strandu tržio je smokve i grožđe.

Tu motrio sam djevu ljupku, divnu,

Čiji majstor koncem je i šilom

Otpremio potajice mnogu čizmu.

Za ljubav njoj, ja, nježni mladac još,

Uputio sam se pod oružjem

U Walthamsku pustinju. I tu

Preda mnom pade Riđobradi div,

A ja izbavih sve njegove sužnje.

Iz domovine tad me odvede čast

U Moldaviju, gdje stekoh ljubav

Pompiane, otac joj bje kralj.

Al vjeran ja crnoprstoj Suzani

Uskratih ljubav dičnoj Pompiani.

Velikodušno joj dadoh igle tri

I novac za tatine časnike.

Povrativ se, porinuo sam se,

Te budem izabran za šefa

Prvomajske parade, uz kićen zbor

I prstenje, u ruci kita cvijeća.

Unaprijeđen potom, jer me sav

Mile end izabrao za kapetana,

Da, šešir, pero, i liderski štap,

Te sam svoje ljude priveo sjaju,

Tek jedan se je ružno glasao.

Te sam stvari izveo ja, Ralph,

Za ljubav mojoj premiloj Suzani.

Povrativši se u svoj šircl plav,

Pohodila me u štacunu smrt

Da snizi cijenu rakiji. Al prije

No što iz boce gutnuo sam kap,

Smrt rukom zgrabi funtu papra, i sve

Mi lice i tijelo dobro naprašila,

Te ja za tili časak nestadoh.

GRAĐANIN: Vjere mi, zgodno je to smislio.

RALPH: Tad uzeh sobom strijele i svoj luk,

Te pođoh u Mokropolje da se ohladim.

No opet sretoh strašnu krutu Smrt,

Te ovom strijelom prostrijelih si glavu.

Gle, venem. Tko od vas, ako mi je drug,
 nek kloni se prostrijeljenih glava!
 Zbogom vi dečki sretnoga Londona!
 Nikada više skupnih Poklada,
 Kad grnusmo u kuće razvrata. –
 Sve jača mi je bol. – I neću već
 Im širit noge da drugi guraju,
 Nit mrčit halje trulim jajima.
 Podizat štap, o nikad, nikad već!
 Umirem! Odleti, dušo, leti
 U trgovački raj. Ah, ah, ah,
 Itd.

(umre)

ŽENA: Lijepo si to kazao, Ralphe. A sad se nakloni gospodi i pođi svojim putem. Krasno si to kazao, Ralphe!

(Ralph ustane, nakloni se, iziđe.)

MERRYTHOUHT: A sada, kad smo se svi tako lijepo i neočekivano pomirili, mislim da se ne bismo smjeli rastati bez pjesme.

VENTUREWELL: Dobar potez.

MERRYTHOUGHT: Onda, opalimo.

PJESMA

Bolje glazbe bit ne može
 Od glazbe kad se srca slože.
 Nek svatko onaj koga muči
 Zlovolja, il izljev žuči,
 Od nas uči držat čelo
 Vazda vedro i veselo!
 Pjevaj! Pa bili smrtni sati,
 Ustat ćeš i zapjevati:
 Od zemlje nam brani tijelo
 Tek veselje, da, zacijelo!

(Odlaze)

GRAĐANIN: Hajde, Nelice, hoćemo li i mi? Gotovo je.

ŽENA: A ne, borami ne, George, nisu moje manire takve. Najprije bih gospodi nešto htjela reći. – Zahvaljujem vam svima, gospodo, na strpljenju i ponašanju prema Ralphu, tom jednom djetetu bez oca. A ako bih vas mogla primiti u svom domu, to bi išlo teško, pa ipak bi se našlo pol litre vina i lula duhana, koliko za vas. Jer, doista, nadam se da vam je dečko drag, ali bih rado da znam cijelu istinu. Prepuštam to vašoj diskreciji, pa pljeskali vi ili ne. Ja ću namignuti, a budući da ćete vi postupiti onako kako ja hoću, zahvaljujem vam od sveg srca. Neka vam Bog udijeli dobru noć. – Idemo, George!

(Odlaze)

Preveo: Ante Stamać

UČIM SE PRIMATI UDARCE

Anđelko Vuletić

UČIM SE PRIMATI UDARCE

Cijelog svog života.
Uporno poput crva. Radim jedan te isti
Posao.

Učim se primati udarce.

Već u cik zore.
Skačem iz postelje.
Bacam se cijelim tijelom pod mlaz ledene vode.
Stajem pred ogledalo.
Dugo se gledam u oči i tražim po licu
Prazno mjesto.
I kažem:
Tu.
Baš tu nek se danas slažu kao cjepanice.
I neće im biti po volji široko ali ni
Tijesno.

Uzdahnem bar tri puta duboko.
Zatvorim prozore.
Otvorim oči. Zalupim vrata.
Lupim se po čelu. Da nisam što zaboravio.
Pa.
Put pod noge. Učim i samo učim.

Učim se primati udarce.

One iz mraka i one u leđa.
Udarce sud-bine i udarce rod-bine.
One čiste i one prljave.
One u želudac i one u potiljak.
One đonom i one sjekirom.
One poštom i one miloštom.
Udarce hudbine udbine dbine bine ine i
Ne, ne (O, ne, ne)

Niti padam niti posrćem. Hvatam se za zrak.
Držim se na nogama. Sve uzgor.

Sve dok se kao vreća. Sve dok se kao zavežljaj.
Ne napunim.
Sve dok se kao lešina. Sve dok se kao lopta
Ne nadmem.

(I što se dalje događa).
Sad mi tek svanjiva. Jer me svi.
Tuku.
A ja sve više odskačem.

Neću da se sklupčam. Da se sklanjam.
S puta.
Da se skukavčim.
Da pištim svoju pjesmu.

Dobio sam što sam žudio. Našao sam što sam.
Tražio. Stao sam na svoj put.

Kotrljam se ovim svijetom.
I pljuckam pomalo okolo.
Čas desno čas lijevo.

Ako me tuku. Neka me tuku.
Tako mi i treba. Ja sve više i više.
Odskačem.

Da ne pretjeram u procjeni. (Ne bih se smio
Kladiti) Ali.

Možda ću jednog dana
Do samog sunca odskočiti. Pa se stropoštati.

Pa se opet mirno. Pazeći svog posla.
Svijetom koturati.

Otrovat će se. I neće mu biti spasa.
Tko od te jabuke okusi.

Tko do te lopte makar i nogom dotakne.

NEZNAN

Komad kruha
i zrno soli na tvrdom, starom, hrastovom
stolu.

A jedan neznan, čudan gost,
motri to sa strane.

Glad pokreće ruku;
oči, oštro, sijeku; i čuvaju sve
prilaze
okolo.

Sve je spremno; i sve je tu što treba biti,
gosta ne računam. To je nešto po vrhu.

Zašto ne počinjem? Koga još čekam,
što sam zaboravio? Ne pitam se ja,
to je glas okatog straha.
I, dok počinjem – ne počinjem. Dok se
pitam – ne pitam.

Mrva po mrva,
kao po nečijoj zapovijedi, pada sa stola,
i daje se u bijeg.

Ni kruh ni sol, ni u zrnu ni u prahu,
neće u ponor ždrijela,

u mrak
u slijepi potok.

Tamo gdje će im gospodariti
pohlepa i ponor moga tijela,
moga oklopa.
Koji me tuče i pritiska,
i od koga ni sunca ni mjeseca ne vidim.

Na stolu komad kruha, i čaša
vina.
A jedan nezvan, čudan gost,
motri me sa strane.

Krenem li da to dohvatim,
ruka sama od sebe zadrhti,
krši se i pada kao suha grana.

Taknem li čašu
sama od sebe se lomi,
i prosipa u prašinu

A onda, najednom nahrupi vjetar, i hitro
obavi svoj posao.

ZIMI, TISUĆU DEVETSTO DEVEDESET DRUGE

U Dubrovačkom primorju, dok sniježi,
(zimi, tisuću devetsto devedeset druge) kad su
u tom kraju
možda i živi zavijdjeli mrtvima, starom, »Napoleonovom« cestom
Neum – Dubrovnik,
zaraslom u korov i grmlje,
tiho u noć,
(da me ne osjete straže) sad
koračam ja,
kao što se nekad ovuda vukao, umoran i ranjen, njegov,
Napoleonov vojnik. Piše li nam se jednako?
Je li nam jednaka sudbina?

Starom, zagubljenom, zahrđalom cestom, kojom je
prije gotovo dvjesto godina, kleptao
pod bojnomo opremom,
Napoleonov ratnik,
sad, ne dotičući zemlju, probijam se, kroz šiblje
i kamenje – ja.
Je li nam jedna sudbina?

Kad me stigne zrno, i kad se, bez glasa,
srušim na ovu,
od vojničkih koraka izmučenu, zemlju, hoće li, nekad, i po meni
gaziti,
kao što sad ja hodim po istrulim kostima Napoleonovih
osvajanja?
Jer, oni su tu tražili najljepši kraj svijeta, ili
najlakšu svoju smrt!
A – što tražim ja?
Ili je meni:
domovina ono što je nekom – huda sudbina? Razvaljena grobnica?

BLAGOSLOV RIJEČI

U onaj dan, u onaj sat (u onaj kobni
čas),
kad sam se, naglavačke, stropoštao, kad sam pao,
(kao i sva moja neznana braća), i dotakao
zemaljsku
stud,
tu svemirsku zemaljsku tuđinu,
i shvatio,
u trenu (već tada),
čiste duše i tamnog sjećanja, da se
duboki studenac života skriva negdje pri
samom kraju, ili pak u dalji koja se obično
naziva: nigdje-i-nikad-i-nitko, i da je
jedini oslonac: krik u prazno.

U onaj dan, u onaj čas, umjesto prvog plača, samo je svjetlost riječi
moglo bljesnuti iz tame,
i povesti me za ruku, i pokazati mi put.

Ali, svjetlost riječi nije tijelom postala.
Pod teretom davnog grijeha, riječ se u kamen
pretvorila!

Za razliku od mene, te sitne male ljudske
kukavice, što drhti i hlapi, i nestaje kamen je rastao i cvjetao.

Kamen se plodio, i umnožio, i zatvorio sva obzorja.

Sad, na mojim krhkim ljudskim plećima stoji gromada kao
brdo.

Niti je mogu nositi, ni
ostaviti. A kako ću u život
bez blagoslova riječi?
U ovaj dan, u ovaj čas ledene zemaljske tuđine.

O, STRIJELCI, O UBIJCI, ZAŠTO DRHTITE
U OVOM ČASU

Oči su mi zavezane, a vidim
sve tamo daleko, čak do
nakraj mora.

Otišao sam već davno,
a s mjesta se pomakao nisam.

Usne ne mičem, a govorim na sav glas.

Ruke su mi stegnute u čvorove
i konope,
ali izrastam u deblo s tisuću ruku.

Strijelci, streljači i ubijci
prišli su
na korak razdaljine, ali
još oklijevaju,
drhte,
teško se odlučuje na ono o čemu je sve
odlučeno.

O ljudi, ako Boga znate, o krvožedna braćo na svom
teškom poslu,

nije pametno što drhtite u ovom času.
 Ta, ja sam tu da vam pomognem živjeti! Pucajte.
 Što prije!

Jer, ja sam temeljac na kome se podiže
 toranj vašeg života
 O, strijelci, o ubijci zašto drhtite u ovom času?

HLADNO NAS GRIJE, I HLADNO NAM SE RUGA

Beskrajna prostranstva velikog
 modrog kruga:
 u njemu oduvijek
 gori, reklo bi se – spasonosna svijeća, jednako na dan rođenja,
 kao i času našeg potpunog skončanja. Gori svijeća! A iz nje
 bije stud.
 I ni jedan je huk, i ni jedan je ledeni vjetar ugasiti
 neće, dok smo mi u životu, dok smo
 na putu.
 Tako blizu
 samo što se nije oborila
 na našu glavu,
 a tako daleka, neugasiva, nedostupna, i – ravnodušna,
 nijema. Kao na pogrebu, nad kojim stražari,
 a ne tūži, ne tuguje. Ne dotiču je se naše muke, ni naši uzdasi.

Nepregledni prostori nedostupne nebeske
 plaveti: u njima
 bdi svijeća koja nas hladno grije. I – niti progovara,
 niti na naš pozdrav, niti na žalbe odgovara.

Ali, mi, naivno i kratke pameti svejedno jednako stupamo
 dalje, sveudilj u nadi,
 još dalje, i sve dalje,
 bacajući se na gomilu, na grobišta ili razbojišta,
 ili penjući se jedan drugom na glavu, i najavljujući
 posljednje sate, i utičući se u plač, i zapplećući se
 u jauk, a modri se krug širi,
 i stalno izmiče, prepuštajući nas velikodušno ...
 prepuštajući nas razbojnički
 da se nepovratno stropoštavamo u svoju

vlastitu, u svoju unutarnju
provaliju, u svoja priviđenja. A sve to
zamišljeno, odozgo,
promatra nepomične svijeće,
plete nam puteve i raskrižja,
hladno nas grije, i hladno nam se ruga.

BIČ PONAD GLAVE

Čvrsto sam, i sigurno, postavljen
između dva visoka kamenita brda: dobro sam
uglavljjen – nema greške ni zamjerke.
Prosto, kao da sam prednji zub nekoj
budućoj zvijeri
koja će tu ubrzo izrasti.
Ali: neće!

Ruke sežu tik do kamenja, što, oštro i strmo,
strši iz brda.
Ruke lebde i hite kao da će, što je moguće
prije,
urasti u rebra i jedne i druge kamene
gromade.
Kao da će urasti? Ali: neće!

Kazna je nešto drukčija: sastoji se u tome
da prstima dotičem rubove brda, i da se tako
održavam u zraku. I, u životu.

Stvar je u tome – i besprizivna naredba! – da jednom šakom
kopam brdo i kamenje prebacujem
na drugu stranu,
a drugom – jednako tako: da kamenje prebacujem
na suprotnu stranu.

Ogluhnuo sam i zanijemio od čuda,
ali – posao je posao: ne predajem se, radim
neumorno.

I, nisam samo nijem ja! Nijem je i gluh i bič
koji siječe zrak nad mojom glavom.

A životna je zadaća – kao i svaka druga, nešto malo teža zadaća!

Lijevom rukom drobim
jedno, drugom – drugo brdo.

Jer, kazna je isto što i zadaća, ili život. A bič
koji jedva čujno fijuče ponad moje glave
isto je što i prst sudbine.

DESET PJESAMA

Ivo Dekanović

U PREDGRAĐU

U predgrađu prepunom oronulih zidova,
natrulih plotova i stareži,
a mnoštvo praznih prozora
s dugim grčem tame
kao da odasvud pomno motri
puste uličice što se stalno gube
nekako u sebi samima,
u starom predgrađu
najednom sam se našao
ne znajući ni kako ni zašto,
i sad stojim ovdje smućen,
osvrćem se neprestano na sve strane,
kao da tu nešto čekam,
možda neki tajni znak,
ne misleći pritom ni na što.

Kiša lakim šumom ispunja predgrađe
a na uglu male ulice
uvelo lišće zdvojno gleda
iz prepunih kanta za smeće,
crni se sve jače u razbacanim hrpama
pokraj zida stare kuće,

to lišće tako mirno kisne,
bespomoćno trune,
i ja najednom shvatim:
crni rasap tog natrulog lišća
jednako se sad u meni skriva
i podmuklo tišti,
dok stojim ovdje samotan u predgrađu,
a svjetlost dana polako se gasi
i kiša rominja sve tiše
i tiše.

NA ULICAMA SVIH GRADOVA

Na gradskim ulicama mnoštvo ljudi
prolazeći užurbano svojim tijelima,
kretanjama, licima i pogledima
cio grad neprestano ispunjaju
uvijek istim pitanjem što sumrakom
dotiče sve živo i neživo na svijetu,
tako da se i sam gradski pločnik pita
nisu li svi ti ljudi
postali već i prije smrti
tek spodobе bez lica, čudne sablasti,
sami sebi nepoznati,
oni tako razuzdano lutaju
besciljno među tuđim građevinama,
a možda su bili samo prikaze
još i prije svog rođenja.

KRAJ SRUŠENE KUĆE STARI PLOT

Natruo starinski plot
ne omeđuje više ničije dvorište,
kuća je srušena,
zarasla u korov i travu,
plot ne služi više ni za što
osim da možda jesenje kiše
namoče natrulo drvo,
pospiješe neprimjetni mu raspad,
umilostive i smire

mrtvačke kosti
skrивene ispod tih ruševina,
rastoče njihovu šutnju.

USAMLJENA GOMILA

ili

praznina sa zvucima rock-glazbe

Naprijed! Sve brže, sve luđe,
pomamno širom zemaljske kugle,
u vrtlogu mrtvačkog plesa
grabež i droga se krijese
u mnogim ljudskim očima.

Praznina zapravo nigdje ne počinje;
ona jednako svagdje traje
i samo razvratno mijenja
svoja očitovanja,
nedokučiva praznina
u kricima veselja
sa zvucima bučne muzike, plesa,
s ritmovima zloslutna ludila,
samoće i bluda.

SAMO STARINA OVDJE TRAJE

Siva zgradurina napuštene tvornice
negdje na rubu mrtvog predgrađa,
nedaleko teče velika rijeka,
u njenom mutnom sjaju
zrcali se gdjekad nebo.

Tvorničke hale bukne prazninom
i sutonskim sjenama
usred vedra dana.

Pročelje zgrade prekriveno je mnoštvom
malih gnijezda u koje stalno ulaze
i opet iz njih izlaze
užurbane lastavice.

Lastavice stalno hitrim letovima,
crninom i cvrkutom,
usitnjuju nazočnost
te zgrade tako da se čini
na trenutke promatraču namjerniku
kao da se to sumorno zdanje
polako i neprimjetno gubi
u starini koja ovdje gospodari
svim stvarima i mirno traje.

TO NEZAMISLIVO ŽDRIJELO

Nevidljivo to
nemanski razjapljeno ždrijelo,
grozomorno oduvijek što radi,
drobi, mrvli, guta sva stvorenja,
o kojem se ništa ne zna,
bezdano ždrijelo
samom svojom nečujnošću i nevidljivošću,
tim silama koje pokreću
svako zbivanje
to ždrijelo neprestano radi,
a onda napokon i samo, bez traga,
neprimjetno nestane
u praznoći prvotnog mira.

GRADITI I OPET GRADITI

Graditi, uvijek iznova graditi
hramove, katedrale, tornjeve i banke,
tvorničke hale, radionice,
i mnoga groblja, krematorije,
sva moguća druga zdanja
za stanovanje, rad, igru, zabavu,
samo graditi i uvijek graditi. ...

pa makar se već u svakoj građevini
šutljiva ruševina krije
i motri ljude kako grade,
i čeka svoje vrijeme
kad će s bezbroj drugih ruševina

svjedočiti tmurnim izgledom i šutnjom
o ljudima što su nekad ovdje bili
i marljivo, postojano gradili.

VLASNIŠTVO

Pogledajmo samo toga čovjeka
u starom iznošenom odijelu,
i prevelikim trošnim cipelama,
sa smiješnim klobukom na glavi,
on stoji pred blještavim izlogom
trgovine bogate svim čudima,
blistavilo izloga stalno nasrće
na blagost noćne tame,
razmetljivo uređen izlog
prepun je raznobojnih svjetlucavih,
zlokobno skupocjenih stvari,
i čovjek stoji opčinjen tim sjajem,
ukočenim pogledom pozorno
ukočenim pogledom pozorno motri
sjajno šarenilo tog rastvorenog
pakla,
u njemu raste opsjena,
ona treperi sjajem i silinom
uvijek jednako neispunjenih želja,
opsjena raste i prerast će brzo
čovjeka i njegov očaj,
ispunit će nepreglednim bljeskom
ulicu i noćno nebo.

I čovjek se najednom uspravlja,
nadima se sav i trese
kao da će poletjeti uvis,
on počinje vikati: »To je moje!
To je sve moje! To je moje!
To pripada meni! To je moje!«
Čovjek urla luđački te riječi
snagom dugo potisnutog očaja.
On urlajući sve jače te riječi
počinje razbijati jarko blještav izlog,
s njegovim se urlikom bučno miješa

zveket razbijenog stakla,
i gase se sva svjetla izloga.

Sad mnoštvo ljudi okružuje tog čovjeka,
on svladan od tolikih ruku
izbezumljen i dalje urla, cvili,
ušutkavaju ga bijesnim udarcima,
stižu kola hitne pomoći
i odvođe čovjeka s imenom,
a bezimenog, uvijek nepoznatog.

Kad ujutro sunce bude obasjalo
ulicu i razbijeni izlog,
dan će biti samo živa
zlatna opsjena,
u jutarnjoj tišini
možda će tkogod čuti kako
još uvijek odjekuju riječi:
»To je moje,
i nakon svega što se zbililo
moje!«

PJESMA SUVREMENOG POLUBOGA

Ja sam onaj koji jesam i nema nikoga
ravna meni
na cijeloj zemaljskoj kugli,
nema nikoga tko bi bio uistinu
mene dostojan,
moga silnog uma, snage i ljepote,
pa makar zavidnici kažu
on je samo sretan čovjek,
ja sam ja i samo ja
znadem kako treba obožavati
moju slavom posvećenu osobnost.

Hoću da jednom budem pretvoren u kip
od bijelog mramora,
i da stojim tako uzvišen i divan,
uspravan i posve gol
usred goleme i prazne dvorane
muzeja što je samo meni posvećen

i više nikomu i ničemu,
da stojim svečan, obogotvoren,
u bijelom skupocjenom mramoru,
uvijek čuvan u tom posvećenom prostoru
sa spolnim udom u erekciji,
i neka to svi dobro vide,
da moj muški ud pokazuje,
i on također prema nebu,
da bude putokaz i znamen
svima smrtnicima, da posvjedoči
koliko sam ja uzdignut
nad svakim drugim stvorom
u svom božanskom stanju.

Ljudi misle: on je samo modni hit,
ljepotan maneken, slavni pjevač ili športaš,
filmska zvijezda, pomodni gizdelin,
ili tako nešto slično,
oni tako često misle, ne shvaćaju,
ja sam ovog doba živi polubog
i hoću svoj mramorni spomenik,
poput bogova iz drevnih vremena,
da budem ovjekovječen i veličajan
i uvijek uzvišen nasuprot praznini,
toj praznini kojoj sva stvorenja
od početka svijeta pripadaju
osim mene što sam vazda
to beskrajno moje ja,
ja sam onaj koji jesam,
suvremeni pravi polubog,
osmjehujem se svakomu sa mnogih slika,
gledajte me kako stojim svečan,
sav u bijelom mramoru,
i neka vam svima bude krivo,
ja sam JA.

PROIZVELI SU TO STVORENJE

Neljudska nakaza, grabežljivi monstrum
rađa se polako,
izlazi iz skupocjene naprave
u nekom dobro skrivenom laboratoriju.

Taj stvor se odmah nadima
od urođene gladi
za vlastitim užasom i mrakom.
Tvorci toga čudovišta
sada zapanjeni gledaju
gdje se stara ljudska priroda
sjednila s nečovječnom opakosću.

Kako se samo pomamno cereka
taj izdanak čistog ljudskog paklenstva,
kako bijesno traži bilo što
da zaposli svoj ubilački zanos.

Ljudi koji su ga stvorili
stoje bespomoćni,
u panici divlje viču
ili šute. . .

u njihovoj šutnji sve jače odjekuju
cerekanje i urlik
tog izrođenog nedonoščeta,
sav njegov uzaludni jad,
mrtvački gnjev, rugoba i zloća.

PISANJE PJESAMA

Stjepan Gulin

KAD MI

kad mi objave knjigu
kupit ću tipkaći stroj
otipkat 100 pjesama
to za to mogu
od radosti od veselja

POEZIJA JE

poezija je
zagonetan osmijeh
zub šešir
to je dama
o ho ho

poezija je i
nepoezija
ponekad
u neki dan

točka i itd

pametnija od
čovjeka

PISANJE

pisanje je terapija
pišeš kad pišeš
kad šetaš se
kad ne smiješ

pišeš i kad
ne pišeš i
kad brišeš

uglavnom uvijek
pišeš

KAMOVANJE

mijenja boje carducci
leopardi isto
dok matoš vrijeđa
tekst i kontekst

a kamov kamuje
u njegovoj glavi
promijenilo se nije

nije bilo vremena

KAMOV

da l se vrijeme
odnosi na mene
što je smrt u njemu
živim neprestano

što je sloboda
vičem o da
isušena kaljuža

da l je to to
il nešto drugo

jesam li ja kamov
il neko kamo

PJESNICI

tjemenom pjesnici
probijaju nebo
polagano polagano
svakom riječju
svakim korakom
ispod svojih stopa
stihovi u zemlju
tražeć mjeru

PREDSTAVLJANJE

predstavljamo
moje pjesme
kritičar
knjigu
pa

taj čin ima
nepoznate posljedice
bacanje nečega
pred nekim

igra neprihvatanja
prihvatanja
i sve između

e pa sad

PIŠE PISAC

piše pisac
al čuje se slabo
od upornog šuma
pisaca bukača

*ta glava jest ravna
svemu što je mrvi
premda curi nešto
ukalkuliralo se to*

piše pisac
politički predznak
mu knjiga

URADIT PJESMU

napraviti pjesmu
praviti je namrtvo
igra neka
otvoren obruč

uraditi je
urediti
tu pjesmu
od iz u
odvući je
u porinuće

nu kako
klizi ć
pišti p
precizna mehanika

uraditi pjesmu
urediti je

KROJAČ

provući bi mogli
tu riječ
u neki stih
al tražiti drugu
nam treba

postojati mora
ta druga riječ
izvući je
iz zaborava

iskopati je
staviti u sustav

izvrnut je
brisanom prostoru

trudna igra
konac igla

TRGOVINA

pjesnici lice
ne dajte ga
nit glavu
izgubit ne

u trgovini stiha
sviđa mi se
ne sviđa
tržnica emocija

to je ta poezija
to je ta poetika

ČUĐENJE

ode i sever
u antikvarijat
zvan europa
slamnig ivšić
moderna austrijska
lirika k tome
čitava biblioteka
1050 kuna za

a pjesnici su
zaista čuđenje
u ovom svijetu
ponavljam još
jednom ponavljam
još

ZNANSTVENIK

kroči mlad znanstvenik
književni i književnički
u glavi mi aristotelova
poetika kvintilijanova
retorika nova evropska
kritika u 2 toma k tome

znanje s posljedicama
a poštenje

STIPE BOŽIĆ

popeo se na vrh
na pr himalaje
i skliznuo je
u modro jezero

što teže je
nije pitanje
jer gore i dolje
isto je

ista protežna
sudba umjetnost
niskih visina
i visokih dubina

da l je niski vrh
lakši od najvišeg
identificirat cilj
kopat ispod jezera
identificirat zaustavljenost

katapultiranje boga
neka nova znojna pjesma

EVO TI PJESME

pisat pjesme
nije teško
al nosit
to breme
znojne čarape
emanira glava
utegnu začudnost

diktatorski diktat
evo ti pjesme
izmoljava ona
neku svrhovitost

evo ti pjesme

ZAKRPAN SLUGA

riječima sam
zakrpan sluga
čuvam sebe
od mene

borim se
da svaka riječ
dâ snage za
novu riječ

smiješan faust sam
u svetom neredu
kloniran na stih
na sadašnjost
vječnosti

i krpam svoje pjesme

SREĆA

predat se poslu
kopat ko krtica

nepoznat rudnik
u nepoznatom brdu

i nitko izvuć
tog poslenika stiha
iz zapetljanog teksta
iz tvrdih figura

sav u svijetu
sav u tu
gradi svoju kuću

ne gradim svoju sreću
gradim svoje djelo
više nietzsche

sreća će doć il ne

STIH O STIHU

spavat ne mogu
pisat ne mogu
kriv sam ja
a i ti svijete
i što će dva krivca
na ovoj nedužnoj zemlji
bolje da se jedan makne
ne, borba do smrti
pa evo bacam ponovo rukavicu
u zajedničkoj pobjedi
popit piće ti i ja
ne trebaju nam odličja
i napisat stih o stihu
da će sve prašit

VULAS NA OPATOVINI

razlistalo stablo
oblo tvrdo
ko umjetnik
igraju djeca

svaki dodaje laticu
da mu bude lakše

umjetnik i ne zna
tko mu sve pomaže
i kad mu je najteže
kad nema izlaza
ima netko tko
radi za njega

RASTU STABLA

réne charu

rastu ko pjesnici
tvrdoćom nešto lijepo
kroz ušicu igle
nakon mnogih listanja

pjesnik stup
obzor prekrije
duhovnik lopov je

ubojice lijepo misli
dok kriči panj
sve samuje
shvatio sam
umjetnik
žrtveno janje je

KAD BIH MOGAO

zašto pišem tužbalice
kad bih mogao dangubice
kad bih mogao drpimice
i diple nabit u usta

a gusla ilica nova ves
dolje gore dolje gore
prostituirala se kuna pred bankom
bankomat povraća stih

kad bih mogao rugalice

KRHOTINE

iskopali arheolozi
neke krhotine
od bčd czs kln m
i mucaju riječ
poredali kosti
pazi molim te
piše pjesma
mi mislili moneta

znanstveno otkriće
zaslužuje nobela

PISAT

pisat pjesme
posao ko
svaki drugi

otešćalo tijelo
vreteno u mozgu
kovač
ribar
pometač

bilo što
 glavno je
 da jesmo
 neko tko

KRITIČARI

znaju i razne igrice
igrat kritičari
jednom jurišaju
drugi put skrivaju
a znaju i
nogom na knjigu

i tako to sve
izvantekstualno
fino uglađeno
bace te u kut
volejski kulturno

a preskoče te
tek slučajno kažu
il si u famoznom
onom itd
poslije mnogih
nabrajanja

MATICA PJESNIŠTVA

izbačen si bio
iz matične knjižnice
krila pisala izvan
drugi su brali med
med pjesništva

prenosio si mrtve
trutili su trutovi
marke funte dolare
otkrivaju te sad
pjesničkim kunama
kojim je prošao rok

curi tvoj med
zabit u maticu
časnog pjesništva

PJESNIK JEST

ne čitaj novine
doznat ćeš
ako mirišeš zrak
čitaj pjesme
tamo su izravni
odgovori za ono
što te boli

jer pjesnik jest
božji glasnogovornik

RÉNE CHAR

ako sam ljut
miri me pjesma
jedino preko nje
mogu nešto
s nekim

blistav očaj

NE PERO

ne pero
neg poštenje
u ruke
i pišite gospodo

JOSIPU SEVERU

jesam li sâm
ima l još koga
pjesnik sam
ništa vam nažao
učinit neću

udarac u oko

galopira borealni konj
diktator je nemoćan
u plovdiv vlašku prašku
numizmatičari numizmatičari
došli u blinjski kut
može l se ovđe buzines

mrtav joža recitira poslodavcima

I UMRIJET

razlistao se križ
suha maslina
izgubljenog pjesnika
izgubili ga

napisat konačno
stih o stihu
i umrijet

A PJESNIK

stupaju nekad bile žene
a sad hodajući predmeti
tko se poigrao okrutno
tko ubio boga u njima

janjetina juha ružmarina
aprikot absint dobar
marka funta ruleta
baca se žeton iz grudi

civilizacija guzice
ispred lica pjesnika
a pjesnik piše piše

a smije mu se
naborana guzica

TEŽINA

dao bih pessoii
imao kad bi
100 pezosa

al ne znam
uzeo bi ih

to činjenica je
ko što žene

bježe od mene
jer nemam 100 k

i tako mi
neki pjesnici
imamo sebe
i svoje pjesme

i teži l to što

AUTOBIOGRAFIJA

rođen u ponoć
neki pjesnik k tome
rushdie-jevo dijete
ponoći sam sa svim
zapatljanim implikacijama

talijan omogućio porod
nijemac asistent
ne okusih preporod
nikad u životu

jer zamišljen ko pjesnik
nije ni moguće bilo to
zasad eto nemam dodat što

DIJALOZI

Miroslav Pelikan

DIJALOZI 24

Vratimo se kormilu moreplovče
Njega čvrsto držimo
I kada su nam skloni i kada nam prijete
Njega jedino čvrsto okrećemo

Vratimo se valovima i pravcu kroz njih
Taj put znamo i u nepoznatom moru

Kormilo je omjer svijeta
Samo se strane neprestano mijenjaju
Kormilo je uvijek u ruci
Kao najbolji prijatelj

Vratimo se okretima
Kormilari!

DIJALOZI 25

Umirimo se i oslušnimo
Život (Gibanje) je svuda oko nas
Ako poslušamo pozornije, razabiremo glasove
Razne autore, razne boje
Samo treba oslušivati
Čut ćemo jednom sami sebe

Prepoznati i iznenaditi se
Doista, to smo mi
Stvarno, to je moj glas
Ugrabljeni glas iz moje unutarnjosti
Izjednačen s mojim pravim glasom
Tko je tada pravi onaj, od nas dvojice?
Dvije kopije ne vrijede kao jedan onaj pravi
Umirimo se i odaberimo

DIJALOZI 26

Moji su mornari spremni
Odani moreplovci
Kukavice i strašljivci
Heroji i nakaze
Bogalji i divovi
Ljudi i neljudi

Možemo li ploviti nepoznatim morima?
Možemo li do prve sigurne luke?
Možemo li, jer želimo?

Što doista možemo ako želimo?

Doplovit ćemo u zagrljaj sna
San je prijatelj zaborava
Izmijeniti će karte
Promijeniti će nas

Što ostaje od želje?

Samo pokušaj
I pišemo silne knjige kako smo htjeli

DIJALOZI 27

Svejedno mi je kamo ploviti
Raširi jedro
Odvoji se od obale
Kreni

Bitno je krenuti (poći)
Biti za pramcem
Samo ploviti
Stajati ispred napetog jedra
Pratiti zvijezde

Negdje si i ti
Ako ne na moru, onda si među zvijezdama
Neću te izgubiti
Uvijek te slijedim
Ravnomjerno, bez prestanka
Uvijek sam na tvom tragu

DIJALOZI 28

On koji zna sve
Stanuje s biljkama u hodniku stare zgrade
Miješaju se mirisi, davni i dnevni
Zavojite stepenice iz dana u dan
Uvijek u istom smjeru
Prema vrhu, samo prema vrhu

Crveni se cigla, crijep pod sunčevim svjetlom
Dva su ulaza, lijevi i desni
Građeni, jedan od drugoga, jedan pored drugoga
Dva ulaza jedne kuće

Prostor je prazan, nerazdijeljen
Kuća miruje na svojim uspomenama
Zaboravlja na mnoge riječi, povike, žurbe

Sve se samo taloži
Sjećanja na vrijeme
Slaže se
I ništa

DIJALOZI 31

Lako je tebi
Opisuješ događaje drugih
Svojom točnom mjerom stiha odmjeravaš nas

Zapisao si sve
I brodove i jedra i posadu i njihove namjere
Sve znaš
I njihov poraz
I opet se u početku nadaš
Možda izbjegnu

Nitko neće izbjeći
Tvojoj mjeri stiha
Koja kaže, nema preživjelih

Stihu se ne može umaknuti
On je zadnja istina kraja
Sjećanje se piše
Mi prolazimo i odlazimo
Riječi gubitnika ostaju

DIJALOZI 33

Oni plove. Slobodno, niz vjetar
Oslobođeni, mirni, tihi, bez riječi
Čuju samo valove
Oslušnu vjetar i razvesele mu se

Ploviti, ploviti do kraja plova
Ne čuti drugo osim mora
Skladno uranjati vesla
Jednolično, redovito, do obale

I on plovi, nekim drugim morima
Njih nema na našim kartama
I ne možemo se sresti
On putuje svojim brazdama

Sve je samo plovidba
Sa ili bez vjetra
U krmu ili pramac
Sve je u kormilu

DIJALOZI 35

Odlučiti se za izlaz sada, ili
Skrenuti do novog iskušenja
Odustati od svega trpnog, ili
Poći jednostavno dalje
Dokle?
Gdje je moja granica, stari rimski limes?
Imam li je?
Gdje mogu stati?

Oni prolaze u povorkama, nijemi
Zapitkujem ih, odmahuju glavom, ne razumiju
Idu svom cilju, prema svojoj granici
Jednolično hodaju, danju, noću, eonima

Ja sam suputnik kretanja
Gibanja naprijed, samo naprijed
Samo ravno, prema vrhu
Slijediti?

Ja tek gledam
Pitam, znam, odgovora nema

DIJALOZI 36

Riječi izbijaju iz mene kao vulkan
Istina je i to, lava se taloži u potpunoj disciplini
Ne ostavljajući tragove bivšeg kretanja
Sve zamire, lava sve pokriva

Tako i riječi, pokrivaju jedna drugu
Taloži se sjećanje, jedno na drugo
Potiskujući ga prema dnu
Sustavno, bez prekida

Mogu li prekinuti to stanje?
Teško
Tijek se ne lomi
Sve što slijedi pravac, čvrsto je

Riječi i sjećanja, mogu li zajedno?
Mogu li ja sobom iznijeti svoje?

Mogu li biti neka druga riječ?
Nova, neupotrebljavana, čista, svježija?
Riječi nisu voće
Svježina ne postoji
Koristi se uvijek isto
Iz jednog u drugog

DIJALOZI 37

Putujem, hodam, uvijek istim putem
Prema sjeveru do male crkve
Potom povratak na jug, starom ulicom
Fasade s novim natpisima, nekako neprirodno
Kao hodamo starinom s novim pročeljima
Neki novi ljudi, novi običaji, u starini

Ipak, negdje ovdje rado bih pisao
U potkrovlju stare kuće
Rado bih postojao ovdje
Negdje, gdje se već nađem

Kuće su uistinu prazne
Tek natpisi žive
Avers i revers života
Živi i ne živi u kući koja je mrtva

DIJALOZI 38

Kuća u kojoj je sve mrtvo
Nema ni sjećanja na nju
Nekada je bila, ostala je svojim truplom svjedočiti o svom životu

Oni prolaze i ne vide je
Tko bi je uopće mogao ugledati onako mrtvu?

Svi prolaze i idu dalje prema svojim novim kućama

Grade svoja sjećanja
Precizno poput ljekarnika
Oni su sada na redu
Njihov je red
Pamtiti i posjedovati
Redom, od početka, od prvog broja

DIJALOZI 39

Soba mog oca

U tvojoj sam sobi
Sam, nakon toliko vremena

Mogu li se suočiti s tvojim uspomnama?
Mogu li odgovoriti na neka davna pitanja?

Tvoja je soba teška
Prepuna teška zraka

Ja tu ne pripadam
Slučajno sam navratio

Ipak sam tvoj
To je i moja soba

DIJALOZI 40

Sanjam te bijelu, prozračnu
Onako, голу od prozora do sobe
Lepršava koraka, kliziš ustvari
Jednolično, mirno, bez promjena
Jesi li ti duh mojih tlapnja?
Pusta želja?

Tko si?

Sanjam te prazna tijela
Tek uspomene
Puno tijelo sjećanja
Ravno praznini

DIJALOZI 45

Pokušavaš li mi znakom reći kako me nema
Gluposti, ja sam uvijek tu
Uvijek sam pored tebe (tvojih misli)
Samo me ne vidiš, ne osjećaš me
Mirišem posebnim mirisima
Mirisima izgubljenog kraljevstva

Mirisom izgubljenog tijela
Mirisom tvog davnog tijela

Mogu li te osjetiti davnim mirisima?
Mogu, samo dio, to je moje sjećanje

Sve je to zaborav
Iz zaborava biramo najbolje
Izgubljene mirise

PUTOPIISNA SVJEDOČANSTVA O OTOKU PAGU

Irvin Lukežić

Otok Pag svojim neobičnim izgledom, koji djelomično nalikuje na bizaran Mjesečev krajolik ili pak biblijski Kanaan s prastarim maslinicima, već stoljećima privlači radoznale putnike iz Hrvatske ali i mnogih europskih zemalja. Neki od njih ostavili su o svom kratkotrajnome boravku na otoku i pisana svjedočanstva koja su, premda nastala u nekim davnim epohama, dragocjeni dokumenti o njegovim prirodnim znamenitostima, kulturnim prilikama, te nekadašnjim ljudima i običajima. Ovo izlaganje govori upravo o takvim tekstovima, izdvajajući pritom ono što čini njihovu suštinu.

Povijest otoka Paga nije posve jasna. U najstarije doba nalazio se u njemu grad *Cissa*. Ime je po svemu sudeći predrimsko (mediteransko). I kao što se svi mediteranski i jadranski otoci zovu po glavnom i najvažnijem mjestu, tako se zvao i taj otok. Antička *Cissa* nalazila se sjeverno od današnjega Paga, na suprotnoj strani Paškog zaljeva, u predjelu uvale Caska, oko tri kilometra jugoistočno od rimske Novalje. Rimska *Cissa* propala je u potresu 361. godine posl. Kr., ali je poslije obnovljena. Posljednji se put spominje 1372. Od toga doba otok se zove samo *insula Pagi*, prema drugom glavnome mjestu. To drugo mjesto, gdje se dobivala sol iz morske vode, zvalo se latinskom riječju *pagus* tj. »selo«.

Ime sela *Novalja* ili *Nevalja* mnogi etimolozi dovode u vezu s latinskim pridjevom *navalis* »pomorski«, i domišljaju se da se kod toga mjesta odigrala pomorska bitka u vrijeme rimskih građanskih ratova. Istina je da ono potječe iz rimskih vremena, jer se u njenoj blizini nalaze tragovi rimskog vodovoda. Takvih je imena i u romanskim zemljama a izvode se, prema Petru Skoku, iz lat. riječi *novale*, što znači »iskrčena zemlja«. Otok Pag je nekada bio vrlo šumovit. Na malu sitnu mediteransku šumu upućuje i drugi naziv naselja Barbat. Latinski pridjev *barbatus* u prenesenom značenju označuje teren obrastao sitnom šumom. Vjerojatno su po krčevini i Rimljani nazvali svoje *Novalia* u pluralu, tj. krčevine.

U svom »Prirodopisu« (*Naturalis historia*) rimski polihistor Plinije Stariji u I. stoljeću posl. Kr. spominje otok Cissa (Gissa) kod »istarskog kopna«. Općenito se smatra da je to isti otok koji stari rukopisi bilježe na razne načine, uglavnom vrlo nesigurno: Sissa (Tabula Peutingeriana), Kissa (Konstantin Porfirogenet), Kissa, Cissa, Chissa, insula Kesse (srednjovjekovne isprave). Smatra se da je to ime sačuvano u nazivu uvale Čaška, u domaćem cakavskom izgovoru Caska.

Godine 1508. istaknuti talijanski humanist i pedagog Paladije Fusko (1450-1520), rodnom Padovanac, napisao je djelo »Opis obale Ilirika« (*De situ orae Illyrici*, objavljeno 1540. godine). Djelovao je kao učitelj u Šibeniku, Trogiru, Zadru i Kopru gdje je i umro. U tom djelu, u kome se najviše oslanja na Plinija Starijega, on kaže:

»Sedam milja od Raba udaljen je Pag koji se prije zvao Gisom. Opseg mu je 700 stadija, ima istoimeni grad iz kojega je Benedikt Mišulić, odličan znalac astrologije, crkvenog i svjetovnog prava, koji je umro ove godine. Inače, kamenit otok obiluje vodom i ovcama, a paška je janjad glasovita u čitavu Iliriku zbog sočnosti i odlična okusa. Ondje je i vrlo lijepa i izdašna solana od koje Mlečani ubiru velik porez. Da se otok prije zvao Gisom, tvrde domaći ljudi i pokazuju na njemu ostatke grada koji se do danas naziva Gisom.«

U izvještaju o Dalmaciji Antonija Giustinianija mletačkoj vladi 1575. godine piše: »Pag, vrlo velik otok, okružuje više od sto milja, čiji je veći dio бесплодан i nema ni jednog stabla. Istina je da je onaj dio koji nije podložan buri plodan, te bi davao vrlo obilno ploda kad bi bio obrađen. Ali ondje ima vrlo malo svijeta zato što na čitavom otoku nema više od pet sela, u kojima ima samo dvjesto četrdeset sedam duša (...) što na kopnu, što na otoku, tu ima tisuća sto i jedanaest duša, koje ima dovoljno za obradu.«

Talijanski biolog i putopisac, opat Alberto Fortis (1741-1803), rodnom Padovanac, autor djela *Viaggio in Dalmazia* i prevoditelj *Hasanaginice*, boravio je i na otoku Pagu. Sakupljajući geološku građu i starine: okamine, natpise na latinskom jeziku, stari novac i rukopise ostavio je mnogo zanimljivih opaski o ljudima i krajevima s kojima se susretao. Bio je ponekad i suviše strog u osudama zaostalosti naroda, smatrajući da su za takvo stanje krivi neuki popovi i fratri koji narod zaglupljuju umjesto da ga prosvjećuju. Njegovo djelo izlazi u doba kada je otkrivanje nepoznatih i dalekih zemalja bilo književna moda: znanstvenici i istraživači spajali su u svojim putopisima racionalističke i prirodoznanstvene podatke s klasicističkim interesom za antiku. I Fortisov *Put po Dalmaciji* napisan je kao znanstvenički putopis, namijenjen istraživačima prirode i starina. Svrha prosvjetiteljskog putopisca jest da opisujući upozorava, a upozoravajući popravlja ili bar nastoji popraviti ljude i svijet.

Fortis kaže da nam geografi nisu ostavili nikakva opisa otoka Paga, premda njegovo obličje, veličina i bogati proizvodi to zaslužuju. Nije pouzdano da je na taj otok mislio Plinije pod imenom *Cissa* ili *Gissa*, jer se ta imena mogu jednako dobro primijeniti na nekoliko susjednih otoka. »Ovaj se otok pruža od sjevera prema jugu duž Primorske Hrvatske ili *Morlačke gore*. Dug je pedesetak milja; širina mu je nejednaka. Jedna osobitost razlikuje ga od svih drugih otoka na Jadranu, a to je veliko unutrašnje jezero slane vode, dugačko petnaest milja od juga prema sjeveru, u koje ulazi more kroz kanal

koji na nekim mjestima nije širi od četvrt milje. Postoje još dva manja jezera na otoku; jedno je blizu *Vlašića* i obiluje ribama, posebno jeguljama, a drugo blizu zaseoka *Slabine*.«

Govoreći o podneblju ovoga otoka Fortis veli:

»Podneblje otoka Paga isto je kao na *Morlačkoj gori* i morskoj obali u njezinu podnožju. Zima je strahotno hladna, a ljeto užasno vruće. Olujno more bijesno udara u kamenitu obalu otoka nasuprot planini; s te su strane vrhovi i padine bregova pusti zbog vjetra, tako da na njima nema ni šume, ni pašnjaka, ni njiva, osim na nekoliko mjesta; nego strašno golo kamenje, pusto i nenaseljivo, pokriva gotovo svu površinu. Zrak je općenito pomućen zbog slane magle što se podiže od sudaranja valova u uskome *Morlačkome kanalu* između strmih i golih stijena. Ni jezero nije mirno u olujno doba, te nipošto nije luka kako bi se moglo pretpostaviti na prvi pogled, nego je burno i nezgodno za plovidbu. Stanovnici grada ne mogu izlaziti iz kuća dok bjesni vjetar, a krovove svud naokolo moraju utvrđivati velikim kamenjem. Oni koji su ovdje bili zimi govore o otoku kao o Sibiru, jer da je potpuno pokriven snijegom i ledom i trajno izložen hladnom sjevercu; ja sam na njemu bio ljeti i smatram ga jednakim najvrućim krajevima na svijetu. Golo kamenje koje ne tvori samo masu otoka nego i gotovo svu njegovu površinu, uskoća dolina i zrcaljenje jezerske vode koja je općenito vrlo mirna ljeti, toliko čudesno pojačavaju toplinu među tim kamenjem da loze zasađene oko jezera donose zrelo grožđe već u početku kolovoza; i drugi rijetki plodovi što ondje uspijevaju na isti način pretječu obično vrijeme dozrijevanja. Pojave u zraku ljeti su veoma nepravilne; česti su iznenadni vihori i teški pljuskovi; ovi potonji su škodljivi stanovništvu jednoga dijela otoka, a korisni ratarstvu na protivnom kraju. U nastavku ću izvijestiti o različitim praznovjernim običajima koji su nastali zbog ove razlike u potrebama.«

O ratarstvu i glavnim proizvodima otoka:

»Obale unutrašnjega morskog jezera gotovo su posvema zasađene lozom, posebno blizu grada Paga i solanâ na južnom kraju jezera. Posvemašnja nestašica drveta na otoku uzrok je tome što velik dio loza nema nikakva potpornja. Neke su pak poduprte trskom koja se goji poradi toga. Dio otoka pod sudskom vlašću Paga proizvodi oko četrdeset tisuća barila dobra vina, te oko dvije tisuće *rakije*, u prosjeku svake godine. Velika količina kadulje i ostalih mirisnih biljaka kojima je pokriven otok pruža izvrsnu hranu pčelama, pa med nije neznatna grana trgovine; uglavnom se nosi u *Rijeku* i ondje preprodaje kao med toga kraja. Ta ista paša između gola kamenja izdržava velik broj ovaca i koza, pa vuna, koja je vrlo loša, i sir tvore malu stavku za izvoz. Lovljenje tunjeva u *Caski*, blizu kraja morskog jezera, donosi također znatnu korist kada te ribe prolaze u izobilju, ali to je vrlo nepouzđano, pa se ne mogu obaviti proračuni. Sjeverni dio otoka, zvan *Novalja*, koji ovisi o vlasti *Raba*, dobro je opskrbljen vodom i ima dobre pašnjake u nizinama, pa je u tom kraju stoka veća i bolja nego i na jednome susjednome otoku ili dalmatinskome kopnu. Proizvodnja žita i ulja vrlo je oskudna, te nije dovoljna da ono malobrojno stanovništvo izdrži dva mjeseca.

Najvažniji je otočni proizvod sol. Godine 1774, kada sam bio na otoku, proizveli su je osam stotina tisuća mletačkih *stavija*. Dio solana pripada vladi, ostatak privatnim vlasnicima; one se svake godine popravljaju, pa stoga javna uprava pozajmljuje novac

vlasnicima koji ga žele i koji bez te pomoći ne bi mogli obaviti potrebne popravke. Laguna u kojoj leže solane duga je četiri milje i oko pola milje široka. U njoj se nalaze iste vrste ljuskara kao u mletačkim lagunama.

Kako spomenuh, otok zaista nema drva ni za loženje ni za koju drugu uporabu, osim sjevernoga kraja koji se zove *Rt Lun* i obilno je opskrbljen svim vrstama. Među ostalim, tu ima vrlo fina korijenja i panjeva starih maslina što bi dalo izvrsnu građu kiparima i graditeljima ormara. Ali taj dio otoka pripada općini *Raba*, pa su stanovnici grada Paga i sela što ovise o njemu prisiljeni kupovati drvo za svoju uporabu. Na obali morskog jezera postoji rudnik fosilnog ugljena koji je još sačuvao razaberiv izgled drveta; ali tako je loše kakvoće da od njega ne može biti nikakve koristi osim u slučaju velike nužde.«

Naseljena mjesta, povijesne napomene i starine:

»Mnogi tragovi drevnih naselja još postoje na otoku *Pagu*, a isto tako tragovi utvrđenih mjesta koja su propala pod provalama neprijatelja ili od zuba vremena. Povjesničari kažu da su stanovnici često napuštali otok; i zaista, treba se čuditi kako su se ljudi ikad mogli odlučiti da se nasele u tako ubogu kraju. Malobrojnost stanovnika, nakon tako mnogo godina mira i spokojstva pod mletačkom upravom, očito dokazuje koliko je taj otok nepogodan za stanovanje. Ukupan broj jedva doseže tri tisuće i pet stotina duša, što nije u razmjeru s plodnim tlom, ako se ne računaju goli bregovi koji pokrivaju gotovo cijeli otok. Najveći dio toga stanovništva živi u gradu Pagu, za koji kažu da ima oko tri tisuće stanovnika. Maleni glavni grad pustoga otoka ne može mnogo pružiti radoznalim očima; osim toga, on nije davno utemeljen, jer su ga sagradili Mlečani godine 1468. Plan je dobro načinjen, ulice su široke i ravne, što obično nije slučaj u dalmatinskim gradovima, osim *Zadra*. Ime *Paga* nalazi se u starijim zapisima, ali tada je on bio selo i stajao je na nezdravu i nepogodnu položaju koji se sada zove *Stari Grad* ili *Terra Vecchia* (slijede povijesne primjedbe).

Najistaknutije obitelji u gradu Pagu jesu Kašići, Jadrulei, Portada, Grasso itd. Postoje dva redovnička samostana i jedan koludrički, te nekoliko crkava, a sve je neuredno i loše se održava; *Stari Grad* također ima samostan franjevac, a ti su redovnici vrsta ljudi koji pod različitim imenima i haljama zagađuju svako mjesto gdje se lakovjerno neznanje daje nagovoriti da izdržava te dangube i praznovjerce.

Na razvalinama *Kesse* nikla su dva seoceta stare i nove *Novalje* smještena na najboljem dijelu otoka koji je najprikladniji za trgovanje s Dalmacijom i Italijom. Tu sam vidio neke ulomke rimskih natpisa iz najboljih vremena za koje se ne može misliti da su preneseni iz drugih mjesta u kraj koji je prepun vlastita kamenja.

Kolan i Vlašići također su siromašna sela a njihovo stanovništvo, zajedno sa stanovništvom obiju *Novalja*, jedva doseže šest stotina duša. Ženska nošnja u Vlašićima veoma je neobična i veselija nego u otočanki iz Zadarskog kanala; ali nisam imao vremena da je dadem nacrtati.«

Običaji i praznovjerje:

»Zbog teškoća prilikom putovanja do grada Paga i zbog lošeg smještaja s kojim se susreću stranci, to je mjesto vrlo slabo posjećeno. Stoga su stanovnici divlji i neuljudni kao da žive na najvećoj udaljenosti od mora i od trgovanja s pristojnim narodom. Plemići

koji umišljaju da pokazuju drukčije ponašanje nego pučani zaista su smiješni likovi i odijelom i navikama i uvredljivim isticanjem. Neznanje svećenstva je nevjerojatno, svećenik na najvišem položaju, za kojeg se mislilo da je učen čovjek, nije znao kako se Pag zvao na latinskom jeziku.

Najveći dio paškoga pučanstva živi od rada u solanama i ima dobru plaću koju im Vlada redovito isplaćuje; stoga je stanovnicima grada veoma važno da imaju suho ljeto, pa neuki puk na kišu gleda kao na nevolju koju na zemlju navlače čarobnjačke sile. U skladu s tim shvaćanjem oni biraju fratra da izgoni zloduhe iz zraka i odbija kišu od otoka. Ako unatoč trudu jasnoga fratra ljeto bude kišovito, on gubi ugled i kruh; ali ako zaredaju dva-tri suha ljetna razdoblja, stječe veliko štovanje i korist.

U Novalji, gdje se bave nečim što je različito od solana, služe se jednako smiješnim sredstvima da dobiju kišu kao što se njihovi susjedi trude da imaju suho vrijeme. Ima još bezbroj praznovjernih običaja među tim ubogim neukim otočanima koje uglavnom potiču i podržavaju fratri radi svoga probitka, a ponekad i zbog opakije svrhe; ali budući da se malo dobra može postići iznošenjem narodne gluposti ili redovničke pokvarenosti, ostavit ću ih na miru takve kakvi jesu.«

Na drugom mjestu Fortis kaže da je u starini otok vjerojatno bio znan pod imenom *Portunata*. Taj otok svojim stijenama zatvara jezero slane vode dugačko deset milja, gdje se proizvode velike količine soli; posjećuju ga jata tunja koja se, kada jednom uđu, ne znaju više vratiti u more. (...) »Gotovo sva površina je očajna, bez drveća i bez ikakove vrste vidljivih biljaka ili trave, strma, krševita i nenaseljena. Kada sam ušao u jezero kroz kanal koji ga povezuje s morem, nisam mogao ni lijevo ni desno vidjeti ništa drugo osim golih nadvitih stijena, tako izobličeni izvana zbog žestoka udaranja valova da se jedva razaznavala slojevitost. Općenito, kamen na otoku iste je vrste kao istarski ili breča, a postoje i veliki sojevi modrog i žućkastog pješčenjaka. Kanal ili unutrašnji zaljev na Pagu nije luka; naprotiv, to je veoma opasno pristanište, čak nepristupačno zimi kada sjeverni vjetrovi pušu s tolikom žestinom te se stanovnici grada ne usuđuju pomoliti iz kuće, a još manje oni rijetki rasijani po okolici. U to godišnje doba nebo se uvijek doima oblačnim zbog guste magle što se diže od udaranja valova u dugi lanac oštih i šupljih stijena. (...)

Nisam našao nijednu medalju, ni natpis, ni rukopis, niti ijednoga razborita čovjeka u cijelom tome gradu; svakoga zanimaju solane i tko god ne govori o soli, do njega se ne drži.

Na drugom kraju zaljeva, suprotno od solana i deset milja od grada Paga, komad je zemlje koji nije posvema slab. Tu je stajao kaštel *Kessa Veterana* koji se često spominje u kasnome starom vijeku; i vjerojatno nedaleko od toga mjesta, još dalje, bila je *Gissa*, jer tu su pronađeni komadi starog mramora, natpisi i novci. Taj je dio otoka pod upravom Raba; tu ima žitnih oranica i razmjernan broj stanovništva, te velik izvor izvrsne vode, pa su ovce i goveda toga područja bolji i veći nego i na jednome drugome otoku u Kvarneru. Imena Stare Novalje i Nove Novalje, koja nose dva sela, svjedoče o latinskome podrijetlu.

U tom kraju ima oko šest stotina stanovnika. U prošlosti su duhovnim zanimanjem toga puka upravljali ilirski popovi glagoljaši koji su, istinu govoreći, općenito vrlo neuki i nesposobni za svoju službu; umjesto njih, današnji vrijedni rapski biskup poslao je

latinskog svećenika. Glagoljaški jezik, koji je drevni posvećeni ilirski, danas se malo razumije. Ne znam kako će se latinskim popovima svidjeti dužnost što ju je puk običavao iskati od svojih ilirskih svećenika. Svi oni, a posebno župni, morali su odgoniti zle duhove, te *vukodlake* i vještice koji dižu oluju; morali su stajati vani, u svećeničkom ruhu i s krštenom vodom, izloženi vjetru i kiši. Samozvanci su valjda glumili ovaj prizor veoma ozbiljno, izvodeći tisuću pokreta i grimasa i skačući s jedne strane na drugu kao da ganjaju kakva vukodlaka. Upoznao sam se s jednim od njih koji je za đavlom trčao po moru do pasa, pa je u tom čudnovatu položaju nastavio sa svojim križanjem, škropljenjem i zaklinjanjem. Dok svećenik mrmlja svoje molitve, otočani pucaju iz oružja prema mjestu koje im on pokaže ne bi li pobili vještice ili ih nagnali u bijeg. Može li glupljega običaja biti i među Laponcima?

Prvoga dana mjeseca svibnja, jedan mladić s lisnatom granom u ruci trči kroz selo Novalju, prolazeći ispred svake kuće. Žene koje ga čekaju bacaju na nj vodu dok prolazi i glasno viču: *Maj daj vodé*; kada mladić završi ophodnju, skače u more i pliva naokolo. Pitao sam ih o porijeklu tog čudnoga običaja, a sve što su mi mogli odgovoriti bilo je da je tako od pamtivijeka, ali nisu znali zašto.

Žene s otoka Paga, posebno one koje su živjele u braku kratko vrijeme, ako im umre muž, zaozbiljno čupaju kosu i prosiplju je po lijesu, i taj obred toliko je posvećen običajem da nijedna žena, čak kada se javno zna da je mrzila muža, neće propustiti da ga izvrši.«

U poglavlju o svadbenim običajima Morlaka opisuje jedan zanimljiv detalj: »Na otoku Pagu u Kvarneru, u selu Novalji (gdje je vjerojatno bila *Cissa* u starih geografa), postoji smješnija i neopasnija, premda jednako divlja i okrutna navada. Kada mladoženja hoće povesti sa sobom djevojku s kojom se mora nerazrešivo vezati, njezin otac ili majka, u činu predaje, s velikim pretjerivanjem stanu mu nabrajati njezine ružne osobine! 'Kad je već hoćeš, znaj da je kukavna, prkosna, jogunasta itd.' Na to će mladoženja, okrenuvši se mladoj s prezirom: 'Oh, kad je takva,' rekne joj, 'ja ću te već natjerati da metneš pamet u glavu!' Uz te riječi dobro je pljusne ili je udari šakom ili nogom ili joj iskaže kakvu sličnu ljubaznost koja je kadšto zahvati, jer taj obred nije samo slikovit. Općenito se čini, kako kažu, da morlačke žene, pa i otočanke, osim gradskih stanovnica, ne grde muževe što ih katkad istuku, a često ni momke.«

Trideset godina poslije Fortisa otok Pag je pohodio riječki prirodoslovac Josip Host (1755-1836) koji o tome govori u svom botaničkom itineraru po Istri i Dalmaciji (1801-1802) pod naslovom *Viaggio botanico nell'Istria, Isole del Quarnero, e nella Dalmazia*. Host je bio član austrijske Dvorske komisije. Dana 5. i 6. srpnja 1802. došavši s Raba boravio je u Novalji i Barbatima, odakle je morem prosljedio do grada Paga. Ondje se zadržao tri dana, obišavši okolicu i solane, te nastavio put Karlobaga i privlake. Evo što o tome veli u svom dnevniku:

»U 6 sati izjutra nađem se na predjelu koji je najbliži otoku Pagu. Ne gubeći vrijeme, otišao sam u obilazak okolice. Na svoje čuđenje vidio sam neobično mnogo majušnih i velikih skakavaca koji su poharali sve ono što suša nije uspjela. Dosađivali su mi i u hodu, jer su se u čitavim oblacima dizali pred mojim nogama. Tu sam ušao u drevni podzemni hodnik gdje sam vidio i razne ostatke rimskih zgrada. To selo naziva se Novalja i nalazi

se pod jurisdikcijom Raba. Navečer krenusmo kopnom pješice na suprotnu stranu da bismo se tamo lakše ukrkali na brod i na vrijeme došli u glavni grad. No, kako se podigao olujni vjetar, bili smo prisiljeni noćiti, uz lošu podvorbu.

Rano izjutra ukrcasmo se i nakon samo otprilike tri milje moradosmo okrenuti niz vjetar i iskrcati se na kopno jer je bjesnio suprotan vjetar. Nakon više od sata vijećanja grof povjerenik odlučio je da ga prevezu do suprotne obale kako bi odanle pješice nastavio put glavnoga grada, što se i dogodilo te je tamo sretno stigao sa svojom pratnjom. Ja i gospodin Suppé ostadosmo u očekivanju boljega vjetra kako bismo put nastavili morem. Uputismo se prema selu po imenu Barbat, naručismo objed a ja do tada pođoh za svojim istraživanjima. Ovdje vidjeh mnoštvo trstike uredno zasađene na način da sjevernom vjetru koji tamo puše, zapriječi oštećivanje lozja i usjeva. Ovdje, po prvi puta u godini vidjeh novo zrelo grožđe. Po završetku objeda, točno u podne, vjetar zapuše u krmu, odjedrismo i za sat i pol bijasmo na Pagu, prije no što su ostali još mogli stići pješice. Odsjeo sam kod gospodina kneza Portade koji ima vrlo čestitu ženu, dvije kćeri i pet sinova. Tu su me lijepo podvorili, a troškove je snosio njegov gospodin brat zajedno s Komisijom. Pohodio sam obližnja mjesta i našao lijepog bilja.

Zajedno s grofom povjerenikom razgledao sam tamošnje solane koje donose znatnu dobit kako stanovnicima tako i državnoj blagajni. Duge su i do 5 milja, te daju do 100 tisuća modija soli. Svaki modij nosi 13 mjerova. Poslije podne otišao sam u botaničku šetnju.

Krenuo sam u potragu prema zapadu.

Prošetao sam se prema južnoj strani. Nakon objeda sredio sam svoje biljke i pripremio se za put. Na tom otoku bi sretniji botaničar mogao pronaći više od onoga što sam ja uspio, budući da je nezapamćena suša u trajanju od 7 mjeseci uništila mnoge biljke koje nisam mogao vidjeti (nabraja biljke).

Pag (Pagum) je grad koji se nalazi u dnu kanala. To je radije kaštel u opsegu od pola milje. Pučanstvo dosiže do otprilike 4 tisuće stanovnika. Većina ih živi od solana koje se nalaze jugoistočno od grada, u dubokoj ravnici koju zovu Stara zemlja, gdje se nalazi franjevački samostan. Taj otok leži u najjužnijem dijelu Kvarnerskog zaljeva i proteže se duž kopna s kojim pravi uzak kanal sve do Dalmacije i od kojega je odvojen tek tijesnim i vijugavim kanalima. Nepravilnog je i izduženog oblika, te nekako prirodno podijeljen na razne poluotoke koji su zajedno spojeni vrlo uskim prevlakama. Stanovnici računaju da mu je opseg 100 milja uokolo. Prvi poluotok od kojeg se sastoji naziva se Rt Lun. Brdovit je i prekrit drvećem. Na prevlaci koja ga spaja s preostalim dijelom otoka, nalazi se selo Novalja pod upravom Raba. Obala tvori dvije luke za brodove male nosivosti. Drugi poluotok prostire se od Rta Ded (također pod upravom Raba) do Rta sv. Krištofor nasuprot Karlobagu. Tu nema nijedne luke. Obale su strme i odsječene, a more što bijesno o njih udara, čini ih nepristupačnima i dube strašne pećine u sedri od koje je sastavljen taj dio otoka. Rt Ded je prekrit drvećem: česminom (*Quercus Ilex*) i hrastom cerom (*Q. Deris*). Solane se pružaju do crkve sv. Ivana u selu Gorica. Proizvodnja soli dosegne poneku godinu i do 100 tisuća modija. Ostatak otoka posve je ravan, ali neobrađen, jer se svi bave solju. Na njemu su dvije šume. Jedna u blizini glavnog mjesta, a druga u selu Kolan, ali

obje slabo održavane. Ne šteti se sječom uz tešku štetu za šumu, a s vremenom i za same stanovnike. Tuna se love u uvali Caska. Jegulja je napretek u jezeru (Velo blato) opsega nekoliko milja koje se nalazi između Poveljane i Dinjiške. Jedna i druga obala prekrivena je s paprati. Ima tu muške i ženske paprati (*Filix mas et foemina*) koje tamošnji stanovnici upotrebljavaju za pokrivanje svojih koliba. Tu je i drugo jezero koje se nalazi između Kolana i Novalje i koje obiluje ribom. Nazivaju ga Jezero Slatina. Tu je i vrlo bogat rudnik kamenog ugljena, kojim se više godina služila kompanija šećerane na Rijeci. Na Pagu je pet župa koje u duhovnom pogledu ovise o Zadru. 1. Kolan, selo na zapadnoj obali, s dvjema lukama, Mandre je mala i nevažna. Luka Šimuni velika je i pogodna, no prilazom vlada jugo. 2. Gorica je bez luke. 3. Poveljana. 4. Vlašić koji je nadomak ninskom kraju, s tijesnom lukom koja se zove Škanica, nazvana tako po dvama obližnjim otočićima. 5. Dinjiška koja se nalazi između Gorice i Vlašića. Tu se nalazi jedan porušeni kaštel koji nosi naziv tvrđava Ljubač.

U 4 sata izjutra ukrcasmo se u pratnji razne paške gospode u drugi brod te uz pozdrave iz grada mnogim pucnjima iz mužara i musketa, u 7 sati istoga jutra po dobrom vjetru stigismo u Karlobag.«

Njemački prirodoslovac Ernst Friedrich Germar godine 1811, voditelj katedre mineralogije u Halleu i pripadnik slobodnih zidara, u burnim godinama napoleonskih ratova posjetio je Istru i Dalmaciju, o čemu objavljuje putopis *Reise nach Dalmatien und in das Gebiet von Ragusa* (Leipzig und Altenberg, 1817). Na putovanju od Raba do Zadra u srpnju iste godine on je zabilježio:

»Tako smo uskoro prošli kanal koji dijeli otok Rab od otoka Paga. Noću je padala jaka rosa pa sam se jako nahladio, a cijevi naših pušaka su nam zarđale. Bio sam sretan da je to bilo sve i da nisam zbog toga doživio i druge nevolje. Rano ujutro nalazili smo se kraj Novalje na otoku Pagu. Pred Novaljom je bilo mnoštvo ribarskih brodova, mi smo zašli među njih i za sat vremena uhvatismo skuša dovoljno za doručak, koji smo ispekli na kraju obale. Onda smo nastavili jedriti niz zapadnu obalu Paga.«

Godine 1840. pjesnik, novinar, pripovjedač i putopisac Marko Kažotić (1804-1842), rodnom iz Trogira, objelodanio je u Zadru opis putovanja jadranskom obalom od Istre do Dalmacije (*le coste e le isole dell'Istria e della Dalmazia*). Doplovivši parobrodom do obale Paga, Kažotić ustvrđuje da se radi o antičkoj *Gissi* koju Plinije ubraja među istarske otoke u Liburnskome moru, Strabon ga naziva *Cissa*, potom kasnije postade *Kessa* i *Quussa* te na »ilirskome« *Pagh*.

»Nepravilna je oblika, duguljast, od prirode podijeljen na više poluotočica povezanih vrlo uskim prevlakama. Grad Pag podignut je posebnim dekretom mletačke vlade a u počecima bijaše kaštel za obranu od provala Uskoka koji su pljačkali i pustošili otok. Prvi se puta našao pod mletačkom upravom u desetome stoljeću (...) Ovaj otok posjeduje rudnik kamenoga ugljena koji više nije u uporabi: ima najbolja vina, najbogatije solane koje godišnje mogu donijeti prihoda od 60000 stotina, uključujući i rapske solane.

Pored Novalje, jednoga od njegovih sedam sela, otvara se prirodni podzemni hodnik obrađen ponešto ljudskom rukom (*s'apre un sotterraneo opera della natura con qualche tocco dell'arte*), širi se duljinom trista koračaja, osvijetljen je s gornje strane prokopanim

rupama te se završava otprilike poslije jedne milje na mjestu gdje malobrojne ruševine ukazuju postojanje antičkoga grada.«

Kažotić je potom od Paga produžio pored Obrovca i Nina do Zadra.

Sedamdesetih godina 19. stoljeća svojim se putopisima po Primorju i Dalmaciji osobito istakao prirodoslovac, geograf i planinar Dragutin Hirc (1853.-1921.), rodom Zagrepčanin, tada učitelj u Bakru. U svojoj knjizi Hrvatsko primorje (1891.) govori o gradu i otoku Pagu. Posjetio ga je parobrodom iz pravca Karlobaga. Budući je bila nedjelja, na rivi bijaše sila radoznala svijeta u svečanim narodnim nošnjama:

»U istinu, krasan nam je to narod u Pagu! Mužkarci su zamašiti i obično golobradi, a odielo mora iznenaditi svakoga. Nose modre i dosta uzke hlače, modri haljinac, koji im siže do kukova sa sjajnim putašcima, a glavu pokrivaju crvenom i crno zarubljenom čepicom. Haljinac se s preda ne zaputi (ne zakapča), već je tu biela vunena košulja, koja se liepo izmedju modrila iztiče; crvena kapa, biela košulja, modre hlače, dakle narodne nam boje, što ćeš ljepšega, što li ugodnijega za oko! Nu bilo je i takovih sa smeđjim haljincem i fesom ljubičaste boje. Žene se odievaju u crno, na nogama imaju modre ili crvene dokoljenke, a glavu si pokrivaju bielom pečom. One su okrupne, crnomanjaste, žarkih, crnih očiju, bujne i kao ugljen crne kose. Krasni mužkarci i pristale žene. Srce mi skakalo od radosti, kad sam gledao pažki pomladak, djecu sa onim crvenim čepisama. Naginjahu se po rivi, a nekoliko njih došlo i na brod, te me zviudljivo promatrahu, znak, da je tudjinac riedak na Pagu.

Pag ima preko 600 kuća i do 4000 žitelja, a podignut bje u drugoj polovici XV. vieka po Mletčićih i Pažanih, kad se ovi oslobodiše Zadrana, pod čiju vlast spadao je cio otok Pag. Mletčani sagradiše tu župnu crkvu i knežev dvor i prisiliše otočane da si grade kuće i u njima nastane; tako je nastao Pag. Kuće pažke moraju te iznenaditi, jer su mletačkom elegancijom posagrađjene. Sve su kuće od kamena vapnenca zidane, a kamen pravokutno oklesan, pojedini komadi jednaki, zapremajući na oširoj plohi do 4. četv. dm. površine. Nekoje kuće, okrenute prema moru, jesu požbukane, nu druge stoje u prvobitnom obliku, što mjestu daje osobito lice, jer više manje izgledaju, kao da bi ih od kamena složio, a ne sagradio. Ponajviše su jednospratnice sa dosta velikim prozorima, na kojima nisam vidio puno cvieća, nu čemu, da ga i sade u loncima, kad im crvena ljubičina (rother Feigel) po zidovima i krovovima raste. Ulice su pravilne i koliko sam zapamtio ima ih četiri, one se na jednom mjestu križaju i kad se ovdje postaviš, vidiš u jedan mah četiri ulice. Tik pred nama uzdizala se velika osmerokutna kula sa uzidanim velikim krilatim lavom, sjećajući te na mletačko gospodstvo, kojemu su krila pala i Mletčićem nije pošlo za rukom, da nam ovo mjesto i otok Pag potalijanče. Hrvaština se tu liepo pazi; na občinskoj kući zagledao sam ploču sa slikom sv. Jurja, a naokolo napis: 'Občinsko poglavarstvo'.

A sada dvie tri o zanimanju Pažana, a poslije nekoliko njih o samom otoku, koji je svojom konfiguracijom jedan od najzanimljivijih dalmatinskih otoka.

Žitelji otoka Paga bave se vinarstvom, stočarstvom, pčelarstvom, ribolovom i pravljenjem soli. – Kad se unidje pažkim prodorom, iztiče se u početku na desnoj strani golet, nu jedva što si odmaknuo, zagledaš s protivne strane vinograd do vinograda koliko ti oko daleko siže. Pružaju se podno kamenitih 240-270 m. visokih, pustih vrhova do

samoga mora. Obično su pravilna oblika, pravokutni ili četverouglasti, a kako ih ovdje neogradjuju gromačama, pogledao sam ih u prvi mah za polja. Sve bijaše već ukopano i loza povezana. Na drugi način goje lozu u gor. Hrvatskoj, drugačije u Primorju, a drugačije po otoku Krku ili u Istriji kud i po dudovima kao u Italiji lazi, a opet imadu svoj osobit način na otoku Pagu. Trs se sadi u redove kao recimo oko Zagreba, ali se ne veže za kolac, jer nije viši od jedan do dva pednja. Kada se lišće i mladica razvijaju, nalikuje vinova loza uzbujalu onizku busu, a kad groždje dozrije i povali se ono na zemlju i zato pažka vina po zemlji zaudaraju. Cio zaliev pažki sve do rta Barbata ovjenčan je vinovom lozom. U novije doba počeli su lozu podupirati sa kolčićima trstike, da im grozdovi na zemlji ne leže. Kad je dobro ljeto dobiva cio otok 50.000-60.000 barila vina, koje se izvažava i jeftino prodaje, i sada bijaše slabijeg vina u Pagu litra po 10 novčića.

Stočarstvo usredočilo se po vrhovima otoka pažkoga, gdje su i pojedini stanovi (stan Olišnjak, Okić itd.), a u svakom stanu nekoliko stotina plemenitih ovaca. Osobita je pasmina, koju ovdje goje; ovce su velike, kakove do sada nisam vidio, vuna im fina, od koje Pažanke tkuju prteninu. Pažki je sir jedan od najboljih dalmatinskih sira.

Pčelarstvo razvilo se sa jugo-zapadne strane otoka, gdje imade od maslina čitavih šuma, zato Pažani obiluju i dobrim uljem.

Ribolov je u pažkom zalievu znamenit, a usredotočio se na jugozapadnom kraju; otok ima četiri tunare, a ona kod Časke vidi se iz Paga. Tuna ulazi prodorom i kako pliva uvijek desnom obalom, dolazi tako do tunere, gdje ju onda uhite. Godine 1888. uhitiše u jednom danu 200.000 starih funti. Jedan se dio tune ostavi žiteljem, a drugo izvažaju u Lošinju, Pulu, Trst, Mletke. Lov počimlje mjeseca svibnja. Osim toga love na malu i na velu sviću. Na malu sviću love lovrate, brancine, čifle, na velu lokarde (skuše, scombre) i sardele. Upoznao sam ovdje još jednu od sada nepoznatu vrstu ribarenja, to su šturu. U koj dragi, gdje je more mehko (to će reći, kad je dno mehko), načine takovu šтуру. Ona se plete od žukve i trstike, poldrugi je metar široka, a druga po volji. Manju ribu, koju su opazili, gone štapovi, udarajuć po površini morskoj prema takovoj dragi, u kojoj je jedan od ribara vodu zamutio. Riba bi rada pobjegla, nu jer je voda mutna, tuku je sa štapovi. Na taj način znaju uhiti mnogo ribe.

Druga pola pažkoga zalieva znamenita je zato, jer su tu velika slaništa, na kojima se sol pravi, dočim su od luke na desno velika skladišta, kamo se sol sprema. Slaništa otegnuše se na podrugi sat daleko, nu kako bijaše blagdan, nisu gradili sol, s toga niti ne podjoh do njih. Grade na njima godimice soli u vriednosti do 40.000 for.

Kako se vidi, Pažani su ljudi prometni, radini, pa s toga u njih nije zla i luka je pažka puna brodica, na kojima se izvažava vino, vuna, ulje, vosak i med.

Sad dvie tri o samom otoku, a za vrelo nam služi nautička karta istoga otoka i najnovija karta vojno-geografskoga zavoda u Beču, pojas 27. i 28. i naša opažanja.

Pažki zaliev ima dvie pole, sjevero-zapadna mnogo je veća od jugo-istočne, a gdje se te dvie pole sastaju, more je tako uzko, da preko njega vodi na dva svoda zidani most. Do ovoga sam mosta pošao i do volje se nagledao onoga krasnoga zatona. Na lievo od mosta stoje skladišta za sol, tu je i ravnica sa jednom kućicom, pred kojom je neka žena posjela i mrežu krpala. Dalje tamo pružila se ravnica travom zarasla ili pieskom zametena.

Tu sam vidio cielo jato magaraca; jedni su pasli, drugi ležeć počivali ili se izvaliv na hrbat po zemlji valjali. Na jednom se iz daleka tamo oglasi jedan magarac i sad za njim redomice ostali. Ugodan to mora biti koncerat u večer ili rano s jutra, kad se sve stišalo i zrak sgustio.

Magarac je na Pagu obična domaća životinja, nu nije to onaj nakostriešeni, izprebijani i zapušteni magarac, kako sam ga vidio po Hrvatskoj, već je to liepo, živo, ugojeno blago, desna ruka Pažanom za trgatbe, kad ga grozdjem natovare, koje on tada kući nosi, da ga tamo izmaste.

Stojeć na mostu, zurnem u more i opazim kako voda pod menom vrije, izbacujuć halugu (Seegras) i morske alge neprestance. Ujedno sam opazio, da more poput potoka teče. Stvar mi bijaše odmah jasna. Ovdje izvire jakim osovnim pravcem sladka voda, koja negdje propada, Bog bi znao, takovo je vrelo u moru kod Barbata, nedaleko prodora paškoga. Tuj da voda izbacuje bukovo lišće, i s toga narod nagadja, da ta voda sa Velebita dolazi. Sa zapadne strane otoka, sučelice od drage Slatine četiri su kala sa lužnatom vodom. Ovdje prodire svakako izpod otoka sladka voda, mieša se uz put morem i tako lužnatu vodu stvara.

Spomenut ćemo još, da jugo-iztočno od Paga leži seoce Vlašići, a ne daleko je od tuda muljača Veliko Blato (a ne jezerce, kako to Vj. Klaić veli l. c. p. 42), a zapadno Malo Blato. U jednom i drugom ima jegulja i pijavica, koje Pažani sabiru, u bocama raznašaju i prodavaju.

Pogledamo li na zemljovid naše domovine, opazit ćemo tamo kvarnerske otoke Krk, Cres, Lošinj, a do ovoga dalmatinski otok Rab. Medju Rabom i dalmatinskim kopnom pružio se Pag na 11 milja daleko; raširio se na 1,5 milje, a zapremio 5 četv. milja površine. Razgledavajuć pojedine dalmatinske otoke, opazit ćemo odmah, da se je Pag otegnuo i razčlanio kao nijedan drugi otok, a nešto mu u tom nalikuje raztrgani Cres.

Značajni su za otok Pag njegovi poluotoci, daleki rtovi, drage i dražice. Sa sjeverozapadne strane dva su takova poluotoka, od kojih se je lievi izduljio poput šila, dočim se desni nešto zaoblilo i iztaknuo rtom Koromačinom i otišao pravcem jugo-iztočnim do rta Sv. Kristofora. Medju jednim i drugim poluotokom otišlo more daleko u kraj i stvorilo zaton Nevaljski sa Nevaljom starom, odkuda vodi staza u Nevalju novu.

S jugo-iztočne strane otok se razširio, a najveća mu širina od rta Santiša do Vetisala. S ove su strane tri poluotoka, od kojih je srednji najveći, a pružio se u more sa dva poluotočića, a pred lievim nasadila se dva školjića. Medju poluotocima opet su liepe drage: prva Dinjiška sa istoimenim mjestom, druga (u sredini) Vlašić, treća Poljanska. Liepe su drage sa zapadne strane kod Poljane, stare, Kriljurska, u kojoj pristaje Lloydov parobrod, i Slatina.

Visokih glavica na otoku ne ima, malone u sredini otoka uzdiže se Sv. Vid, okrunjen istoimenom crkvicom, najviši vrh, uzdignuv se polag najnovije mjere 348 m. visoko, a ne 270., Veli vrh, Nevalji novoj na zapadu ima 131., Gredina poviše ovoga mjesta 177 m., Komorovac 199 m., Kozje brdo 147 m., Vilinja 125 m., Debela glavica 183 m., Barbat 214 m., Lopata 134 m., Kotica 185 m., Kršina 263 m., Razanka 206 m. itd.

Iztočna, prama Hrvatskoj okrenuta strana gola je i pusta, nu dosta raztrgana, s toga zanimiva, jer je i tu more stvorilo male dražice, a svakoj je narod dao svoje ime. Na

sjevernom su kraju dvie takove, gdje tunu love, dalje dražica Vela i Mala luka, Široka draga, Slana, Grabovac, Čisto, pa i zapadna strana zatona paškoga nije jednolična, ima tu draga Slana, Ružica, Barbat, Časkanska draga i druge.

Otoku Pagu na zapadu leži otok Vir (Puntadura), a dalje gore školj Maun. Osim pomenutih mjesta još su na otoku: Ždriljac, Maravčići, Sarići, Šiša, Stara vas, Vrtići, Gorica, Vidolini, Smokvica, Tornići, Fabianići, Simonići, Rukavine, Metajne, Barbat, Kustićevo selo, Beneći, Vrtlić, Livići, Peranići itd.

Razgledav se Pagom i otokom, pobilježiv koliko mi to u kratko vrijeme moguće bijaše, valjalo mi poći na parobrod, koji je robu izkrcao bio. Bijaše tu čitava hrpa sumporom napunjenih vreća, kojima vinograde sumporaju, i jedna hrpa za okapanje potrebitih motika.

Na rivi oko parobroda skupilo se još više naroda, a moje se oko paslo po onim liepim narodnim nošnjama, dočim su opet Pažani u mene virili kao željva u izvaljana jaja. Nekoliko malih crven-kapa došlo i na brod, a najviše ih se skupilo oko makine, da se nagledaju one čudne po njih stvari, koja parobrod goni. S jednim malim zabavljao se konobar, metnuo mu na pod novčić, on se prignuo, raskrečio i zubima novčić dignuo. Poslije mu metne drugi novčić medju reške, toga nije mogao dignuti. Da bude kraj, prizvah crven-kapca k sebi, te mu podah četvrtak. Da vam ga je bilo vidjeti, kako je veselo poskočio, oko mu se zakriesilo, ali se zahvaliti nije mogao, jer bijaše siromašak – niem.

Zureć u more, opazih tu više vrsti školjaka, a medju njima i nekoliko praznih Pinna, koje nalikuju na butinu. Da bar nešto za spomen svoga boravka na Pagu sobom ponese, zaželih jednu tu školjku. Dok sam se ja tako nagledao, razmišljao, kako da je se domognem, eno jednoga maloga do mene, koji me plaho upita, što gledam.

– To su losture, gospodine, ja ću vam ih donieti, ako trebate.

Rekoh mu, da će dobiti četvrtak, ako ju donese. On odskače na drugu stranu zatona i donese za kratko tri polovice i tako me zadovoljio. Metnuo sam ih na klupu, da se osuše.

I tako prispjelo vrijeme k odlazku. Konope odpuštiše i mi krenusmo. U prvi sam mah mislio, da sam sam, nu opazih jednoga Pažanina, obagažana lica suhonjava tiela sa fesom na glavi. Dodje k meni, pozdravi me talijanski. Rekoh mu, da talijanski razumijem, nu da znam, da on i hrvatski govori, pa ćemo zato hrvatski razgovarati i ponudih mu, da sjedne kraj mene. Pozna dakako cio otok Pag, puno mi je toga ispriopoviedao, a ponosom iztaknuo, kako se sada kod njih hrvaština pazi, te dodao, da imadu vriednoga načelnika. Opaziv moje školjke, reče i on da su to losture i da ih u pažkoj dragi tu i tamo ima na stotine. Pripoviedao mi, da su dobre za jesti, da se metnu na gradele nad žeravicu i onako ispeku. Od njega sam saznao i ovu zanimivu crticu, koja vriedi, da ju zabilježimo.

Ove losture ne živu same, već ima u svakoj po koj goli račić, pa kad je lostura gladna, onda se otvori, račići izadju, more zamute i tako ju hrane, jer u onom mulju ima uvijek hrane. Kakav je to račić, nisam dakako saznao, nu stvar je pak zanimiva i narodu ovuda i oko Paga poznata. – U ugodnom razgovoru prispjesmo i pod Bag. Parobrod nije unišao u luku, već se od kraja otisnula barka, kojom sam se prevezao i u gostionicu uputio. Poslije objeda umoran sam usnuo, a zatim malo izašao cestom uz more, ne bi li našao koju biljku, ali nigdje ništa osobita. Na jednom sam mjestu medju škrapama nabasao na jednu ljubicu

siroticu, koja je zaista sirotica, kad u tako užasnom kraju mora uspievati, kao što je onaj oko Baga.«

Putopisna svjedočanstva o otoku Pagu završit ćemo stihovima hrvatskoga književnika Slavka Mihalića objavljenim u zbirci *Zavodnička šuma* iz 1992. godine pod naslovom *Kiša na Pagu*:

Kiša ide otokom, popostaje. Dobro namoči vinograd, onda odšeta do mora, dugo pravi krugove, zatim se vrati i poprskava ovce. Zavuče se nekamo, u napušteni pastirski stan, odspava par minuta pa potrči grbavom cestom, diže prašinu.

Nitko joj ne prigovara. Ni ribar što sjedi u čamcu usred zaljeva. Ne podiže pogled, ali pita, hoćeš li ribicu? Ona sluša, djevojčica kiša, zasrami se i, prhne u maslinik. Onako bljedunjava, ali već sa znakovima ženstva, pokušava se popeti na staro stablo, a onda se rastuži. Žao joj je što su masline tako same.

Neveselo produži u selo, baš se naljutila na nemarne ljude i sva se do kraja ispada. Ne ostane od nje nijedna kap.

Iza oblaka proviri sunce, i ono mokro.

Čitav otok žestoko zamiriše.

I upravo ti intenzivni mirisi koji se šire iz Mihalićeve pjesme kao da prizivaju i očekuju nove, daleke i nepoznate još putnike, koji će ostaviti neka drugačija svjedočanstva o čudesnom otoku Pagu.

TRI TEME RUDOLFA BUNKA

Petar Selem

Život i djelo Rudolfa Bunka prožimlju tri teme, tako nazočne u XX. stoljeću.

Prva je tema egzila. Tema koja se u prošlom stoljeću neprestance javlja i ponavlja, u raznim smjerovima, u raznim povodima, u raznim odredištima. Egzil čitavih etničkih skupina ali i egzil pojedinaca, a što je u svom romanu takvog imena zapisao i naš sugrađanin Enzo Betizza. Rudolf Bunk je svoje življenje provodio iz egzila u egzil. Izbjegao iz rodne domaje Njemačke, prognanik je u Skandinaviji, zatim ide prema jugu, dospijeva do Švicarske, do Austrije, pa onda za mjestom svog egzila traga po Hrvatskoj, preko Koločepa dospijeva do splitskog utočišta, pa opet progonstva, lutanja, čudni itinereri koji će ga dovesti i do sjeverne Afrike i opet, opet Split. Na koncu, najparadoksalniji egzil: prisilni povratak u Njemačku 1958, povratak u domaju, izgon iz Splita, iz onog egzila koji je za njega, da parafraziram Camusa, postao i kraljevstvom. Ostaje neporecivo: da je u tom lutanju, iz progonstva u progonstvo, jedino mjesto stalnosti, pa dakle i jedino »kraljevstvo« bio ipak Split.

Druga je tema susret kultura. Rudolf Bunk dolazi sa sjevera na jug, noseći popudbinu njemačkog ekspresionizma. Slijedi onaj put, onaj zov koji je stoljećima prožimao njemačku kulturu, zov juga, zov što zvonko progovara u Goethea i Hölderlina: »ovdje ruža gdje cvate, i vinova loza se vije...« U djelu Rudolfa Bunka događa se taj susret, ekspresionistički vihor napaja se bojama juga, prožima njegovim oblicima i pronalazi onu prozračnost koja je i znak mjere. Posebice su znakovite scenografske skice, zapravo svojevrstne potpune slike, u kojima je prostor juga amblematski nazočan. »Carmen« ili »Cavalleria rusticana«, prostori preplavljeni modrilom, mjesec i palme u nekom ekspresionističkom nagibu, ali opet sjajni i prozračni, možda su sigle tog plodnog susreta čovjeka sa sjevera opčinjenog i zatravljenog jugom.

I treća tema, kazalište kao utočište. Kazalište kao mjesto gdje lualica, izgnanik, egzilant nalazi svoj duhovni prostor, svoju duhovnu obitelj, pa na stanovit način i svoju malu domovinu. Kazalište i kao zaštita od vihora vremena, kao mjesto stvaranja jednog boljeg, usporednog svijeta. Usprkos svim nedaćama scenografskog posla, što ih Rudolf

Bunk duhovito opisuje u autobiografskom zapisu, kazalište je za njega neporecivo bilo mjesto utočišta. Na pozornici stvara svoje svjetove, gradi maštovita zdanja, živi svoje boje i oblike, i nalazi onu ipak radosnu solidarnost kazališnog posla o kojoj je prekrasan esej napisao autor »Izgnanstva i kraljevstva«, već spominjani Albert Camus. Rudolf Bunk je zacijelo u kazalištu Splita bio izgradio svoj svijet. Utočište. Zacijelo je posljednji, apsurdni udar povijesti odnosno politike, koji ga je otjerao iz Splita, koji mu je uskratio jug, bio najbolniji i stoga što ga je otjerao iz onog kazališta koje je bilo postalo i njegov duhovni dom.

Na koncu, još dvije primjedbe. Jedna osobna, a jedna kao prijedlog za opću upotrebu.

Govorimo o Rudolfu Bunku kao scenografu. Ali iz mojih srednjoškolskih dana pamtim predstavu »Udovica iz Efeza« Christophera Frya. Režiser i scenograf bio je Rudolf Bunk. Za mene je ta predstava svojom čistoćom, nekom ružičastom aurom, svojim skoro golim prostorom koji je najavio smjer što će ga u Europi zastupati Jean Vilar u pariškom Théâtre National Populaire, a u Bayreuthu u Wagnerovu hramu njegovi unuci Wolfgang i Wieland: bilo je to za mene u cjelini, otkriće suvremenog kazališta, na koje će se iste godine nadovezati gostovanje zagrebačkog Hrvatskog narodnog kazališta s Habunekovom režijom »Trojanskog rata ne će biti« Giraudouxa. Scenografima se rijetko posreći kad se odluče režirati. Bunk je i tu bio iznimka.

A sada, za opću upotrebu. Gledajući u ovim prostorima Muzeja ljepotu Bunkovih scenografskih i kostimografskih nacrti, gledajući te likovne zapise s povodom, od kojih mnogi imaju posve samosvojne slikarske vrednote, ne može se izbjeći pomisao o mjestu gdje bi se skupljala, predstavljala, obrađivala i pomno čuvala prebogata građa kazališne povijesti hrvatskog Juga. Bunkovo je naslijeđe tako lijepo i oku privlačno, ali nije i jedino. Drugi stvaraoci, drugi revni sakupljači kazališne povijesti ovoga Grada i ovih prostora, zavještaju ono što svakodnevno zavješta i sam život: građu koja jest i koja postaje povijest.

Stoga valja tragati za načinom i mjestom njena vrednovanja. Za početak bi to možda mogao biti odjel zagrebačkog Akademijinog instituta iz Opatičke ulice, gdje se već taloži povijest hrvatskoga glumišta. A cilj bi trebao biti: Muzej kazališne umjetnosti Južne Hrvatske. Opus Rudolfa Bunka ne bi onda minuo pred našim očima kao prolazni bljesak, već bi on trajno bio nazočan u prostoru i vremenu življenja.

(Riječi na otvaranju izložbe donacije scenografskih radova
Rudolfa Bunka u Muzeju grada Splita 2. kolovoza godine 2004.)

MEŠTAR SVJETLOSNIH VERTIKALA
(VIRGILIJE NEVJESTIĆ, *KAD PJESMA LICE TVOJE BIVA*, CERES, ZAGREB,
2003, STR. 79)

Ljerka Schiffler

»Istina i poezija vječne su tajne umjetnosti, ti mi izvori daju snagu – vjeru i zbog toga se ne bojim vremena koje je zvijer, koje vreba našu indiferentnost... Kad saznamo da je sve, kako kaže Ciceron, 'kratko i prolazno', vraćamo se na svoju liniju i javi se osjećaj samilosti prema ljudskom biću.«

Virgilije Nevjestić jedno je od prvih imena u obzoru domaćeg ali u prvom redu europskog i svjetskog suvremenoga grafičko-likovnog stvaralaštva. Od 1968. godine stalno boravi i radi u Parizu, djela mu se nalaze po čitavom svijetu, svjedočeći o zadivljujuće bogatom i plodnom opusu.

Jedna od karika u tom lancu njegova opusa čini pjesništvo. Slikar i grafičar vinjeta javlja se istovremeno kad i pjesnik ranih godina »poletovskog« naraštaja (1956/58) pjesnika, književnika i slikara. Od zavičajnih prostora *Kola*, duvanjskih mjesečina, stabla, ptica, kamenjara – njegov pjesnički pejzaž bilježi zanose i dojmove, boje i mirise zavičaja. Slikarske teme i motivi prelaze u stih, pjesma biva lice, lice se preobražava u stih. Literarnost i likovnost dva su lica istosti, iskazane različitim sredstvima. Riječ postaje slikom, slika ilustrira govor riječi. Glogovi i bademi, proljetovanja i lastovanja, trnjina i kamen, nebo i zemlja – imaginativni svjetlucavi đerdan protegnut od Dvizice i Šuice, Cebarskih serenada do Save nad Seinom. Pjesnik boravi »ovdje i nigdje«, rekla bih ovdje i posvuda, u stvarnosti koja je san i java, daljina i beznađe, iznenađenje i radost, bol i kaos, ali i kozmos. Stvarnost koja je vječnost jest život. Pjesnička metafora / *drvo u predvečerje* iz opusa »Hommage a Danielle« i pjesnički njegov analogon, grlice i lastavice, »dolazak lasta« u njegovu »srušenom gradu« (»Za Vukovar«):

IMA JEDNO DRVO

Ima jedno drvo u parku Monsourie
 Dvjesto godina staro
 - pod njega dođem
 Čitam starog Tina
 Zagledam se u prostranstva neba
 Izvihorim iz sebe
 Svjetla
 - u prostranstvo léta.
 Kažem
 Ima jedno drvo
 Dvjesto godina cvjetanja,
 Ljulja se nebo u grozdovima
 Žutih
 Plavih
 I ljubičastih boja
 Putniče
 Ako navратиш u Paris
 Ima jedno drvo
 Uraslo u sunce
 I spokojstvo vjetra ...

Virgilijevi kratki dubinski pjesnički zapisi antologijske naravi, šopovsko-dizdarovski filijacijski-asocijativno, slike su čežnje za produženjem trajanja sred kratkosti bivanja, u »kretanju u ništa«, za vječnošću kao pojavi estetskog (»vječnost ćutanja«).

Njegovo drvo u predvečerje drvo je života, prvenstveno pjesničko-autobiografski (park Monsourie) umozor, suobličen njegovim grafičkim serijalima »neizvjesnih dnevnika« intime.

I stablo piše svoje preobrazbe. Nije više ljudski horizont. Pjesnikovo biće prestvaruje stvarnost, horizont postaje »prostorom uokviren među prstima«, istoznačnicom čovjekova bivanja, izokrenuta njegova slika, »kretanje u ništa«, podzemlje (»Drugi horizont«).

Dječak »koji ne želi odrasti«, kako zapisuje, izrasta u čovjeka čuvajući djetinje u sebi, ostajući vječnim čuđenjem u svijetu, sav od vizija i snova, otkrivač i stvaratelj tajnog jezika, tajnih suglasja, pjesnički obitavajući svijet.

Široke kulture, znanja i snažnog talenta, energije, instinkta, discipline i slobode, Nevjestić ostaje svoj, izvan pokreta i škola, klišeja i kalupa, zagledan u velike majstore prošlosti, ostaje otvoren svim izvorima, ali vjeran vlastitu iskustvu, zagledan u dubine iz kojih crpi. Poštuje stare, vječne kanone umjetnosti, disciplinu, red, jednostavnost, harmoniju, uči od starih i modernih filozofa i politologa, povjesničara i teoretika umjetnosti, ali ne i »filozofa s pozom proroka«. Svjedoče to njegove grafičke mape i podjednako pjesničke minijature te opsegom nevelike zbirke – okrenute ljudskom biću,

njegovu licu, spoznajući ga dok grebe pločom (ciklus Vukovara), dok ispisuje vlastitu erotiku srca, »kujući oklop ljubavi za vječnost« (»Voljeti«), ljubavi za kamen, krv, strune predvečernjih ganga, »razorene oltare«, ljubavi za život. Ispisujući tuge i nostalgije, krik protiv neljudskog u čovjeku, animalnog zla, govora krvi, ne objašnjavajući, filozofski ne razmišljajući, nego pjesnički živi i osjeća.

Zašljio sam olovku
 Spotakla se misao
 U oku
 Kad sam htio
 Povuci liniju
 Doletjeli su leptiri
 Išarali polje
 Uzbivali krv
 Sputali ruke ...
 Bacio sam
 Olovku
 U rijeku mutnu
 Stao na most
 I dugo
 Gledao naslikano polje ...

Privučen tajnom ljudskog bića i univerzuma, vremena rođenja i smrti, umjetnosti, dotiče se on univerzalnih filozofskih pitanja. Pitajući se, zgrožen ratnim zbivanjima današnjice, »idemo li u humanističko društvo?« (iz jednog intervjua).

Franjevački jednostavne, siromašne, male-velike slike života ljudskih radosti i boli, sâm užasnut nad hrvatskim bolom, smrti, agresijom nad Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom:

Našim riječima prešutnim
 zacjeljivala je bol
 hrvatske smrti.
 U dlanove je padalo inje
 duvanjske mjesečine
 Prozirnost neba
 i toplina sunca
 stopljena u ljubav
 majke moje
 Ovjenčali su
 našu beskonačnost
 U cvat ognja.

(»Moja majka Hrvatica«)

Nevjestić, pjesnik ljudske sudbe i ljudske duše, prolaznosti života i beskonačnosti svemira, bilježi u svojoj poeziji neke unutarnje praiskonske ognjeve srca (»ići u prapočetke«, »oslikane Nedohode«). »Rasporedom bilješki, skica, nastojim prodrijeti u bit postojanja, u vlastitost, samoću« (ne valja zaboraviti kako je i ta oblik socijalizacije); »sve je ono što radim«. Otud jedan od ciklusa ove pjesničke zbirke naslovljen »Paleta skitnice« pjesnikov je put izleta duše u vlastitost, u unutarnje svemire od kojih Nevjestić gradi svoje imponantno *djelo* (slika, ploča, stih...), da se, kako reče on sâm, »što više približim onim meteorima od kojih smo nastali« (iz jednog intervjua).

Fuzija ljudskog zemaljskog i kozmičkog, razrješenje aporija, um – bezumlje, postojanje – nestajanje, rođenje – smrt (»nestajanje u žaru vrelih boja«), bitak – ništavilo, svjetlost – tama (»svemirska toplina«), riječ – misao (»riječ nagriza misao«), kozmos – kaos, nauk – tišina, usud – oslobođenje (»Ništa se ponoviti ne može

Niti se ikada ponavljalo

Samo se jauk

Za neponovljenim ponovi.«)

(»Drugi horizonti«)

Sve se to stječe u pjesničkoj filozofiji V. Nevjestića. Njene su ključne metafore *Sunce* i *Svjetlost*. Vid je naime jedno od najodličnijih osjetila kako ga tumače najstarije doktrine filozofa, teologa, pjesnika i mistika, svjetlo kao ono prvo koje i kojim se spoznaje, i osnova umjetnikove tehnike. Pjesnik i umjetnik Nevjestić na tragu starih promatra, promatrajući divi se, diveći se stvara. Svjetlost je ta iz koje se sve rodi i koja se svemu vraća, sve oblikuje i tvori, oživljava poput sunca, hrani i održava na životu, čuva. Svjetlošću se čovjek brani od ništavila, otkriva ljepotu. Ona jest ta tajna čovjeka, svijeta i stvaranja (»čovjekova vječna pomiješanost sa suncem«, »Nedohod«). Nevjestićevo jedinstveno i u svemu osobito, osobno pjesničko mišljenje *Svesvjetla* sabire u sebi kozmičko, metafizičko i fizičko, prirodno (»nedotaknuti koralj dubokih mora«), ljudsko, (»U srcu je sunce«) i spiritualno, erotičko (»seks Sunce«), filozofsko i religiozno, eshatološko, optičko, idealno, idealno i materijalno značenje. Ono je melem i lijek protiv besmisla. Bilježeći perom i iglom pojavne fenomene svjetlosti i njena semiotička polja – svjetlost ljudskih putanja, rasta nebesa, trag sunca u kamenu, staklu, vitražu, odnose svjetlosti i materije, svjetlosti i oblika (»svjetlost nagriza oblik«), Nevjestić nosi sva svjetla u sebi. Svjetlo-arhetip metafizički i doslovno, kao putokaz u tami i samoći. Ono je njegov umjetnički *credo* i svjetonazor, načelo njegove tehnike.

Nevjestić ističe izreku francuskog slikara Bonnard »Naš Bog je svjetlo«. Bog je to slikara, filozofa i pjesnika, mistika kako je posvjedočuje europska duhovna povijest, kulturna i umjetnička.

Od ranog životnog i umjetničkog razdoblja Nevjestić mi se pokazuje kao dječak Sunca, pjesnik i slikar Sunca, inkarnacija života – po vokaciji, doživljaju, temperamentu – svjetlo-pisac. Svjetlom je moguće ići protiv prolaznosti i ništavila, misli svojim stihovima Nevjestić, ono je neki gotovo praroditeljski omen (»oklopom svjetla razbiti upepeliti pepel«, »Skica«), sila koja pobjeđuje zlo, upravlja svijetom. Posjeduje li

negativan predznak? Pjesnik je i svjedok koji vidi i sluša, izražava i drugo lice Sunca, zrcala zebnje zbog razotuđenja i kaosa, pomračenja (vrijednosti, egzistencijalnih, ljudskih, etičkih, estetičkih, esencijalnih):

Ako smo zemlja
kalvarija dana današnjeg je Sunce ...
U tvojim njedrima
          prskam
          iz tebe
          u sebe
i tečem rijekom
čiji izvor je zemlja naša
Plava ...

(»Paleta skitnice«)

Svjetlo jest (danteovski, čiji opus među mnogima Nevjestić ilustrira), himan ljubavi, izvoru sveopće ljepote. Prijeti li Suncu pomrčina? Globalnim metaforama svojeg pjesničkog iskaza, izvan retorike i mode, Nevjestićeve pjesničke minijature nose svoju poruku o hodu čovjekovu prema nekim duhovnim, svjetlosnim vertikalama, posebice onim unutarnjim, o biću čovjekovom koji nosi svjetlo u sebi, svjetiljku u srcu, darivajući ga rasipno drugomu. Utopijski san pjesnika, čežnja za humanim društvom, punina ljudskog života i/ili san - vizija o putu njegova ozbiljenja? Zalaganje (Nevjestićev humanitarni rad) čovjeka i umjetnika Virgilija Nevjestića (Virgil) njegov životni i kreativni put rječito govori samim sobom.

VIDOVIĆEV »ŽIVOT POD JEDRIMA«
RADOVAN VIDOVIĆ, ŽIVOT POD JEDRIMA, KNJIŽEVNI KRUG, SPLIT, 2004.

J o s i p L i s a c

Knjiga Radovana Vidovića *Život pod jedrima* posljednje je djelo istaknutoga hrvatskog filologa Radovana Vidovića (1924-1994), koji je prije svega bio čakavolog, proučavatelj čakavske književnosti i čakavštine općenito, osobito čakavštine u Splitu. Kao čakavolog posebno je velike zasluge stekao dugogodišnjim uređivanjem časopisa *Čakavska rič*. Radovan Vidović autor je koji se puno bavio književnošću, pa je i sam pisao stihove. No, važnije je njegovo bavljenje Danteom i mnogim drugim autorima, npr. Kranjčevićem, Matošem, Vidrićem, Nazorom, Begovićem, Pulišelićem, Božanićem i drugima. Osobito je zaslužan kao priređivač knjige Ivana Kovačića *Smij i suze starega Splita*. U bavljenju bibliografijom također je bio uspješan; pritom poglavito mislim na bibliografiju proučavanja hrvatske renesansne književnosti. Unutar tih literarnih interesa izrazio je važno Vidovićevo bavljenje prevođenjem; nije riječ samo o prevođenjima Dantea nego i Ariosta na hrvatski. Nezanemarivo je i Vidovićevo bavljenje stihom, posebno u knjizi *Primjeri analize stiha*. U širim krugovima Vidović je osobito poznat kao standardolog, i to upravo jezični savjetnik. Riječ je u prvom redu o knjigama *Kako ne valja – kako valja pisati* i *Jezični savjeti*.

Već u ranom novinskom zapisu »Jedan prilog ratnoj kronici našeg pomorstva« Radovan Vidović pokazao je interes koji je do punog izražaja došao u knjizi *Život pod jedrima*. No prije te knjige objavio je Vidović izvanredno važan *Pomorski rječnik*, zatim vrijedne *Jadranske leksičke studije*, na kraju i *Život pod jedrima*. U posljednjoj knjizi autor pokazuje kako su život na jedrenjacima opisivali pisci, usput i znanstveno obrađujući tu zanimljivu problematiku. Tako npr. navodi kako tramuntanu opisuje Marin Držić, kako o buri pišu Petar Hektorović i Juraj Baraković, kako jugo doživljava Mavro Vetranović, a maestral / meštral naziva najpjesničkijim jadranskim vjetrom. Donosi Vidović impresije Ivana Lupisa Vukića (Pelješac), Ante Kursara (Šepurine), Frane Ivaniševića (Poljica), Bože Lovrića, Vladimira Nazora, Viktora Cara Emina, Jurja Carića, Mate Balote, Marka Uvodića, Ranka Marinkovića i drugih autora. Donosi i pjesme Joška Božanića, Đurđice

Ivanišević, Stjepana Pulišelića, Ivana Kovačića, Marina Franičevića itd. U svemu je dao podroban i cjelovit opis *života pod jedrima*.

Radovan Vidović ostvario je opsežan opus. Pritom njegova stanovita izdvojenost iz glavnih tijekova hrvatskoga filološkog života nije bila samo štetna. Omogućila je ta Vidovićeva rubna pozicija da pažljivo izgrađuje svoj opus i cjelovito djelo.

Na kraju Vidovićeve nove knjige čitamo tekst Joška Božanića »Lingvostilistička interpretacija zapisa nepoznatog pomorca iz 19. stoljeća o životu *maloga* na jedrenjacima«. Božanić je ujedno i priređivač Vidovićeve knjige koju je opskrbio i znalačkim predgovorom. U svom lingvostilističkom tekstu Božanić interpretira tekst »Mali« publiciran 1884. u zadarskom časopisu *Iskra*. Slažem se s njegovim mišljenjem o visokoj vrijednosti toga sastavka, jedino dodajem da je autor Dubrovčanin Antun / Ante Kriletić koji je objavljivao i druge književne prinose, npr. pjesničke.

Knjiga *Život pod jedrima* vrijedno je izdanje objavljeno u Pomorskoj biblioteci splitskog Književnoga kruga.

ISKONSKA SNAGA IZRAVNOG GOVORA
(JOZEFINA DAUTBEGOVIĆ: *VRIJEME VRTNIH STRAŠILA*)¹

Hrvoje Čulić

Da nas što izravnije suoči s pravom prirodom vremena u kome živimo i u kojem su nastale pjesme Jozefine Dautbegović, prikaz njene prethodne zbirke jedna poznata spisateljica naslovljuje sa *Četiri godišnje zime*. Zima je, dakle, progutala sva preostala više ili manje pitoma godišnja doba. Zatim skrušeno priznaje da se o svjedočenju ove tragičnom sudbinom pogođene i formirane pjesnikinje ne može govoriti, kako uhodana praksa i čak pristojnost nalažu, samo kroz ono *kako*, nego, ravnopravno, i kroz ono *što* piše. Ovaj iznuđeni ustupak, a zapravo prešutni poraz formalne analize, inače opijene sobom, ovo, zaključimo, snagom neupitne uvjerljivosti izboreno povlačenje na početne položaje književne kritike, – već samo po sebi dovoljno kazuje!

Strahote rata koji je, koliko jučer, bjesnio oko nas i u nama prožele su kosti i dušu ove hipersenzibilne poetese takvom ledenom poplavom da ih ni do dana današnjeg ne uspijeva pošteno zagrijati. Rat, na svoj satansko sofisticirani način, i dalje traje, naplaćujući, onako usput, ratnu štetu ne od krvnika nego – od njihovih žrtava. I tako je samo povećava. U tome je perfidna zloćudnost sudbine nametnute ovoj pjesnikinji – i ne samo njoj.

U književnosti, pogotovo u poeziji, najpogubniji je umjetnički neprerađeni, spontano producirani izraz: govor srca koji se, raspojasan, ne stidi sebe. Lako sklizne u banalnost, dramu degradira u melodramu, tragediju prokaže kao tragikomediju. To se ovoj, do potpune ogoljelosti riječi dovedenoj pjesnikinji, srećom, nije dogodilo; postigla je gotovo nemoguće: iz njezinih stihova progovara iskonska snaga izravnog govora. Čudesno jednostavna i prijemljiva, uspjela je, bez posebno uloženog truda – ili nam se to samo tako čini! –, riječima vratiti njihovo pravo, nezagađeno ozračje, ozbiljnost i težinu. Jozefina Dautbegović ne laže niti se prenemaže. U tome je, iako ne samo u tome, ključ potresne uvjerljivosti stihova koje kao da joj je sama sudbina, ne pitajući je, izdiktirala.

¹ Izdavač: Buybook, Sarajevo, 2004.

Većina pjesama ove zbirke nije izravno povezana s ratom – vrijeme, srećom, ipak čini svoje – ali su, nesumnjivo, nastale u njegovoj gustoći, dugačkoj sjeni. *Vrijeme vrtnih strašila* – vrijeme je straha. Vrtno strašilo, iz pjesme koja je knjizi posudila naslov, najprije je bilo načinjeno od starog kaputa »ukrašenog« vjerojatno jednako starim šeširom, zatim od žive, ubrzo potom krepane svrake; kasnije su ga nadomjestili malko ozbiljniji rekviziti – obješeni ljudi: *na bodljikavim žicama preko drvenih ograda ispred kuća/ u vlastitim vrtovima*; jedino je strah od strašila ostao isti: neiskorjenjiv. Albert Camus je bio u pravu: dvadeseto stoljeće zaista je bilo stoljeće straha, a mi zloguko dopišimo: to će, po svemu sudeći, biti i dvadeset prvo. Jedino su mu povodi nažalost sve grozomorniji i sve opipljiviji. Ono što junakinja pjesme može za sebe još napraviti jest da se tvrdoglavo veže za objektivno smiješni, početni dječji strah od realno bezopasnog starog kaputa, smjerno priznajući da ne prihvaća život u skladu s novim tendencijama, koje su nas, najopipljivije to osjećamo na vlastitoj koži, tako bogato nadarile – da nam naprosto pamet staje!

Ironički obrat u obliku paradoksalnog zaključka, kao u ovoj pjesmi, prokušani je postupak kojim se vrlo uspješno koristi ova »majstorica svoga zanata«.

Evo najkraće pjesme zbirke i ujedno posebno znakovite. TEŠKA PREDSTAVA: *Jutros sam/ kao loš glumac/ jedva ušla/ u svoj lik*. Ući u svoj lik, lako pogađamo, ovdje ne znači jednostavno navući masku i tako zaštićen glumiti sebe kao osobu odnosno osobu, već naprotiv, izboriti se uvijek iznova za očuvanje svog pravog identiteta, ostati osoba, jedna i jedinstvena. Jer, prisjetimo se, persona je i maska i osoba. Nije dakle riječ ni o kakvoj igri. – Ne pristati na Zlo, primiti ga na znanje ali ne i priznati ga, nikad ne odustati od sna o autentičnoj egzistenciji, makar nam i goli opstanak zbog toga postao upitnim! Riječ je, da tako kažemo, jednoj u ličnost strukturalno ugrađenoj, refleksnoj i, s obzirom na okolnosti, obrambenoj strategiji očuvanja neupitnih ljudskih vrednota. – Eto stava nikad, dabome, eksplicitno iskazanog, ali koji se jasno iščitava u pozadini svega što nam se u obliku pjesničkih tvorevina u ovom slučaju nudi. Uz to, ne manje važno, sve što se oko nje događa, pogotovo ono što je izravno ili neizravno ugrožava u njezinoj ljudskosti, a toga je popriličan broj, ova, kazali smo, hipersenzibilna poetesa – uzima i proživljava krajnje ozbiljno.

Da izbjegne zagušenje množinom signala koji je neprestance sustižu, u prijemnu artistsku aparaturu ove pjesnikinje kao da je ugrađen gusti mrežasti filter koji, na neki tajanstveni način – u tome je bit pjesničkog umijeća! – sve nadolazeće prosijava i strogo probire. Riječi koje »prežive« selekciju slaže tako da »poruku« propuštaju kroz sebe kao da su prozirne i usmjeravaju je na predmet koji označavaju. Znak služi označenom, a ne obratno, diskretno se sklanjajući u stranu. *Riječ je prozor otvoren na stvarnost*, kaže Zbigniew Herbert izravno se pozivajući na tzv. *semantičku prozornost* o kojoj je ovdje zapravo riječ (termin preuzet iz Husserlove logike) i, u skladu s tim, izjavljuje da ne voli pjesme *guste od metafora* ni *pjesme predmete* koje naglašavaju pjesnikovo umijeće, zaklanjajući pogled na sve izvan njih. Tako postignuta *prozornost* rezultira jasnoćom, iskrenošću i neposrednošću. Po tome, kao i po krajnje odgovornom pristupu poslu koji obavlja, Jozefina Dautbegović zaista podsjeća na upravo spomenutog poljskog pjesnika pa i na neka druga svjetski poznata imena (Milosz, Kavafis). Vjerojatno ih je čitala, ali,

sigurni smo, ne i grubo kopirala. Riječ je zapravo o sličnom senzibilitetu i jednako strogo izgrađenom odnosu prema sebi i svijetu, u kojem su se mimo svoje volje zatekli.

O čemu konkretno govore pjesme ove zbirke? – Primjerice, o selidbi, o mučnom vraćanju iz domovine Bosne u Hrvatsku, o pomiješanim kostima žrtava rata, o učenju govorenja tuđim jezikom danju i plakanju na svome noću, o Crvenkapici koju lovac ne spašava, o bolesnicima, sirotinji i šugavim psima koji se stide sebe zato što plaćaju najveći namet na proživljavanje, o smrti kao velikom odmoru... Nije, hvala Bogu, čitav niz ovako pesimistički intoniran. Ima, dapače, u ovoj zbirci, kao i u prethodnima, prekrasnih stihova koji, banalno rečeno, podupiru nadu. Primjerice, iz jednog od prizora preuzetih iz knjige *Prizori s podnog mozaika*:

*Ako ničega nema ako zbilja ničega nema
ni vatre ni odsjaja ni sjećanja
kao pećinski čovjek kao naš umni predak
pronaći pod upornom rukom pogodan
zapaljiv djelić i dugo dubiti
do bijelog bola na istom mjestu
s vjerom da postoji zapretana iskra
i da će planuti ako nastojimo*

(Prizori koje priželjkujem)

Jozefina Dautbegović zaista *nastoji*, to je ono najmanje što joj moramo priznati. Iz spomenute zbirke preuzete su dvije poduže, uvjetno rečeno, ljubavne pjesme nastale pred desetak godina (*Prizori koje priželjkujem* i *Prizori s Korčule*), uvršteno je i nekoliko lirskih zapisa starih dvadesetak godina (koji bi se, čini nam se, bolje uklopili doneseni zajedno negoli raspršeni po zbirci; istaknimo onaj pod naslovom *Trag*), a sve ostale pjesme napisane su pred godinu-dvije. Zaključna pjesma zbirke, što također nešto kazuje, »spisak« je *različitih ljubavi*: od one koja *počinje treperenjem mekih krila oko srca* do one koja *traži krv/ i ne smiruje se ni onda/ kada krv padne*. Utješno je da ovaj pjesnički lanac suvremenih nevolja završava s ljubavlju – makar bila i krvava. Jozefinu Dautbegović, zaključimo, zaista ne zadovoljavaju jeftina rješenja – pa ni u ljubavi.

Ima u ove pjesnikinje i polemičkih stihova (svi su na neki način takvi, izravno ili neizravno): nastalih iz »sukoba« s ljudima, ali – i s Bogom.

Započnimo s ovozemaljskim, ravnopravnim protivnicima. Instalacije, performansi, hepeninzi ... defiliraju galerijama, pozornicama, ulicama, trgovima, čak – vidjeli smo na televiziji – i našim podmorjem. Što o njima kazati? Red je izjasniti se isključivo u svoje ime. Dakle: ništa, baš ništa mi ne kazuju, ne diraju me – pogotovo ne kao oblik umjetnosti. Toliko za uvod. A sada dajmo riječ pjesnikinji:

*Ništa ne može opravdati jahače
u mojim očima
Ni sport ni rekreacija ni tzv.
performans što ga je izvela hrvatska umjetnica*

*Vlasta Delimar u Zagrebu srpnja 2001.
jašući gola bijelog konja kroz grad
nastojeći d o k a z a t i č i s t o ć u m i s l i
i dostojanstvo pojedinca ... osloboditi ljude
od ograničenja njihove duhovnosti*

A sada dobro načulite uši (nastavak):

*Zašto bi se netko sa svojih šezdesetak kg.
i k tome gologuzih
natovarilo nekome na leđa
(makar to bio i konj)
da simbolizira slobodu*

Ni pod kakvim izgovorom

I još, prebacimo se na kraj »priče«:

*Nisam nikad povjerovala u priče
o pobjedniku što dolazi na bijelome konju
(dok Isus okolo jaši na magaretu)
Kako bi se tek na tako bijelom vidjela krv
koja se inače poslije svake slobode
dobro prikrije*

*Kada sjašu
i sloboda i pobjednik
i običan jahač rekreativac
i Lady Godiva i Vlasta Delimar
mogu točno vidjeti
koliki su kada stoje na svojim nogama
a koliki je bijeli konj
bez jahača.*

*(ne želim ni gledati kako jašu bijele
konje lipicanere)*

Performans o kome je slučajno riječ, blago budi kazano, nije baš oduševio našu pjesnikinju. Navedeni, i drugi kako-se-već-ne-zovu slični pravci i pokreti, često pate od velikih riječi, megalomanskih gesta – i malog dometa. I više ne šokiraju, makar im je to zapravo osnovna namjena.

Gomila mesa, lijepo oblikovana ili ne, gola ili odjevena, na konju ili na vlastitim nogama, svejedno, neće našoj čistoći, dostojanstvu, slobodi, ... ništa dodati niti oduzeti. Neće nas nasmijati niti rasplakati. Jedino će se, eventualno, prehladiti. A to, složiti ćemo

se, i nije neko dostignuće vrijedno truda. (Ipak neki, iako neplanirani, dobitak: povod za dobro sročenu pjesmu!)

Koju pjesmu, na kraju, ipak izdvojiti kao najbolju? – Ovaj kritičar, nakon kraćeg dvoumljenja između više jednako atraktivnih, bira *Dijalog koji je ustvari monolog*, kao najbližu njegovu senzibilitetu. Tu autorica nastavlja, u prethodnim zbkama započeti, nikad nezavršeni, svoj »razgovor ugodni« s Bogom, predbacujući mu, po koji već put, šlampavi odnos prema vlastitoj kreaciji, a Bog, onako star, prezaposlen i iznerviran bezobraznim zvocanjem drske smrtnice, obilato uzvraća, najprije čangrizavo kukajući, a zatim docirajući, u svom poznatom stilu – s visoka.

Preпустimo konačno riječ autorici i njezinom imaginarnom sugovorniku:

*Nisam Ti baš dobro
žalim se Bogu
Kako te samo nije sram što bih tek ja trebao reći
(mislim da bi mi tako nekako odgovorio)
S ovoliko godina na plećima a još uvijek 24 radna sata
ni smjena ni sindikata ni zaslužene mirovine
A što mi je plaća
tvoje molitve i tebi sličnih koje jedva smrsite
i to samo kad je gusto
Koliko me neriješenih predmeta čeka a koliko tek odgovora dugujem*

*Tko ti je kriv postajem bezobrazna
ti si sve ovo izmislio
Sad lijepo lezi dobro se ispavaj
a onda izmisli novi svijet
Ali se ne žuri ne mora baš biti gotov za šest dana
i ovaj se put bolje koncentriraj
Što je žena bezobrazna
Bogu je dodijala
mrmlja Bog sebi u bradu
Nema pojma da se najbolja djeca prave posve slučajno
i na brzinu.*

I veseli dijalog gluhih se nastavlja.

ALESSANDRO MARZO MAGNO,
IL LEONE DI LISSA. VIAGGIO IN DALMAZIA
PREFAZIONE DI PAULO RUMIZ, MILANO, IL SAGGIATORE, 2003, STR. 224. €
15,00.

Žarko Muljačić

Autor je rođen u Veneciji gdje je završio studij povijesti obranivši u akademskoj godini 1987/88. diplomski rad (tal. *tesi di laurea*) *James Pattison, artiglierie e artiglieri veneziani nel Settecento*.¹ Radi kao novinar tjednika *Diario*. Taj putopis, nastao na osnovi vlastita iskustva i razgovora s brojnim Hrvatima i Talijanima u Milanu, Rimu, Zagrebu, Trstu, Rijeci i u brojnim gradovima i selima Dalmacije koju shvaća u Fortisovu smislu,² njegova je druga objavljena knjiga (edirao je, naime, kod istog izdavača zbornik o raspadu Jugoslavije »La guerra dei dieci anni«, Milano 2001 koji mi nije dostupan).

S autorom se nisam nikad sreo ali smo se čuli, prvi put 15. svibnja 2002. kad me obznanio da neimenovani znanstvenici kane obilježiti 200. obljetnicu smrti Alberta Fortisa (21. listopada 1803) i da žele znati bih li ja, kao ugledni fortisolog, održao na tom skupu jedno predavanje. Nažalost, taj simpozij nije bio organiziran. U želji da ipak počasti Fortisa autor je u toku proljeća i jeseni 2002. god. poduzeo, oko 230 godina poslije svog uzora, jedan vlastiti prostorno reducirani put po otočnoj i obalnoj Dalmaciji u toku kojega je posjetio deset otoka (s Trogirom, čija se glavnina nalazi na dvama otocima, zapravo jedanaest), Zadar, Šibenik i Split te sela Vranu i Sv. Filip i Jakov (Knin, Drniš, Sinj, Imotski i drugi gradići podalje od obale nisu ga zanimali). Knjiga počinje shematskim zemljovidom Dalmacije (str. 6) koji krasi gravire dvaju brodova što podsjećaju na pomorske bitke kod Visa (1811, 1866 g.) odnosno na jedriličarska natjecanja na XV. Olimpijskim igrama u Helsinkiju (1952), »morlaka« i »morlakinje« u narodnim nošnjama i Peristila sa crkvom sv. Duje. Slijede Kazalo (7-8), Rumizov Predgovor (9-10), portret A. Fortisa (preuzet iz moje monografije, Split 1996) i upute za čitanje nekih hrvatskih slova (12). Tekstovni dio počinje Uvodom (»Introduzione«, 13-22) posvećenim Fortisu (sadrži i reprodukcije naslovnica dviju najvažnijih Fortisovih knjiga)³, u kome naglašava

svoju žalost što je Dalmacija (u kojoj su po njemu krajem 19. st. dva glavna naroda stajala u razmjeru 80% : 20%) izgubila nakon »političkih događaja, ratova, pokolja i Shoah« (str. 22) i dva egzodusa (Talijana, 1945, Srba, 1995 god.) »svoj multietnički karakter«, čime su »Dalmacija i njeno zaleđe postali skoro kompaktno hrvatski«. ⁴ No »Dalmatince i Dalmatinci, danas kao i jučer, pokazuju sklonost da budu visoki, vitki i podosta lijepi. Vesele su naravi, srdačni, vole pjevati (čeznutljive dalmatinske pjesme) i dobro vino. Vezani su za more, dakle navikli su na kontakte sa svijetom koji ima malo zajedničkoga sa stanovnicima oporih planina u pozadini, krutih kamenjara na kojima ovce na jedvite jade uspijevaju preživjeti«. Ovim je sve rečeno. I najdobronamjerniji Talijan (Marzo u poglavlju o Rabu, koje inače počinje hvalospjevom u čast njegova najvećeg sina Markantuna de Dominisa, 62-65, oštro napada zločine nad Slovencima, Hrvatima i Židovima, 70-77) trebao bi, i kad se ne susreće s osjetljivim temama, proučiti i publikacije »druge strane« što je on samo iznimno uradio. ⁵ Naravno, ljudski je tražiti kakvu takvu »ravnotežu« i iznositi nepoznate zasluge pripadnika »svoje strane« (u poglavlju o Braču autor spominje kako su pripadnici talijanske redovne vojske trikom spasili barem jednu kuću predaka Boljanina Vinka Gratellija zvanog Mango, čiji je pradjed davno napustio Italiju, jer nije htio u vojsku, koju bi inače crnokošuljaši malo prije 8. rujna 1943. bili spalili kao što su uradili s drugom, 155).

Knjiga koju recenziram dijeli se na 15 poglavlja s dvojezičnim naslovima (str. 23-199) ⁶ koja se nadovezuju na fortisološki intoniran Uvod. Pohvalno je što ona završava s dva toponomastička dvojezična glosara (tal.-hrv. i hrv.-tal., 201-207). Neki »parovi« koriste i znalcima (osobno sam tu prvi put saznao da se Goli otok zove talijanski *Isola Calva*, 205). Nakon bogate ali jednostrane Bibliografije ⁷ (209-211) slijede »Adresar« (213-216) hrvatskih i talijanskih veleposlanstava, konzulata i turističkih ustanova te nekih hrvatskih ugostiteljskih objekata, agencija i sirana koje su autoru ostale u dobroj uspomeni, »Zahvale« (s imenima pedesetak znanstvenika, kulturnjaka, turističkih djelatnika i običnih malih ljudi s kojima se autor na licu mjesta ili telefonski družio) (217) i opsežni »Indeks imena« ne samo autora koje je navodio nego i osoba s kojima je usmeno komunicirao (217-222).

U svojoj na žalost kratkoj analizi krenut ću od predzadnjeg poglavlja (o Visu), napisanog skoro na samom kraju putovanja, tj. kad su se skoro svi dojmovi našli na okupu. To je poglavlje u intimnoj vezi s naslovom cijele knjige (»Viški lav«, v. niže). Autor je u tom poglavlju pokušao relativizirati dva mita (od kojih prvi ima jednu talijansku i jednu hrvatsku varijantu). Po mom mišljenju uspio je (kad već to nije uradio nijedan naš povjesničar) djelomično u prvom slučaju. Kako njegova knjiga nije znanstvena, na žalost je zaboravio dati točne bibliografske podatke monografije američkog povjesničara Lawrencea Sondhausa, direktora Odsjeka za povijesne i političke znanosti Sveučilišta u Indianapolisu tj. najbolje povijesti austrougarske flote (183) (njih mi je naknadno saopćio pismom na moj zahtjev). Uz njegovu pomoć Marzo je nastojao pobiti mišljenje nekoliko talijanskih autora koji drže da je Viški boj (1866) bio »bratoubilački«, jer su navodno skoro svi mornari u pobjedničkoj floti bili Talijani (kao vojni obveznici iz Veneta, koji je tek poslije te bitke priključen Italiji, te iz Istre i Dalmacije koje su, po njima bile uglavnom

iste narodnosti !!!). Po Sondhausu je u austrijskoj floti bilo ipak 30% hrvatskih mornara i 10% »ostalih« (»Nijemci« i Česi su bili uglavnom strojari), ali zato samo 10% časničkog zbora sastojalo od »austrijskih« Talijana (Marzo nam je ostao dužan reći koliki je bio udio Hrvata u većini od 90% časnika). Dodajmo za mnoge koji ne znaju da je brončani spomenik »Viški lav« s pločama i imenima palih odnesen 1921. u Livorno gdje je ponovno montiran u dvorištu Pomorske akademije (i da nikome ne pada napamet da ga vrati u Vis, iako se i Austrija za to zalaže). On je navodno postao nerazdvojni dio talijanskog folklor (prije polaska na ispit skoro svi livornski pitomci dotiču pandže »koje nose sreću«). U tom je poglavlju Marzo dao kvintesenciju svojih nadobudnih razmišljanja o austrijskom, jugoslavenskom, hrvatskom i britanskom nacionalizmu (175-186) ne zaboravivši spomenuti da je spomenik (slika na str. 181. prikazuje ga na viškom groblju Pirovu) rad kipara L. Bettinellija, rođenog u Trstu koji je tada bio austrijska (città) »fedelissima«, da bi poslije postao »italica cara al cuore«. Na kraju hvali prof. Joška Božanića čijom su zaslugom 1989. stigli prvi inozemni turisti (za početak britanski veterani) na Vis koji je 44 godine bio za takve posjete *off limits*. Onih koji to nisu dopuštali više na otoku nema (186). Na žalost u hotelijerstvu još nije sve kako treba (187).

U demitologiziranju drugog »mita« (tj. glavnih krivaca za prekomjernu sječu šuma u Dalmaciji i na dijelu tada austrijskog Velebita) Marzo me nije uspio sasvim uvjeriti (iako ne spori da je Venecija slično postupala i u Furlaniji i u Dalmaciji). Po mišljenju jednog britanskog autora (Rhodes, 1954, ovdje str. 175) hrvatski su ribari još u njegovo doba u »vanbrodskim željeznim kavezima« (gabbie fuoribordo) palili goleme količine drvla kako bi privukli plavu ribu (174-175). U takve svrhe nisu mogla služiti debla ni trupci, nego grane, dok je za izgradnju samo jednog objekta u Veneciji otišlo, kako Marzo piše, 1,150.657 kolaca, tj. oko 85.000 m³. Stoga neće biti sasvim u krivu pučki učitelji koji su, od austrijskog doba dalje, uvjerali našu djecu o (glavnim) krivcima za golet.

U po dužini drugom poglavlju Marzo je upotrijebio golem prostor (str. 135-137; 141-148) za diskusiju dviju »ispraznih« tema: a) da li stari dijelovi Lučca – Zvizdina i Tararina ulica – više sliče na analogne četvrti Napulja ili Venecije; b) koja sudbina čeka ostatke austrijske admiralske jahte (s koje su uklonjeni strojevi) *Dalmat*, preimenovane 1954. u *Istranku* i pretvorene poslije (1971) u plivajući restoran, kojom su 1914. bili preneseni lijesovi F. Ferdinanda i supruge od Metkovića do bojnog broda *Viribus unitis*. Stoga su važnije teme ostale prikraćene (po stažu najstarija katedrala sv. Duje i dr.).

Od ostalih poglavlja osim onog o Rabu (v. gore) najzanimljivija mi se čine ona o Krku (udarne teme: glagoljica; izumrli dalmatski jezik, 53-55, 55-57; ispravi godinu rođenja zadnjeg veljotofona u 1823), o Cresu (ostaje tajna postanak slatkovodnog jezera, 23-25), o ostacima turskog hana u Vrani (s digresijom o plemenitoj obitelji Borelli; iako ona potječe iz Bologne via Verona, njeni su ugledni predstavnici u 19. i 20. st. radili za hrvatsku stvar) i o Korčuli (šakali, u koje nitko ne sumnja, i problem podrijetla Marca Pola). Začudilo me opažanje našeg stranog prijatelja da je Trogir dobro ušao u 21. st., dok se Šibenik nije uspio otrgnuti od bijede u kojoj se zatekao još prije Domovinskog rata (pohvalno je da ne šuti o hrvatstvu Tommaseove majke (Bračanka Katarina Chevessich, 124). Vrijedan pažnje je razgovor u Splitu s potomkom jedne sporedne grane

primariusom Ivanom Tomasseom, od koga je saznao da je N. Tommaseo »bio stalno s jednom nogom u sakristiji, a s drugom u bordelu« (»Era così, doppio: un po' italiano e un po' croato, un po' bigotto e un po' puttaniere«, 124). Prostor mi ne dopušta da istaknem sve ostale »pikanterije« (za neke čitatelje nove a za sve čitatelje poticaj za razmišljanje) koje se po potrebi mogu brzo naći u *Indice dei nomi* (zaboravio je tu unijeti I. Beškera, M. L. Lemessich čiji je brat, austrijski časnik, bio višestruko odlikovan za zasluge u bitkama na Soči, i Rabljanina Stellu, čiji je sin, rođen 1898. kršten kao *Ante Menotti* (tako se zvao Garibaldijev prvorođenac), kako se od 1974. čita na rapskom groblju. Autor nas nije zaboravio podsjetiti na neke »crne točke« u kolektivnom pamćenju (v. *Indeks ad voces: R. Cetina, Luxardo, V. Ivančić; (nedokazane sumnje) ad V. Nazor.*

Na kraju bih naglasio da je Dalmacija neodvojiv dio Hrvatske, da je činjenica što se ona relativno kasno integrirala u hrvatsku naciju plod djelovanja nekoliko nama nesklonih imperijalizama i da je rezultat te evolucije ireversibilan. Moramo samo nastojati da je spasimo od »betonizacije« i negativnih strana globalizacije kako bi i nadalje mirisala kaduljom, lavandom i majčinom dušicom. Nostalgичni žal za nekim drugim njenim posebnostima kao za onima koje je zabilježio A. Fortis na Murteru (112-114) (radi se o sandalama koje tzv. brnistrarice izrađuju iz vlakana žuke) može još samo neko vrijeme živjeti za potrebe turista i muzeja.

P. S. Npr. nadnevak pomorskog boja pod Korčulom u 1298. (str. 191)

IZBOR IZ MARZOVE LEKTIRE

Anselmi, Sergio (1996), *Storia di Adriatico*, Bologna, il Mulino.

Isti (1997), *Ultime storie di Adriatico*, Bologna, il Mulino.

Isti (2000), *Mercanti, corsari, disperati e streghe*, Bologna, il Mulino.

Bahr, Hermann (1996), *Viaggio in Dalmazia*, Trieste, MGS Press (orig., Berlin, 1909)

Coen, Gastone (2002), *Caffè e osterie della vecchia Dalmazia*, Roma, Società dalmata di storia patria.

Da Cherso al Carso (1996), Circolo di cultura istro-veneta »Istria«, quaderni IX.

Detoni, Sereno (2000), *Proverbi della Dalmazia*. Zara, Trieste, Edizioni Italo Svevo.

De Zorzi, Giuliano (2000), *Storia di Zara*, Torreglia, SIP.

Fiorentin, Anna Maria (1993), *Veglia. La »SPLENDIDISSIMA CIVITAS CURICTARUM«*, Pisa, ETS. (prev. na hrvatski, Rijeka 2001)

Kitzmüller, Hans (2003), *Arcipelago del vento*, Trieste, LINT.

MacLean, Fitzroy (2002), *Passaggi a Oriente*, Vicenza, Neri Pozza.

Paladini, Filippo Maria (2002), *Un caos che spaventa. Poteri territori e religioni di frontiera nella Dalmazia della tarda età veneta*, Venezia, Marsilio.

Rhodes, Anthony (1955), *The Dalmatian Coast*, London, Evans Brothers.

Romano, Lalla (1991), *Le lune di Hvar*, Torino, Einaudi.

Sessi, Frediano (2001), *L'isola di Rab*, Milano, Mondadori.

- Sondhaus Lawrence, 1989, *The Habsburg Empire and the Sea. Austrian Naval Policy 1797-1866*, Purdue University Press.
- Isti, 1994, *The Naval Policy of Austria-Hungary 1867-1918*, Purdue University Press.
- Tomizza, Fulvio (2001), *Il sogno dalmata*, Milano, Mondadori.
- Violich, Francis (1998), *The Bridge to Dalmatia*, Baltimore-London, John Hopkins University Press.
- Waugh, Evelyn (2002), *Compassione*, Milano, Adelphi.
- Wolff, Larry (2001), *Venice and the Slavs. The Discovery of Dalmatia in the Age of Enlightenment*, Stanford, Stanford University Press.
- N. B. Na str. 195 stoji nepotpuni bibl. podatak:
- Bokun, Branko, *Spia in Vaticano 1941-45*, s. d., s. l. e., s. e.
- Ona ima dva izdanja (engl. orig. i recentni tal. prijevod):
- Bokun Branko, *Spy in Vatican, 1941-1945*, Stacey, 1973.
- Isti, *Spia in Vaticano 1941-1945*, Vicenza, Neri Pozza, 2003. (Ta radi u Vicenzi!)
- Autor je antropolog; živi u Londonu, bio je »ex partigiano monarchico«. Marzo ga je bez potrebe citirao, jer je isti podatak mogao naći u knjizi F. MacLeana (2002).

NOVA DJELA (uključujući i prijevode te važnije pretiske starijih naslova) KOJIMA JE
TALIJANSKO IZDAVAŠTVO OD 1990. REAGIRALO NA
PREKOJADRANSKE DOGAĐAJE (ne isključivo na događaje u BiH).

- Usp. Gianguido Manzelli, »Dal continuum slavo meridionale al bosniaco. Il destino della lingua serbocroata nella dissoluzione della Jugoslavia«, u: Emanuele Banfi (izd.), *Percorsi socio- e storico-linguistici nel Mediterraneo*, Trento, Dipartimento di Scienze Filologiche e Storiche, 1999, str. 101-331 (osobito »Bibliografia«, str. 304-331).
- Alberti, Arnaldo, 1996, *Gli Slavi*, Milano, Arnaldo Mondadori.
- Andrović, Giovanni, 1934/1977/1990, *Grammatica della lingua jugo-slava (croata e serba)*, Milano, Ulrico Hoepli/Cisalpine (Reprint Antichi Manuali Hoepli).
- Isti, 1943/1995, *Dizionario delle lingue italiana e croata, 2 voll., Parte I: Italiano-Croata, Parte II: Croato-Italiana*, Milano, U. Hoepli. Reprint...
- Banac, Ivo, 1993/1995, »I musulmani di Bosnia: da comunità religiosa a nazione socialista e stato postcomunista (1918-1992)«. U: Pinson (izd.), 85-101.
- Bettin, Gianfranco, 1994, *Sarajevo, maybe*, Milano, G. Feltrinelli.
- Bettiza, Enzo, 1996a, *Esilio*, Milano, Arnoldo Mondadori.
- Isti, 1996b, »Presentazione«. U: Tosso: I-V.
- Bianchini, Stefano, 1993/1996², Sarajevo. *Le radici dell' odio. Identità e destino dei popoli balcanici*, Roma, Edizioni Associate/Editrice Internazionale (Centro studi di Politica Internazionale).
- Isti, 1996, *La questione jugoslava*, Firenze, Giunti/Castermann.

- Bogdan, Henry, 1994, *Storia dei paesi dell' Est*. Trad. it. di Valeria Trifari, Torino, Società Editrice Internazionale (= 1991, *Histoire des pays de l'Est*, Paris, Perrin).
- Brogi Bercoff, Giovanna et al. (1994), *La slavistica in Italia. Cinquant'anni di studi (1940-1990)*, Roma, Ministero per i Beni Culturali e Ambientali.
- Capuozzo, Toni, 1996, *Il giorno dopo la guerra. Tra la Bosnia di oggi e un' Italia lontana*, Milano, Giangiacomo Feltrinelli.
- Castellan, Georges, 1996, *Storia dei Balcani XIV-XX secolo*. Trad. di Fernando Cezzi, Lecce, Argo (= 1991, *Histoire des Balkans (XIVe-XXe siècle)*, Paris, Fayard).
- Cataldi, Anna, 1993, *Sarajevo. Voci di un assedio*, Milano, Baldini & Castoldi.
- Conte, Francis, 1991, *Gli Slavi. Le civiltà dell' Europa centrale e orientale*, Torino, Giulio Einaudi (= 1986, *Les Slaves. Aux origines des civilisations d' Europe*, Paris, Albin Michel).
- Cucci, Maurizio, 1994, *Bosnia. Le vittime senza nome*, Milano, Ugo Mursia.
- Cviic, Christopher, 1993, *Rifare i Balcani*. Trad. di Luca Cecchini, Bologna, il Mulino (= 1991, *Remaking the Balkans*, London, Pinter).
- de' Vidovich, Renzo, 1993, *Dalmazia regione d'Europa*, Trieste, Libero Comune di Zara in esilio-Delegazione di Trieste.
- Diddi, Cristiano / Piattelli, Valentina, 1995, *Dal Mito alla pulizia etnica. La guerra contro i civili nei Balcani*. Prefazione di Demetrio Volčić, San Domenico di Fiesole (FI), Edizioni Cultura della Pace.
- Dizdarević, Zlatko, 1994, *Giornale di guerra. Cronaca di Sarajevo assediata*. Con una nota di Adriano Sofri, Palermo, Sellerio (= 1993, *Journal de guerre. Chronique de Sarajevo assiégée*, Paris, Spengler).
- Dogo, Marco, 1993, *La dinamite e la mezzaluna*, Udine, Del Bianco.
- Dogo, Marco / Pirjevec Jože (izd.), 1990, *Vuk Stefanović Karadžić. La Serbia e l'Europa*, Trieste, Editoriale Stampa Triestina.
- Doni, Elena – Valentini, Chiara, 1993/1994², *L'arma dello stupro. Voci di donne della Bosnia*, Palermo, La Luna.
- Filipović, Zlata, 1995/1996⁴, *Diario di Zlata*. Trad. di Raffaella Cardillo e Maria Teresa Cattaneo, Milano, Rizzoli (=1993, *Le journal de Zlata*, Paris, Fixot et éditions Robert Laffont).
- Fine, John V. A., 1995. »Le radici medievali-ottomane della società bosniaca moderna«. V. Pinson (izd.): 5-18.
- Finkelkraut, Alain, 1996, *Il crimine di essere nato. Una guerra in Europa 1991-1995*, Milano, Hefti (= 1992, *Comment peut-on être Croate?*, Paris, Gallimard).
- Garde, Paul. 1996, *I Balcani*, Milano, il Saggiatore (= 1994, *Les Balkans*, Paris, Flammarion).
- Handke, Peter, 1996, *Un viaggio d'inverno ai fiumi Danubio, Sava, Morava e Drina ovvero Giustizia per la Serbia*. Trad. di Claudio Groff, Torino, Giulio Einaudi (= 1996, *Eine winterliche Reise zu den Flüssen Donau, Save, Morava und Drina oder Gerechtigkeit für Serbien*, Frankfurt am Main, Suhrkamp).

- Isti (1997), *Appendice estiva a un viaggio in inverno*. Trad. di Claudio Groff, Torino, G. Einaudi (= 1996, *Sommerlicher Nachtrag zu einer winterlichen Reise*, Frankfurt am Main, Suhrkamp).
- Heywood, Colin, 1995, »La dominazione ottomana (1463-1800)«. U: Pinson (izd.): 19-36.
- Janigro, Nicole, 1993, *L'esplosione delle nazioni. Il caso jugoslavo*, Milano, Giangiacomo Feltrinelli.
- Karahasan, Dževad, 1997, *Il centro del mondo. Sarajevo, esilio di una città*. Prefazione di Slavenka Drakulić. Trad. di Nicole Janigro, Milano, il Saggiatore (= 1995, *Dnevnik selidbe*, Zagreb, Durieux).
- Leto, Maria Rita, 1992, »La 'fortuna' in Italia della poesia popolare serbocroata dal Fortis al Tommaseo«, *Europa Orientalis*, 11, 109-150.
- Ista, 1995, »La 'fortuna' in Italia della poesia popolare serbocroata dal Tommaseo al Kasandrić«, *Europa Orientalis*, 14, 217-287.
- Lipovac Gatti, Marina, 1997, *Grammatica della lingua croata*. Presentazione: Aldo Cantarini. Postfazione: Josip Silić, Milano, Hefti.
- Lombezi, Mimmo, 1996, Bosnia. *La torre dei teschi. Lessico di un genocidio*, Milano, Baldini & Castoldi.
- McCarthy, Justin, 1995, »La Bosnia ottomana (1800-1878)«. U: Pinson (izd.): 37-
- Morin, Edgar, 1997, *I fratricidi. Jugoslavia-Bosnia 1991-1995*. Intr. di Gianluca Bocchi e Mauro Ceruti. Trad. di M. Laura Cascone Tomba, Roma, Meltemi (= 1996, *Les fratricides. Yougoslavie-Bosnie, 1991-1995*, Paris. Arléa).
- Pajtak, Jasminka, 1998. Recensione a: M. Lipovac Gatti, nav. dj., *Ponto-Baltica*, 7, 1997, 209-211.
- Papini, Roberto / Petrović, Rade (izd.), 1995, *Balcani in fiamme. Quale pace etnica?*, San Domenico di Fiesole (FI), Edizioni Cultura della Pace.
- Pinson, Mark, 1995a, »La dominazione austroungarica (1878-1918)«, u: Pinson (izd.): 57-84.
- Pinson, Mark (izd.), 1995b, *I Musulmani di Bosnia dal medioevo alla dissoluzione della Jugoslavia*. Premessa di Erri De Luca. Trad. di Camilla Miglio, Roma, Donzelli (= 1993. *The Muslims of Bosnia-Herzegovina*, Boston, The President and Fellows of Harvard College).
- Pirjevec, Jože, 1993, *Il giorno di San Vito. Jugoslavia 1918-1922. Storia di una tragedia*, Torino, Nuova Eri.
- Isti, 1995, *Serbi, Croati, Sloveni. Storia di tre nazioni*, Bologna, il Mulino.
- Prévélakis, Georges, 1997, *I Balcani*. Trad. di Andrea De Ritis, Bologna, il Mulino (= 1994. *Les Balkans. Cultures et géopolitique*, Paris, Nathan).
- Reed, John, 1997, *La guerra nell' Europa orientale. 1915. Balcani e Russia*, Milano, Pantarei (= 1916, *The War in Eastern Europe*, New York, Charles Scribner's Sons).
- Rumiz, Paolo, 1993/1997², *La linea dei mirtilli*. Prefazione di Demetrio Volcic, Trieste, OTE »Il Piccolo«, Roma, Editori Riuniti.
- Isti, 1994, *Vento di terra. Istria e Fiume, appunti di un viaggio tra i Balcani e il Mediterraneo*, Prefazione di Fulvio Tomizza, Trieste, OTE »Il Piccolo«/MGS Press.

- Isti, 1996, *Maschere per un massacro*, Introduzione di Claudio Magris, Roma, Editori Riuniti.
- Salvoldi, Giancarlo / Salvoldi, Valentino / Gjergji, Lush, 1996, *Bosnia: »Non potete obbligarci a odiare«*. *Una chiesa per la pace*, Presentazione di Bernhard Häring, Bologna, Editrice Missionaria Italiana della Coop. SERMIS.
- Sangiuliano, Gennaro, 1996, *Non dimenticare Sarajevo. La missione di pace dei militari italiani. Le origini del conflitto nell' ex Jugoslavia*, Prefazione del Generale di Corpo d' Armata Nicola Voza Comandante della Regione Militare Meridionale, Napoli, Edizioni Scientifiche Italiane.
- Scotti, Giacomo, 1994, *Se la guerra venisse a Milano. Lettere e testimonianze sugli orrori nell' ex Jugoslavia e sulla solidarietà italiana*. Presentazione di Don Albino Bizzotto, Montemerlo (PD), Venilia.
- Isti, 1996, *Croazia. Operazione Tempesta. La 'liberazione' della Krajina ed il genocidio del popolo serbo*. Prefazione di Tommaso Di Francesco, Roma, Gamberetti.
- Silić, Josip, 1997, »Il croato come lingua standard«, u: Lipovac Gatti: 173-183.
- Špikić, Aleksandra / Špikić, Anamarija, 1997, *Dizionario croato. Italiano-croato. Croato-italiano*, Milano, A. Vallardi (Garzanti).
- Toso, Fiorenzo, 1996. *Frammenti d'Europa. Guida alle minoranze etnico-linguistiche e ai fermenti autonomisti*. Presentazione di Enzo Bettiza, Milano, Baldini & Castoldi.
- Vešović, Marko, 1996, *Chiedo scusa se vi parlo di Sarajevo*. Trad. di Nadira Šehović. Prefazione di Federico Bugno, Milano, Sperling & Kupfer (= 1994, *Smrt je majstor iz Srbije*, Sarajevo, Bosanska knjiga).
- Volcic, Demetrio, 1993, *Sarajevo. Quando la storia uccide*, Roma, Nuova Eri/Milano, Arnoldo Mondadori.
- Isti, 1997, *Est. Andata e ritorni nei paesi ex comunisti*, Milano, Arnoldo Mondadori.

BILJEŠKE

¹ Radi se o dosad nepoznatom engleskom pukovniku u službi Mletačke Republike koji je 1771. god. (dakle upravo kad je Fortis prvi put obilazio kopnenu Dalmaciju) dobio zadatak organizirati jednu modernu topničku pukovnicu i pregledati utvrde oko gradova. Pritome je Zadar dobio odličnu ocjenu (93), dok je stanje u Splitu (na Gripana je nedostajao planirani četvrti bastion) bilo očajno: »Non si può figurare artiglieria in maggior disordine e confusione, non si può riguardare la città di Spalato nel presente con alcuna possibilità di difesa« (141), a na bedemima Korčule još gore (ni jedan od 29 topova nije bio upotrebljiv, čemu se njihova smiješno mala i »mlađahna« posada sigurno nije radovala: Zuanne Capoor /sic/ imao je 73, a Demetrio Vidovich 70 godina, 194-195).

² U Mletačku su Dalmaciju, kojom je iz Zadra upravljao generalni providur zadužen također za Boku kotorsku koja se službeno zvala *Albania veneta*, spadali i Krk, Cres i Lošinj s okolnim otočićima (koje je 1815. Austrija administrativno uklopila u markgrofiju Istru), ali ne i teritorij Dubrovačke Republike i Boka kotorska koje je Austrija pripojila Dalmaciji.

³ Njihovi naslovi glase: *Saggio d'osservazioni sopra l'isola di Cherso ed Osero*, Venezia 1771 (Fortis je smatrao da se radi o jednom otoku: *Osero* »Osor« staro je ime za Lošinj; uski kanal između Cresa i Lošinja iskopale su u »povijesno doba« ljudske ruke); *Viaggio in Dalmazia*, I-II, Venezia 1774; str. 17 i 19. Autor donosi da je Fortis istodobno imao tri udane žene za ljubavnice (14) za što nema nikakvih dokaza.

⁴ Iz ove se formulacije vidi da pojam Dalmacija shvaća u bizantinskom smislu, što je u raskoraku s austrijskim statistikama (koje su – usput budi rečeno – Talijanima smatrale i tzv. talijanaše, ne računajući tri sjeverna otoka ali obuhvaćajući kotareve Dubrovnik i Kotor). U omjeru 80:20 nema prostora za Srbe, pa bi neupućeni čitatelji mogli shvatiti da su se svi srpski stanovnici Dalmacije pojavili u njoj poslije 1918. Sličnih je nelogičnosti puna ova knjiga.

⁵ Jedinu iznimku u svezi s NOB predstavlja jedan recentni prijevod (Tone Ferenc, *Rab – Arbe – Arbissima. Confinamenti, rastrellamenti, internamenti nella provincia di Lubiana 1941-1943, I-II*, Ljubljana, Društvo piscev zgodovine NOB, Institut za novejšo zgodovino, 2000). Zaintrigirao ga je neologizam *Arbissima* pa je pronašao (73) da ga je izmislio general Mario Robotti »utilizzando il superlativo assoluto tanto in moda tra i fascistissimi e gli italianissimi di quei tempi« (72) 'Novohrvatski' moglo bi ga se prevesti s *Najrab*. Savjetovao sam autoru da kod pripremanja eventualnog 2. izdanja uzme u obzir barem proširenu verziju jedne disertacije obranjene na Sveučilištu Yale (Josip Vrandečić, *Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. st.*, Zagreb, Dom i svijet, 2002, str. 1-332) i jednu studiju (Šime Peričić, »O broju Talijana/talijanaša u Dalmaciji XIX. st.«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 45, 2003, 327-355). Nakon što sam pročitao knjigu jednog poštenog očevidca (Enzo Bettiza, *Egzil, Split, Slobodna Dalmacija*, 2004), konstatiram sa žaljenjem da autor, koji ga poznaje, nije od njega uspio naučiti tko je najviše kriv za dva egzodusa.

⁶ Oni glase: »Cherso (Cres)«, 23-37; »Lussino (Lošinj)«, 38-49; »Veglia (Krk)«, 50-61; »Arbe (Rab)«, 62-77; »Pago (Pag)«, 78-88; »Zara (Zadar)«, 89-101; »Lago Vrana (Vransko Jezero)«, 102-109; »Morter (Murter)«, 110-115; »Sebenico (Šibenik)«, 116-126; »Traù (Trogir)«, 127-134, »Spalato (Split)«, 135-151; »Brazza (Brač)«, 152-159; »Lesina (Hvar)«, 160-170; »Lissa (Vis)«, 171-187; »Curzola (Korčula)«, 188-199. Na začelju svakog poglavlja a ponekad i unutar njih Marzo Magno donosi (obično u skraćenoj formi) karakteristične citate koje je uočio čitajući Fortisove knjige odnosno padovanski rukopis o Korčuli (v. Muljačić, *Mogućnosti*, LI, 2004, 20-42) na koji sam ga upozorio. »Pismo o Krku« i dva »pisma« koja se tiču Paga poznata su samo iz svojevrsnog dodatka (čiji talijanski izvornik nije sačuvan), objavljenoga na kraju engleskog prijevoda (jedinoga koji sadrži i prijevod knjige iz 1771) (*Travels into Dalmatia... To which are added by the same Author, Observations on the Island of Cherso and Osero... With An Appendix and other considerable Additions, never before printed...*, London 1778). Autor je stoga započeo odgovarajuća dva poglavlja engleskim citatima koje je popratio vlastitim prijevodom na talijanski.

⁷ Iz bibliografije nije uvijek razvidno koji su naslovi književna djela a koji publicističkog ili znanstvenog karaktera. Za naše čitateljstvo vjerojatno su najzanimljiviji naslovi koji su, nakon 1990, izašli prvi put u izvornom jeziku ili prevedeni na talijanski. Posebno mjesto ima među njima debeli svezak Rebecce West *Black Lamb and Grey Falcon. A journey through Yugoslavia*, London, Macmillan, 1942, točnije njegov reprint (Edinburgh, Canongate, 1993). Američki povjesničari rata u BiH diskutiraju je li ga B. Clinton čitao. (Ambasador Richard Holbrooke, koji je organizirao Dayton, misli da nije; no sigurno je da su tu »ciglu« od oko 1200 stranica dobili svi »mirovnjaci« kao obveznu lektiru prije spavanja, što nije bio sretan izbor s obzirom na njenu usmjerenost). U »Dodatku« reproduciram dva popisa literature koja je mogla informirati prosječne talijanske intelektualce o nama (izbor iz Marzove i iz Manzellijeve lektire).

SERGIO ANSELMINI

(1924-2003)

Rade Petrović

Polagano odlaze istaknuti istraživači prošlosti Jadrana i Dubrovačke Republike posebno, te odnosa između dvije jadranske obale. Jedan od njih je i nedavno preminuli (07.11.2003. g., samo četiri dana prije sedamdeset devete godine života, u bolnici u rodnoj Senigalliji) *Sergio Anselmi*, dugogodišnji redoviti profesor privredne historije na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Ankoni. A u studenom 2002. g. završio je svoj životni put u Parizu još jedan čuveni Talijan, prof. Alberto Tenenti, koji je, bilo sam ili zajedno sa svojom suprugom Brankom rođenom Mostarkom, napisao značajne radove s područja pomorskog osiguranja u Dubrovačkoj Republici.

Anselmi se rodio 11. studenoga 1924. u Italiji, u regionu Marche, provinciji Ankona, u općini Senigallia, divnom jadranskom turističkom centru poznatom po kilometrima dugoj plaži od sitnog pijeska, te brojnim hotelima. Poznao sam ga osobno. I s njime surađivao dugo godina. Bio je zaljubljen u svoj zavičaj – Senigalliju, Marke i Jadran. Živio je u vili na brežuljku iznad Senigallije u mjestu Scapezano odakle puca prekrasan pogled na srednji Jadran i – za bistra dana – na dalmatinsku obalu i dinarske Alpe, kako je Serđo nazivao dinarski lanac. Sve ovo navodimo jer je, na svoj način, bitno utjecalo na njegov rad i razvitak te predmet njegova znanstvenog interesa. Iza obiteljske kuće, na kopnu, prepoznatljiv je markidanski krajolik, toliko karakterističan po zelenim brežuljcima i nekadašnjim napoličarskim (*mezzadria*) posjedima. Nekoliko radova napisao je Anselmi opisujući promjene tog pejzaža pred naletom novih tehnologija, novih ljudi i gospodara i novih »barbara«. Prednji dio vile okrenut je prema Jadranskom moru i Ankoni (hist. Jakin toliko poznat u dubrovačkoj povijesti), odakle se kao s promatračnice može vidjeti Jadran sa svojim prometom, vjetrovima i maglama, plimama i osekama. Sve to je udarilo pečat na cjelokupno Serđovo djelo. U Italiji, gdje je proučavanje regionalizma – toliko karakterističnog za tu zemlju i njenu povijest – jako razvijeno, smatraju ga šampionom. Najveći broj njegovih radova, a oni su zaista mnogobrojni (prema objavljenoj bibliografiji

bilo je 270 bibliografskih jedinica do godine 2002), posvećeni su problematici sela i agrarnih odnosa u Markama te pomorskoj problematici srednjeg Jadrana i dalje prema jugu i Dubrovniku. Povijest Dubrovačke Republike, naročito onu privrednu, Anselmi je dobro poznao i pridavao joj, opravdano, posebnu pozornost.

Veoma je teško ukratko izložiti tako bogat životopis kao što je Anselmijev. Usredotočit ću se na najbitnije. On je bio i ostao jako vezan za rodnu Senigalliju, Ankonu i Marke. U tom kraju proveo je i vrijeme Drugog svjetskog rata sudjelujući i sam, kao mladi partizan i tumač kod Saveznika, u nekoj vrsti, kako sam kaže, »malog domaćeg rata«, što je nešto prije smrti izložio u zadnjem djelu koje ima memoarski karakter.

Poslije završenih sveučilišnih studija predavao je u srednjim školama povijest i filozofiju, aktivno pa i preaktivno sudjelovao u brojnim oblicima društvenog života, bio općinski vijećnik i dužnosnik te i aktivist Socijalističke partije i izuzetan animator kulture u Markama. Kada je izabran za sveučilišnog nastavnika za predmet privredna historija – područje izuzetno cijenjeno i razvijeno kako u Italiji tako i na Zapadu uopće – jedno je vrijeme radio na Sveučilištu Urbino a poslije i najduže u Ankoni, gdje je i umirovljen 1995. godine.

Bio je ugledan profesor Sveučilišta u Ankoni, istaknuti intelektualac, javni i kulturni radnik. Kada se govori o Markama i njihovoj prošlosti i o stoljećima dugim vezama s istočnim Jadranom, nezabilazni su ime i djelo dr. Anselmija. Mogao bih ga označiti kao velikog Markičanca ali zato ne manje Talijana kojega su krasili široki pogledi na historijska i društvena zbivanja.

Prva grupa njegovih radova posvećena je povijesti sela i agrarnih odnosa u Markama. Veliki je poznavatelj problematike napoličarstva (*mezzadria*), temeljne grane u životu seljaka i njihovih gospodara. U tom su smislu veoma važna njegova dva rada, koja označuju početak. Prvi je *Economia e vita sociale in una regione italiana tra sette e ottocento* (Privreda i društveni život u jednoj talijanskoj regiji između 18. i 19. stoljeća«, objavljen 1971. g.) i drugi, *Il picchio e il gallo. Temi e materiali per una storia delle Marche* (Djetlić i pijevac. Teme i materijali za jednu historiju Marka, iz 1980. g.) Veliki je skok opsežna monografija, *Le Marche*, objavljena 1987. g. u poznatoj talijanskoj zbirci velike izdavačke kuće Einaudi iz Torina – *Storia delle regioni dall'unità a oggi* (Historija regiona od Ujedinjenja do danas. *Le Marche* su ocijenjene kao jedan od najuspješnijih prikaza povijesti jedne talijanske regije. Smatra se temeljnim djelom i za razgovor o »markičanskom identitetu« koji je dotada bio malo poznat. I brojni drugi radovi iz agrarne problematike objavljeni tijekom niza godina u raznim časopisima i publikacijama sabrani su i objavljeni u dvije knjige pod naslovom *Chi ha letame non avrà mai fame. Studi dell' agricoltura, 1975-1999* (»Tko ima gnojiva nikada neće biti gladan«. Studije iz historije agrikulture, 1975-1999, objavljena 2000. g., ujedno i s bibliografijom dotadašnjih radova, koju je izradila njegova dugogodišnja suradnica Ada Antonietti). Nastavak je slijedio 2001. g., u knjizi *Agricoltura e mondo contadino* (»Poljodjelstvo i seoski svijet«, tiskana u Bolonji u izdanju poznatog »Il Molino«). Anselmijevi su radovi, prema mišljenju talijanskih specijalista, bitno utjecali i na dubinu analize te povijesne vizije »dal mondo mezzandria«. U njima je puno podataka i o stanovništvu, pa i o Slavenima u Markama,

jer se često govori o slavenskim i albanskim migracijama s istočnog Jadrana u Marke. Jednom sam mu u šali rekao da njegovi radovi mogu biti dobra podloga za »naše« teritorijalne zahtjeve prema toj regiji. Nasmijao se i potvrdio mi da su Marke pune Slavena.

Pišući nedavno o Anselmiju, toplo i s priznanjem za njegov rad, poznati komunista vodećega talijanskog dnevnog lista *Corriere della Sera* i profesor savremene povijesti na Sveučilištu u Perugii, čuveni Ernesto Galli Dalla Loggia, spominje Anselmijeve »dvije duše«: »seljačku« i »pomorsku«. I dok se već spomenuti radovi vezuju za prve seljačke, napoličarske i one lijepih markiđanskih krajolika, brežuljaka i polja, naredni radovi koje spominjemo proizašli su iz pomorske duše, okrenute gospodarskoj povijesti i drugim aspektima života na Jadranu. To se odnosi na povijesna događanja i trgovačke odnose, plovila i navigacijsku tehnologiju, grčko-bizantske korijene, karakter venecijanske hegemonije, kulturne veze, migraciju, ribarstvo i trgovinu solju, veze s Mediteranom i druga pitanja. Na neki se način može smatrati programskim rad *Venezia, Ancona; Ragusa: un momento di storia adriatica* (»Venecija, Ankona, Dubrovnik: trenutak jadranske povijesti«, objavljen u Ankoni 1969. g. i ponovno 1971. g., *Motivazioni economiche della neutralità di Ragusa nel XVI secolo* (Ekonomski motivi neutralnosti Dubrovnika u XVI. stoljeću). Preko tih radova dolazi u osobnu vezu sa svjetski poznatim istraživačem prošlosti Mediterana Francuzom Fernandom Braudelom te brojnim istraživačima iz dalmatinsko-balkanske regije. Braudel ga je hvalio i poticao cijeneći njegov način pisanja povijesti, metodu i rezultate na području ekonomske historije, te jasan i elegantan stil. Potaknut time, ali i svojom istraživačkom znatiželjom, Anselmi organizira brojne znanstvene skupove i seminare pozivajući širi krug poznatih istraživača. Uspijeva, zahvaljujući svom autoritetu i brojnim vezama, materijale s tih skupova brzo objaviti. Tko se bavio tim poslovima zna da to nije baš lako. Spomenut ćemo samo zbornike: *Le Marche e L' Adriatico centrale: economia, società, cultura dal XIII secolo al primo Ottocento* (»Marke i istočni Jadran: privreda, društvo, kultura od 13. do početka 19. stoljeća«, tiskano 1977); *Italia felix, Migrazioni slave e albanesi in Occidente. Romagna, Marche, Abruzzi, secoli XIV-XVI* (»Sretna Italija: slavenske i albanske migracije prema Zapadu. Romanja, Marke, Abruci, XIX-XVI stoljeće«), pojavila se 1988. godine. Zajedno smo organizirali veliki skup u Senigaliji na temu *Sette città jugoslave fra medioevo e Ottocento* (»Sedam jugoslavenskih gradova u srednjem vijeku i XIX. stoljeću«) Skoplje, Sarajevo, Beograd, Zagreb, Cetinje, Ljubljana, Zadar, tiskano 1991. g. dvojezično. Referenti su bili Petrović, Peršić, Raukar, I. Karaman, Aleksić, Tepić, Pajović i Matkovski. Navodimo i zbornik *Navi, corsari, pirati e schiavi in Adriatico* (»Brodovi, gusari, pirati i robovi na Jadranu«) izišao 1991. g. Brojni radovi objavljeni su i u knjizi, *Adriatico. Studi di storia, secoli XIV-XIX* (Jadran. Historijske studije, XIV-XIX. stoljeće, tiskano 1991. g.) Radovi koji obrađuju važnu ekonomsku ulogu koju je imao Dubrovnik od kasnog srednjeg vijeka do kraja novog vijeka, objavljeni su u posebnom zborniku kao izraz solidarnosti s napaćenim Dubrovnikom u nedavnom ratu. Radi se o djelu A. Di Vittorio, P. Pierucci, S. Anselmi, *Ragusa* (Dubrovnik). *Una repubblica adriatica. Saggi di storia economica e finanziaria* (Dubrovnik). (»Jedna jadranska republika. Prilozi iz privredne i financijske povijesti«, Bolonja 1994. g.) Koliko je Anselmi bio angažiran u proučavanju odnosa između dviju

obala Jadrana, pokazuje i ovaj primjer. Kao istaknuti i uvaženi profesor na Ekonomskom fakultetu otprije je zagovarao da se na fakultet uvede nastava i iz hrvatskog jezika, makar fakultativna. Smatrao je da uz velike jezike, koji su obvezni, treba u Ankoni omogućiti barem manjem broju studenata da nauče nešto i iz hrvatskog jezika kao dominirajućeg na istočnom Jadranu. Ratni događaji poduprli su tu njegovu inicijativu, pa je to bilo i uvedeno 1994. godine.

Anselmi je napisao i radove o proizvodnji obuće i industriji u Markama, povijesti teritorija i seoskoj arhitekturi. Treba spomenuti i djelo *La provincia di Ancona. Storia di un territorio* (»Provincija Ankona. Povijest jednog teritorija«, Roma – Bari, Laterza 187.)

Po suvremenoj tipologiji Anselmija svrstavam u »angažiranog intelektualca«, i to superaktivnog. Kad bi se poveo razgovor o toj njegovoj dinamici, običavao je reći da bi se to moglo dovesti u vezu s njegovom protestantskom naobrazbom u mladosti. On nije djelovao samo »s katedre« nego više izvan fakulteta. Prokrstario je Marke uzduž i poprijeko, stižući do udaljenih sela da bi potaknuo pojedince i čitave lokalne zajednice na pručavanje lokalne i zavičajne povijesti. Organizira predavanja, seminare, skupove, grupne posjete stručnjaka, izložbe, uz obvezno učešće lokalnih snaga. Marke su danas poznate i po brojnim lokalnim kulturnim središtima. Sretna je okolnost da su njegovu aktivnost pratile i lokalne financijske institucije, banke i komune. Znao je okupiti i organizirati ljude ne samo u Markama, nego i šire, posebno one s istočne strane Jadrana. Izuzetno je cijenio »timski rad«, gdje je bio neka vrsta izbornika, da se poslužimo sportskom terminologijom danas toliko prisutnom u našem životu. Rezultati toga vidljivi su naročito u izdavaštvu. S dvojicom kolega (Caracciolo, Paci) godine 1966. pokreće časopis »Quaderni storici delle Marche«, koji će poslije prerasti uz pomoć drugih kolega (Zenobi, Sori) u nadaleko poznate »Proposte e ricerche« koje, s vremenom, postaju glasilo pojedinih odjela na sveučilištima u Ankoni (Camerinu), (Chietiju – Pescari), (Macerati), Perugia i San Marinu. Časopis izlazi dva puta na godinu od 1978, a dosad je izišao 51 svezak. Ima dosta tematskih brojeva, zasebnih knjiga, u kojima su objavljeni materijali sa simpozija i drugih skupova, te posebnih monografija. »Proposte« pri studiranju jadranske problematike zaista treba konzultirati. Redovitost izlaženja tog časopisa posvećenog privrednoj historiji i društvu u srednjoj Italiji, treba zahvaliti sjajnom radu uredništva i prof. Anselmija. Mnogi su naši autori prvi put objavili prvi rad u inozemstvu zahvaljujući Serđu i tom časopisu, kojemu je sjedište u *Museo di Storia della Mezzadria*, in Piazzale delle Grazie u Senigalliji, u neposrednoj blizini Anselmijeva doma. Ovo navodimo zato što je to vjerojatno jedan od najboljih »seljačkih« muzeja u Italiji, s bogatom vinotekom. U napuštenom samostanu Gospe od Milosrđa Anselmi je dugo godina imao svoj »stožer«. I u akademskom životu susjedne mu državice San Marino bio je puno angažiran. A samo Centar za historijske studije Republike San Marino objavio je, pod njegovim vodstvom, više od dvadeset knjiga.

Napisao je niz izvrsnih kraćih tekstova i manjih knjiga oslonjenih na prvorazredne historijske izvore a uobličeni u historijske priče. Tako su nastale *Storie di Adriatico*, 1996. g., *Ultime storie di Adriatico*, 1997. g., *Mercanti, corsari, disperati e streghe* (»Trgovci, gusari, siromasi i vještice«, 2000. g.), *Perfido Ottocento* (Podmuklo XIX. stoljeće, 2002.

g.), *Sedici piccole cronache*. Ova djela, popularno i lijepo pisana, imala su veliki odjek širokom krugu čitatelja približivši bogatu povijest Jadrana. U jesen 2003. g., pred njegovu smrt, objavljena je neka vrsta Serđova »testamenta« u knjizi *Conversazioni sulla storia* (»Razgovori o historiji«) koju je priredila Valentina Conti.

Za svoje djelovanje dobio je brojna priznanja i odlikovanja, u Markama i šire. Među njima i jedno odlikovanje bivše države Jugoslavije, te je tako stao uz rame nešto starijih kolega S. Gracciotija, slavista i jezikoslovca, i A. Tamborre, historičara istočne Europe, te rano preminulog historičara književnosti, jezikoslovca i prevodioca L. Constantinija.

Zadnjih godina patio je od raznih bolesti i više je puta operiran, ali se nije predavao. Radio je praktično do zadnjeg časa.

Nije se teško složiti s Anselmijevim mlađim kolegama, historičarima gospodarstva, Sorijem i Moronijem, da je bio poznat i kao veoma uglađen čovjek. Pripadao je »provincijskim intelektualcima« u najpozitivnijem značenju te riječi, koji su živeći izvan metropola i istražujući »lokalnu« problematiku, napisali djela od trajne vrijednosti. »Provincija« mu, očito, prosuđujući njegove znanstvene i druge rezultate, nije bila prepreka. Njegova pažnja i susretljivost s nama s prostora bivše Jugoslavije bila je očita. Znao je dočekati, ali i mi smo mu uzvraćali kad nam je dolazio u posjet. Često je posjećivao Hrvatsku, naročito njen obalni pojas, zbog produbljivanja svojih studija u arhivima i bibliotekama ploveći Jadranom, s prijateljima na jahti, obilazeći srednje dalmatinske otoke, luke i lučice. U njegovim je radovima dostojno zastupljena i gospodarska povijest Dalmacije i Dubrovačke Republike, koju je posebno volio, te Jadrana uopće. Njegovo djelo i metoda rada u proučavanju regionalizma, toliko karakterističnog i za nas, mogu biti poticaj i primjer i našim mladim istraživačima. Ukupno djelo prof. Anselmija dugo će živjeti i podsjećati nas na dragog kolegu i prijatelja, velikog Markidanca.

DOPRIJETI DO SMISLA

(PETAR OPAČIĆ, *RAJSKI VRTOVI*, NAKLADA BOŠKOVIĆ, SPLIT, 2004. I *U DOBA CARSTVA PADALE SU GLAVE*, VLASTITA NAKLADA, SPLIT, 2004)

Tonko Maroević

Dvije gotovo istodobno tiskane zbirke Petra Opačića nisu paralelne ni po vremenu nastanka ni po morfološkoj konstanti — premda to, dakako, ne dovodi u pitanje koherentnost i integritet autora. U »Rajskim vrtovima« okupljene su pjesme nastale u velikom rasponu (1970-2000) i locirane na raznim mjestima ispisivanja (koja im djelomice daju i intonativno usmjerenje), dok je knjiga »U doba carstva padale su glave« nastala kao cjelovit ciklus ulančanih pjesama (bez naznaka datacije ili toponima nastanka), pomalo čak epskih dimenzija. Ranije pisane pjesme imaju grčevitiju, razlomljeniju, *staccato* sintaksu, a najnoviji stihovi vezaniji su gramatičkim poretkom, no to ne znači da robuju logičnim ili racionalnim odnosima dijelova.

Iskoristit ćemo činjenicu da jedna i druga zbirka imaju po pjesmu naslovljenu »Usud« (kojom druga čak i započinje). Dapače te su kompozicije izričito poetičkoga usmjerenja, na svoj način programatske i autoreferencijalne. Ranija verzija upravo problematizira status pjesničkog rada u aktualnosti: »Sve što kažeš o kraju poezije / ostaje samo u svijetu / nejasne spekulacije...« Ambicija vezivanja tradicije i kontinuiteta izražena je ovako: »Baština i sutrašnji dan / jedna su družba, ko / lijevi i desni dlan.« Novija verzija pak izriče: »Cijelu noć / padale su jabuke / opet sam // pokušao / doprijeti do / smisla.«

Pokušaj dopiranja do smisla ne trebamo shvaćati doslovno, već relacionirati s Opačićevim strategijama približavanja i izmicanja semantičkim rešetkama. Taj ćemo pokušaj dovesti u vezu s jednim inim nastojanjem: »Od tvrdo kuhanih pjesama ostaje svjesni / pokušaj da se bude nesvjestan.« Samo naizgled je paradoksalno poigravati se sviješću i nesvjесnim: apsolvirani nadrealizam i asimilirano iskustvo postmoderne, uz prtljag erudicije i teret zavičajnih simbola, nude mogućnosti bordižanja između krajnosti.

Svojom osmom i devetom zbirkom pjesama (da ne govorimo o zgusnutoj prevoditeljskoj i priređivačkoj, uredničkoj agilnosti ovaj je solinski pjesnik definirao svoj

profil suvremenoga kulturnog nomada i neoavangardnoga regionalista (ili regionalnoga neoavangardista). Naime, ikonografija je dobrim dijelom vezana uz salonitanske prostore (a ako ne uz njih, onda uz rimski, antički supstrat), ali je elastičnost ili polisemičnost iskaza bliska radikalnim modernističkim strujanjima. Na neki način kao da Opačić slijedi sličnu brazdu Tonča Petrasova Marovića koji je bio istodobno vrlo ukorijenjen (u ambijent, u topiku, u simbole rodne pokrajine) i jednako tako univerzalistički otvoren (istina, ponajviše preko starih Grka). Opačićeva asocijativnost doista tangencijalno dodiruje Marovićeve prostore i postupke, ali njegova angloamerička sprema i uvećana sloboda ludičke kombinatorike omogućuju mu da ode dalje od, čini se, poštovanoga i prihvaćenoga uzora.

»Rajski vrtovi« su ironično zaokupljeni naličjem savršenstva. »Rajski vrtovi cvjetaju u paklu« stoji na jednom mjestu, no još je važnije groteskno jukstaponiranje suprotstavljenih realnosti *à la* »Te Deum uz can-can« ili »Poezija. Ne. Život još i manje.« Između sklonosti da »riječima... zida priviđenja« i sposobnosti da određene pojmove tretira kao »Morseove znakove« Opačić gradi znakovni sustav plesa oko negacije (»Nema me«, »u neznanju ni imenovati ne znaš«, »Da nema onoga čega nema, Tvoja bi žrtva jamačno bila uzaludna«).

»U doba carstva padale su glave« nudi leitmotiv fiktivne naracije, ali u nekom dubljem sloju upravo skepsu oko moći govorenja, da ne kažemo poziciju »Pobjedničkog poraza«. Pjesma »Ništa ne može ništa« nije puka sofistička dosjetka već indikator ograničenja jednoznačnosti. Međutim, upravo osvjetljenjem aporija govorenja, na mjestima propadanja u truzime ili (»dadaističke«) glosolalije javlja se protuudar verbalnog energizma, odmazda nesputane slutnje koja Opačićevo pisanje čini — šapatu o uzaludnosti usprkos produktivnim i pjesničkim.